

**YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**KENTSEL İLETİŞİM ve KAMUSAL İNSAN
KAVRAMLARI PERSPEKTİFİNDE
YAŞANILIR MEKAN OLGUSU ve
KAMUSAL ALANLARIN ORGANİZASYONU
ANTİK ÇAĞ'DA ve GÜNÜMÜZDE BERGAMA ÖRNEĞİ**

Şehir Plancısı Meriç DEMİR

**FBE Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı Kentsel Mekan Organizasyonu ve Tasarım Programında
Hazırlanan**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Zekiye YENEN (YTÜ)

İSTANBUL, 2010

İÇİNDEKİLER

ŞEKİL LİSTESİ	iv
ÇİZELGE LİSTESİ	v
ÖNSÖZ	vii
ÖZET	viii
ABSTRACT	ix
1. GİRİŞ	1
1.1. Gerekçe.....	1
1.2. Amaç	2
1.3. Kapsam.....	2
1.4. Yöntem.....	3
1.5. Sınırlar	4
2. İNSAN - MEKAN ETKİLEŞİMİ.....	5
2.1. İnsan – Mekan Etkileşimi Kapsamında Temel Davranış Kuramları	5
2.1.1. Nörobiyolojik Kuram.....	6
2.1.2. Davranışçı Kuram	6
2.1.3. Fonksiyonalist (İşlevsel) Kuram.....	6
2.1.4. Bilişsel Kuram	7
2.1.5. Psikoanaliz Kuramı	7
2.1.6. Fenomenolojik Kuram	8
2.1.7. Hümanist (İnsancıl) Kuram	9
2.2. İnsanın İhtiyaçları	10
2.3. Mekansal Davranış.....	12
2.3.1. Kişisel Mekan (Personal Space)	14
2.3.2. Mahremiyet (Intimacy)	18
2.3.3. Kendileme / Kişiselleştirme (Appropriation)	20
2.3.4. Aidiyet (Belonging)	22
2.3.5. Bölgesel Davranış / Egemenlik Alanı (Territory)	24
2.4. Mekansal Elverişlilik / Gibson’ın Olanaklar Teorisi (The Theory of Affordances)	25
2.5. Bölüm Sonucu / Değerlendirme	27
3. KAMUSAL ALAN ve KAMUSAL İNSAN	28
3.1. Kamusal ve Özel Kavramları	28
3.2. Kamusal Alanın Ortaya Çıkışı ve Anlamı.....	31
3.3. Kamusal Alanda Değişim ve Kamusal İnsan	34
3.4. Kamusal Alanda İşlevler ve Eylemler	41
3.5. Kamusal Alanın İletişim İşlevi / Kentsel İletişim.....	45
3.5.1. İletişim Kavramı ve İletişim Süreci	45
3.5.2. Kentsel/Toplumsal Yaşam ve Kentsel İletişim	48
3.6. Bölüm Sonucu/Değerlendirme	51
4. YAŞANILIRLIK OLGUSU VE MEKANSAL KALİTE	53
4.1. Yaşanabilir ve Yaşanılır Mekan Kavramları	53
4.2. Kalite Kavramı ve Kentsel Yaşam Kalitesi.....	58
4.3. Mekansal Kalite ve Ölçütleri.....	66
4.4. Kamusal Mekanda Kalite ve Ölçütleri.....	69

4.5.	Bölüm Sonucu / Değerlendirme	74
5.	ALAN ÇALIŞMASI	75
5.1.	Arendt Felsefesi	75
5.2.	Alan Çalışmasının Amacı ve Yöntemi.....	77
5.3.	Antik Bergama (Pergamon) Yerleşmesi ve Kamusal Alanları.....	77
5.3.1.	Pergamon Kent Makroformunun Tarihsel Süreç İçinde Gelişimi	77
5.3.2.	Antik Çağ Düşüncesinin Pergamon Kentinin Kamusal Alanlarında Mekansal Yansıması	86
5.3.3.	Pergamon'un Kamusal Alanları ve Tasarım Ölçütleri.....	90
5.4.	Kamusal Alanlar ve Tasarım Ölçütleri Kapsamında Günümüzde Bergama.....	95
5.4.1.	Günümüzdeki Bergama'nın Altyapı / Donatı Alanları	96
5.4.2.	Bergama Kent Girişi ve Donatı Alanları Çekirdeği.....	104
5.5.	Bölüm Sonucu / Değerlendirme	114
6.	SONUÇ	115
	KAYNAKLAR	119
	ÖZGEÇMİŞ	126

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 2.1	Kişisel Mekan ve Etkileşim	16
Şekil 2.2	Etkileşim Düzeyleri.....	17
Şekil 2.3	Bireyselleşme İhtiyacı	18
Şekil 2.4	Anonimlik / Kalabalıkta Kaybolma	19
Şekil 2.5	Kendileme Örneği / Mutfak Önlükleri	21
Şekil 2.6	Léon'un Çiçeği (Léon 1994) / Aidiyet ve Kendileme Örneği	23
Şekil 2.7	Mekansal Elverişlilik ve Adatepe-Çorum Çocuk Parkının İşlevsellik Sorgusu Örneği	26
Şekil 3.1	Public Enemies, 2009 / Kamusal Kavramının “Toplum” Anlamı Örneği	29
Şekil 3.2	Milattan Önce 5. Yüzyıl Yunan Kenti ve Agora	35
Şekil 3.3	Yaşlı Bireylerin Etkileşim İhtiyacı (Hakan Kuyumcu, Pencere Önü Çiçeği)	42
Şekil 4.1	Scamozzi'nin ideal kent planına göre Rönesans'ta gerçekleşen (tek) uygulama :“Palmanova”	59
Şekil 4.2	Kamusal Mekanda Ölçek, İşlev, Oturma Elemanı, Toplanma Noktası Sorunları	72
Şekil 4.3	Kamusal Mekanda Yoğun Araç ve Trafik Sorunları	72
Şekil 5.1	Pergamon Kenti Konum ve Çevresi.....	78
Şekil 5.2	Antik ve Günümüz Bergama Yerleşmesi Arazi Kesiti	79
Şekil 5.3	Antik Bergama (Pergamon) Yerleşmesi Havadan Görünüş	80
Şekil 5.4	Pergamon'un Görkemli Akropolis'i – R. Bohn Rekonstrüksiyonu	81
Şekil 5.5	Pergamon Kentinin Gelişimi	82
Şekil 5.6	Pergamon Kentinin Gelişimi – Philetarios-Eumenes-Roma Kenti.....	83
Şekil 5.7	Pergamon'dan Bergama'ya Kent Makroformunun Gelişimi	84
Şekil 5.8	Pergamon Su Dağıtım Şebekesinin Genel Plan ve Kesiti	88
Şekil 5.9	Pergamon Kamusal ve Kutsal Alanları ile Ulaşım İlişkisi	89
Şekil 5.10	Yukarı Kent Modelinde Tiyatro, Tapınaklar ve Agora Mekansal İlişkisi	91
Şekil 5.11-12	Kent Dağı'ndaki Tiyatro ve Terası ile Anayol İlişkisi.....	92
Şekil 5.13	Büyük Gymnasion ve Hera Tapınağı'nın Temel Planı	93
Şekil 5.14-15	Asklepion Tiyatrosu ve Asklepios Tapınağı	94
Şekil 5.16	1987 yılı (mer'i) Planı Donatı Alanları	98
Şekil 5.17	Bergama Merkez Mevcut Donatı Alanları	99
Şekil 5.18	Erişim ve Kullanıcı Sorunu ile Bergama'da bir Dini Tesis Alanı	100
Şekil 5.19	Bergama Arazi Kullanış	100
Şekil 5.20	KontROLSÜZ ve Yetersiz Altyapı ile Genişleyen Konut Alanları, Bergama...101	
Şekil 5.21	Bergama Merkez Mahalle Nüfus Yoğunlukları.....	101
Şekil 5.22	Erişim ve Kullanıcı Sorunu ile Bergama'da bir Eğitim Tesis Alanı.....	102
Şekil 5.23	Bergama Merkez Yerleşmesi Doğal Yapı Sentezi.....	102
Şekil 5.24	Bergama Merkez Donatı Alanları Sentezi.....	103
Şekil 5.25	Bergama Merkez Eski ve Yeni Kent Dokularına Giriş	106
Şekil 5.26	Bergama Merkez Donatı Alanları Çekirdeği ve Yakın Çevre İlişkileri.....	107
Şekil 5.27	Bergama Donatı Alanları Çekirdeği, İşlev Alanları.....	108
Şekil 5.28	İlköğretim (solda) ve Adliye (sağda) Komşuluğu	109
Şekil 5.29	Bergama Arkeoloji Müzesi.....	111
Şekil 5.30	Bergama Hükümet Konağı	112
Şekil 5.31	Bergama İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü Tescilli Yapısı	113

ÇİZELGE LİSTESİ

Çizelge 2.1	Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Diyagramı	10
Çizelge 2.2	Kişisel Mekan Büyüklüğü	15
Çizelge 3.1	Kamusal Alanlarda Yer Alan Eylemler ve Kalite İlişkisi	42
Çizelge 3.2	İletişim Süreci	46
Çizelge 4.1	Hoşnutluk ve İhtiyaçlar Hiyerarşisi	62
Çizelge 4.2	Yaşam Kalitesi Bileşenleri	64
Çizelge 4.3	Kentsel Metabolizma Modeli.....	64
Çizelge 4.4	Mekansal Kalite Göstergeleri	68
Çizelge 4.5	Başarılı Kamusal Alan Ölçütleri	71
Çizelge 4.6	Kamusal Alanların Tasarımına İlişkin Kalite Ölçütleri	73
Çizelge 5.1	Kentsel Altyapı-Hizmet Sınıflandırması	96
Çizelge 5.2	Bergama Merkez Donatı Alanları Sınıflandırması	97
Çizelge 5.3	Bergama Merkez Donatı Alan Büyüklükleri.....	98
Çizelge 5.4	Kent Girişinin Açılımı.....	105
Çizelge 5.5	Kentsel Donatıların İşlevsel İlişki Varlığı.....	110
Çizelge 5.6	Kentsel Donatıların Kent Girişindeki Mekana Bağlılıkları.....	111
Çizelge 5.7	Kent Girişindeki Kentsel Donatıların Sabitlik ve Değişkenlikleri.....	113

What is a city, but the people;

true the people are the city.

Coriolanus III

W. SHAKESPEARE

ÖNSÖZ

İnsanın yaşam isteği/tatmini ve toplumsal iletişimi içerisinde mekansal organizasyon uğraşının mutlak yönlendirici payı olduğu fikri ile yola çıktığım, yüksek lisans tezinden öte mensubu olduğum planlama disiplini literatürü içerisinde söylemek istediklerimi aktarma aracı olarak gördüğüm ve tüm heyecanıyla geliştirdiğim bu çalışmanın gerçekleşmesinde bana mesleki birikim, duruş ve disiplini ile yol gösteren değerli danışmanım Prof. Dr. Zekiye YENEN'e üzerimdeki emeklerinden dolayı teşekkür ederim.

Her zaman her konudaki fikrimi, tüm dünya görüşümü baştan aşağı hayatım boyunca en derinden etkileyen, benim ben olmamda şüphesiz etkisi olan çok sevgili anne ve babama maddi/manevi tüm emekleri ve hayata dair düşünmeme fırsat tanıyan varlığını bana bağışladıkları için minnettarım.

Ayrıca çok sevgili meslektaşlarım ve kadim dostlarım sevgili Eren KÜRKÇÜOĞLU ve Ece Özden PAK'a bitmek bilmeyen beyin fırtınalarımız, kaynak araştırmalarımız ve asla aksatmadığımız ama bu süreçte keyfi olarak yine asla tam hakkını veremediğimizi düşündüğüm sıcak kahveler eşliğindeki tüm sohbetlerimiz ve sonsuz içtenlikleri, rekabetten hiçbir şekilde nasibini almayan destekleri için çok teşekkür ederim.

Yanısıra bir Arkeolog olarak çalışmama kaynak katkısı sağlayan sevgili Yasemin AYDOĞDU'ya, tüm zekasını bana her zaman açık tutan değerli meslektaşım M. Doğu YÜCEİL'e ve son olarak da hayatımın birçok açıdan dönüm noktası olan zamanlarında kendini benden esirgmeden tüm sıfatlarıyla yanımda olduğu için yine değerli meslektaşım Mert YAMAN'a sevgilerimi sunarım.

Buraya isimlerini sığdıramayacağım ancak tüm hayatımda ve özellikle de bu süreçte yanımda olan, bana kendini açan, gülüyüzünü, sohbetini benden eksik bırakmadığını bilen herkese sevgilerimle...

Sizlerle herşey daha “yaşanılır” ...

ÖZET

İnsanlar tüm zihinsel ve fiziksel özelliklerinin yanısıra algı, kişilik, kültür, alışkanlık gibi pek çok özellikleriyle de tamamen birbirinden farklı ve öngörülemez çeşitlilikte olan varlıklardır. Ancak bu çeşitlilik içerisindeki önemli ortak noktalar insanların benzer ihtiyaçları doğrultusunda geliştirdikleri mekansal arayışlar ve tarihte avcı insandan itibaren bir topluluk halinde yaşama ihtiyaçlarıdır. Söz konusu arayış ve ihtiyaç insanlar arasında bir ortaklaşalığı, birbirini koruma ve düşünme yetilerinin gelişmesini, bunun için de sağlıklı bir iletişim sürecini mutlak kılmakta ve bu noktada ise insanın kamusal özelliği karşımıza çıkmaktadır.

Söz konusu iki ortak özellik kentsel tasarım bilimi kapsamında, bu çalışmanın da irdeleme konusunu oluşturduğu üzere, kamusal alanların düzenlenmesi sorunsalında saklıdır zira insanların birbirleri ve içinde yaşadıkları kentle olan ilişkileri açısından kamusal alanların nitelik ve niceliğinin kalitesi ve yaşanılabilirliği önceliklidir. Temel olarak mekansal organizasyon uğraşı ile toplumsal iletişim ve yaşamsal tatmin arasındaki ilişkiyi irdeleyen bu çalışma; konuya kentsel tasarım aracılığı ile yapılabilecek yönlendirmenin kamusal alanların iletişim niteliği üzerinden yola çıkan kullanıcı odaklı bir organizasyon ile insanların birbirlerine ve kente dair farkındalık düzeyini arttırmakla sonuçlanacağını vurgulamaktadır.

Kamusal kavramının ilk kez ortaya çıkışının Antik Çağ'da olması dönemin düşünce şeklinin ve mekansal yansımalarının da beraber ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Bu anlamda Antik Çağ'da hayatın tüm öğelerini anlamak ve anlamlandırmak üzere kurulu dolayısıyla da fikir alışverişinin ve toplumsallaşmanın öne çıktığı bir düşünce ve yaşam biçiminden günümüzde teknoloji aracılığıyla tüm dünyaya hakim olduğu varsayımıyla kendine dönen ve kapitalin eziciliği altında eriyerek bireyselleşen insan profiline geçiş ve genel anlamda bu iki düşünce sistemine temellenen mekansal farklılıklar sözkonusudur.

Bu nedenle çalışma; kamusal alanların organizasyonundaki farklılıkları kamusal insan ve kentsel iletişim kavramları ile detaylandırılarak geliştirilen yaşanılabilirlik olgusu kapsamında Antik Çağ'ın kavramsal ve mekansal izlerini bir laboratuvar niteliği ile içerisinde barındıran günümüzdeki Bergama ile Pergamon yerleşmeleri arasında irdeleyerek insan odaklı bir organizasyonun ölçütlerini tariflemek üzere geliştirilmiştir.

Çalışma insan-mekan etkileşimi, kamusal alan, yaşanılabilirlik ve mekansal kalite olgularını kapsayan üç temel bölüme temellendirilmiş, Bergama ve Pergamon örneklerinde geliştirilen alan çalışmalarıyla “özellikle kamusal alan organizasyonlarının ait oldukları toplumların düşünce sistemlerinin bir yansıması” olduğu temel bulgusu elde edilerek tamamlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: insan ihtiyaçları, kamusal alan, kamusal alanlar, kentsel iletişim, yaşanılabilirlik, Antik Çağ

ABSTRACT

About the study titled “Livable Space Phenomenon and the Organisation of Public Spaces in terms of “Urban Communication” and “Public Man”; Pergamon Case in the Ancient Era and in the Present Day”;

People are entities that are totally different and unforeseen variant by means of their individual attributes such as perception, personality, culture and habit besides their basic physical and mental attributes. Yet, in this variance, the most important common points are their search for the space which develops according to their similar needs and the need of living in groups since the era that man began hunting. This search and need appears as an absolute advance in collectivity and people’s skills in protecting and thinking about each other, therefore sustaining a healthier communication process so that at this point we perceive the public specification of man.

In terms of urban design, these two common traits that develop the main subject of this study is concealed in the problematic of the design of public spaces, yet the grade of quantitative, qualitative features and livability of public spaces are prior in context of the relations of people with each other and the city that they live in. In consequence, the study that discuss the relationship between spatial organisation, social communication and contentment of life, emphasizes that the guidance can be achieved through the intermediacy of urban design will be improving the degree of awareness concerning city and public by a user based organisation through the communication attribute of public spaces.

The fact that the appearance of the term “public” was formed during The Ancient Era, makes it obligatory to assess the forms of ideas and their spatial reflections together. Accordingly, there are spatial differences that dwells upon the way of thinking and living in The Ancient Era and in the present day, which are caused by a transformation from a more public lifestyle that is composed of the exchange of ideas about understanding and interpreting all elements of the life in the Ancient Era to the human profile that returns to oneself and is personalized under the crushing capitalism which is based upon the assumption that man can rule the world using technology in the present day.

Hence, the study is improved by examining the differences of the organisations of public spaces by making a comparison between the Ancient Pergamon and the present day Bergama (which carries a value of the spatial organisation in the Ancient Era as a laboratory in present day) in context of the phenomenon “livability”, which is detailed and improved by the terms; “urban communication” and “public man” to determine the parameters of a human based organisation of public spaces.

The study has been established upon three main chapters that containing the terms: human-space interaction, public sphere, livability and spatial quality. It is completed by the acquisition of the basic foundation "in particular, the organisation of public spaces are reflections of the mentalities of the communities that they belong to" through the field studies that are developed in examples Pergamon and Bergama.

Keywords: human needs, public sphere, public spaces, urban communication, livability, The Ancient Era

1.GİRİŞ

Bu çalışma insanların ortaklaşa kullandığı kamusal alanların organizasyonunda toplumsal iletişimi destekleyen ve kentsel yaşamın/ortamın gerektirdiği ihtiyaçlar doğrultusunda tercih edilecek/yaşanılır çevrelerin düzenlenmesi için insan odaklı tasarım ölçütleri arayışı ile geliştirilmiştir.

1.1.Gerekçe

İnsanların yaşadıkları mekan olarak kente ve kentin diğer kullanıcılarına dair farkındalık düzeyleri kentle ve diğer insanlarla olan ilişkileriyle doğru orantılıdır. Farkındalık düzeyinin yükseltilmesi ise kent planlama ve kentsel tasarım uğraşlarının mekansal organizasyon aracılığı ile ideal topluma ulaşma yolundaki birincil amacıdır/olmalıdır.

Kentin yaşayan bir organizma olduğu düşüncesinde yaşayanın ve değişime neden olanın kentin kullanıcıları olduğu gerçeği bir organizma olarak kente hayat veren ve kentin hayatının nasıl gelişeceğini belirleyen “insan” olduğunu göstermektedir.

Bu anlamda tüm biçimsel ve mekansal arayışlardan önce insanların eğilim, ihtiyaç ve değişimlerini izlemek daha doğru planlama ve yaşanılır kentler yaratma yolundaki ilk adım olarak görülmektedir.

Ancak insanların eğilim, ihtiyaç ve değişimleri çok çeşitlidir ki hiçbir disiplin aracılığı ile insanları genelleyerek zaten değişken ve göreceli olan yaşamsal tatmin gerekliliklerini gidermek mümkün değildir. Dolayısı ile izlenmesi gereken yol, farklı yaşam standartlarındaki insanların birbirlerine duygudaşlık (empati) göstermelerini, en azından birbirlerinin farkında olmalarını sağlayarak birbirleri adına düşünmelerini, soyut/somut ortaklıklar kurmalarını ve ayrışma yolundaki hayatlarının bütünleştirilmesi mümkün değilse de kesişmesini sağlamaktır.

Bu gerekçe ile insanların çalışma içerisinde tanımlanan “kamusal” sıfatlarıyla birbirleriyle ilişki kurmalarının özel mekanlardan ziyade ancak kamusal alanlarda elde edilebileceği öngörülmüş, çalışma “kamusal insan” ve “kentsel iletişim” kavramları perspektifinde geliştirilerek insan-mekan etkileşimi kapsamında, ekonomik anlamından bağımsız olarak kamusal alanlar üzerinden mekansal kaliteyi ve yaşanılır mekanı buna bağlı olarak da gerekli organizasyonun ölçütlerini aramak üzere geliştirilmiştir.

1.2.Amaç

Çalışma temel olarak kamusal alanların organizasyonunda insan odaklı bir yaklaşımın ölçütlerini tariflemeyi amaçlamaktadır. Nihai olarak hedeflenen sonuç ise kamusal alanlarda gerçekleştirilmesi beklenen eylemlerini farklı gerekçelerle kapalı yaşamları ardında kendine benzeyen insanlarla geçirme yolunda hayatını geliştiren insanları, anlamını hatırlayarak/hatırlatarak kamusal alanlara çekmek, (kapital karşılığı ile doğru orantılı erişilebilen kaliteden bağımsız olarak) herkes için erişilir mekansal kaliteyi arayarak yani herkes için yaşanılır ve tercih edilir mekanlar yaratarak, tasarımın farklı kullanıcı profillerinin ihtiyaçlarını aynı kamusal alanlarda gerçekleştirmesine olanak sağlayacak boyutuna erişmek olarak tanımlanmıştır.

1.3.Kapsam

Çalışmada hedeflenen sonuca yönelik olarak düşünülen temel kuramsal bölümler konunun kentsel tasarım açısından ele alınışının gerekliliğini tarifleyerek bahsi geçen kavramların birbirleri ile konunun temeline girdi veren ilişkileri kurularak oluşturulmuştur. İnsanın kamusal sıfatı ile kamusal alanlarla temasına değinmeden önce tüm sıfatları ile mekanla kurduğu ilişkiyi şekillendiren süreç ve bu sürecin insanın davranış, gereksinim ve psikolojisi içerisindeki önemi ikinci bölümde tartışılmıştır. Buradan çıkarılan sonuç ile geliştirilen üçüncü bölüm kapsamında kamusal kavramı üzerinde insan-mekan etkileşimi ve kamusal alanların iletişim işlevi konuları birbirleri ile ilişkili olarak geliştirilerek dördüncü bölümde kentin ve insanın kamusallığını dinç tutma yolunun yaşanılır mekan olgusu ile sağlanabilirliği yorumu doğrultusunda tercih edilirlilik ve mekansal kalite ölçütleri ve ölçüm yöntemleri yorumlanmıştır. Söz konusu yorumlama beşinci bölümde kamusal kavramının ilk ortaya çıktığı dönem olan Antik Çağ'daki düşünce sisteminin mekansal organizasyona nasıl yansıdığı ve günümüz ile arasındaki farklılıkları Pergamon ve Bergama örnekleri üzerinden irdeleyerek oluşturulmuştur. Bu bölümde özellikle “Donatı Alanlarının” imar yönetmeliğince tanımlanan sayısal birtakım değerlerle ifade edilen “yapılar/meکانlar” olmaktan öte “Kentsel/Toplumsal Yaşam ve Kentsel İletişim” kavramları açısından önem arzeden “Kamusal” niteliği üzerinde durulmuş ve söz konusu alanların organizasyonu geliştirilen kavramsal yaklaşımla beraber yorumlanmıştır.

1.4.Yöntem

Çalışma her biri kendi içerisinde amaçları ayrı ayrı belirlenen üç temel kuramsal bölümün birbiri ile bağlantısı kurularak ve çeşitli kabuller geliştirilerek yönetilmiştir. Bu anlamda **temel kabul**; kent planlama aracılığı ile sadece mekansal düzenlemeler yapılmadığı aynı zamanda insanların yaşam şekilleri üzerinde de değişiklikler yaratılabildiğidir.

İlk kuramsal bölümün kabulü; insanın mekan oluşturma eyleminin gereksinimleri kaynaklı olduğu ve bu anlamda mekanların ihtiyaç alanları olduğudur. Bu bölümde **amaç**; insan ve mekan arasındaki etkileşim sürecinin içerisindeki ilişkileri ortaya koymaktır.

Bu etkileşimin insan ve mekan arasındaki boyutunun yanısıra insanlar arasındaki boyutu dolayısıyla da kamusal ve iletişim kavramlarıyla bağlantılı olduğu **sonucu** ile geliştirilen **ikinci kuramsal bölümün kabulü**; insan-mekan etkileşiminde planlama ve kentsel tasarım disiplinleri açısından öncelikli olan alanların, insanların birbirleri ve içinde yaşadıkları kentle olan temasları açısından (özel alanlar dışındaki) kamusal alanlar olduğudur. Bu bölümde **amaç**; kamusal alanın mekansal/iletişimsel olarak kentlerimiz ile kullanıcıları arasındaki eksikliğini vurgulamaktır.

Sözkonusu eksikliğin kentsel tasarım aracılığı ile tedavisini irdelemeye yönelik olarak kurgulanan **üçüncü kuramsal bölümün kabulü**; bu eksikliğin ancak kamusal alanların yaşanılabilirliğinin yükseltilmesi yani kaliteden bahsedilebilir mekanların kurgulanması ile her kullanıcı profiline tercihini aynı kamusal alandan yana kullanmasının sağlanması yoluyla giderilebileceğidir. Dolayısıyla bu bölümde **amaç**; kamusal alanların toplumsal ilişkilerin düzenlenmesinde nasıl daha olumlu bir yönlendirici olacağını sorgulamaktır.

Sociofugal (toplumkaç)* yani insanları birbirinden uzaklaştıran ve insan ilişkilerini zorlaştıran mekanların varlığına tezat bu ilişkileri pekiştirecek yaşanılır mekanların da var olduğu saptaması üzerine geliştirilen **alan çalışmasını içeren bölümün kabulü**; tüm kavramsal yaklaşımların geliştirildikleri çağın düşünce sistemleri ile ilgili ipuçları verdiği, buna bağlı olarak da düşünce sistemlerinin mekana yansımalarının kaçınılmaz olduğudur. Çalışmanın bu bölümünde ise **amaç**; daha önceki bölümlerde geliştirilen kavramların kamusal alan olgusuna temellendirilmesi ve bu olgunun ilk olarak Antik Çağ'da ortaya atılması nedeniyle günümüz ile sözkonusu dönemin kamusal alan organizasyonlarındaki tasarım ölçütlerini karşılaştırılarak sorgulamak ve insan ihtiyaçları açısından yorumlamaktır. Modern çağda

* Sociofugal/Toplumkaç Mekan teriminin tanımı Nuri Bilgin tarafından yapılmıştır. (Bkz., Bilgin, N., Sosyal Psikoloji Sözlüğü: Kavramlar, Yaklaşımlar)

kamusal alanın ve insan yaşamının geldiği noktanın eleştirisini Antik Yunan düşüncesi üzerinden yorumlayan felsefi yaklaşım sözkonusu karşılaştırmanın zamansal olarak Antik Çağ ve günümüz arasında yapılmasında yönlendirici olmuştur.

Yukarıda kabulleri açıklanan bu çalışma mevcut kentsel standartlar literatürüne “kentsel iletişim”, “kamusal insan” ve “yaşanılabilirlik” kavramları çerçevesinde yeni bir bakış açısı kazandırılması çabasıyla gerekli literatür araştırmaları ile bütünleşik olarak 2009-2010 yıllarında Bergama ve Pergamon kentlerine ziyaretlerde yapılan alan çalışmaları, ilgili kurumlarla iletişim ve bilgi toplama süreçleri ile geliştirilmiştir.

1.5.Sınırlar

Bu karşılaştırma kavramların ve düşünce sistemlerinin mekansal yansımalarının belirlenmesini hedeflemesi nedeniyle ideal bir örnek ya da iki farklı kent örneğinde değil aynı kentin Antik Çağ ve günümüzdeki yerleşimleri üzerinden zamansal bir kıyaslama ile zamanının en önemli kentlerinden biri olan Pergamon ve günümüzdeki Bergama örneklerinde geliştirilmiştir.

2. İNSAN - MEKAN ETKİLEŞİMİ

İnsanlar algıları, kişilikleri, kültürleri, aidiyetleri, alışkanlıkları gibi pek çok özellikleriyle tamamen birbirinden farklı ve öngörülemez çeşitliliktedir. Ancak en önemli ortak özelliklerinden biri farklı neden ve yöntemler ile geliştirdiği mekansal arayışlarıdır.

Sözkonusu arayış, insanın yaşamını sürdürmek amacıyla giriştiği mücadelenin başlangıcı yani insanlık tarihi kadar eskidir. Dolayısıyla kentsel ya da mimari ölçekteki her tanımı ile mekan özü itibarıyla insanlar tarafından şekillendirilen ihtiyaç alanlarıdır.

Bu kabul ile insan-mekan arasındaki etkileşim, insanın karmaşık doğası gereğince bir neden-sonuç ilişkisi aranmaksızın, insanların davranış ve ihtiyaçları üzerinden irdelenmiştir.

2.1. İnsan – Mekan Etkileşimi Kapsamında Temel Davranış Kuramları

İnsan, bir birey olarak dünyaya gelmiş ve ona bu bireysellik bağlamında bir yaşam biçimi sunulmuştur; bununla birlikte insan, **toplumsallaşmak**, çevresi, kültürü ve çağı ile **bütünleşmek dürtüsünü** taşıyan dinamik bir varlıktır. Bu çevre, insanın toplumsal bir varlık olarak **kendisini ifade edeceği, iletişim** içine gireceği mekandır. İnsan mekanın etkenidir. (Bilgi, 2007: 36-37; Füeg, 1980)

İnsan, sosyal bir varlık olarak, kendi tarihinin başlangıcından günümüze dek tüm canlılar ve özellikle kendi cinsi olan diğer insanlarla yoğun bir etkileşim ve iletişim sergilemektedir. Yerleşik hayata geçişi öncesinde mekanla daha kısa süreli etkileşimler içerisindeyse de, sözkonusu geçişle beraber, mekanla daha yoğun, zaman ölçütü ile daha uzun ve sıcak temas bir etkileşim içerisinde.

Burada etkileşim ve iletişim kavramlarının ayrı kullanılmasının nedeni, iletişimin etkileşimden farklı olarak insanlar arasındaki kasıtlı ve bilinçli haber verme, etkileşimin ise insanlarla diğer canlılar ve mekan ile arasındaki ilişkiyi tariflemesinden kaynaklanmaktadır.

İletişim ve ilişkili diğer kavramlar çalışmanın içeriğine yönelik olarak ilerleyen bölümlerde detaylı olarak açıklanacaktır.

Ancak, insanın yaşam ortamı ile karşılıklı etkileşimi ve bu sürecin içerisinde insan-mekan, insan-insan etkileşimi ve bu etkileşimin birbirlerini nasıl beslediğine yönelik çıkarımlar öncelikle Füeg'un deyiimi ile mekanın etkeni olan insanın davranışlarına ilişkin kuramsal yaklaşımlar eşliğinde değerlendirilmelidir.

İnsan davranışı farklı kuramsal yaklaşımlarla açıklanmaktadır.

2.1.1. Nörobiyolojik Kuram

Nörobiyolojik kuram, eylemlerimizi bedeninin içinde, özellikle de beyin ve sinir sisteminde oluşan olaylarla ilişkilendirir. Her davranışın temelinde son derece karmaşık sinirsel süreçler yer almaktadır. (Cüceloğlu, 2004: 26) Beyinde oluşan sinirsel süreçler belirli bir iletim düzeni ile kaslara geçmekte ve gözlenebilen davranışlar halinde dışa yansımaktadır. Bu yaklaşımda, kişinin salgı bezlerinin çalışması, kanın kimyası ve bireyin beslenme düzeni baz alınır. Örneğin, sinir sisteminin değişen iklimsel verilere uyum güçlüğü, bahar yorgunluğu dediğimiz davranışın nörobiyolojik açıklamasıdır.

İnsan beyninin son derece karmaşık bir işleyiş düzeni olması ve araştırmaların deneysel olarak yapılamaması, davranışın nörobiyolojik temelleri üzerindeki bilgilerin oldukça sınırlı kalmasına neden olmuştur. Buna karşılık bireyin davranışını, davranışın içinde oluşturduğu çevre koşullarıyla açıklamaya çalışan davranışsal yaklaşım ortaya atılmıştır. (Cüceloğlu, 2004: 28)

2.1.2. Davranışçı Kuram

1920’lerde Amerikalı psikolog James B. Watson, zihinde olup biten düşünce ve duygularla hiç ilgilenmeden, bireyin gözlenebilen davranışlarını incelemeyi amaçlayan davranışsal yaklaşımı önermiştir. Davranışçı kuram, yalnızca organizmanın gözlenebilen ve ölçülebilen dışsal faaliyetleriyle ilgilenmektedir. Bu görüşe göre, içebakış düşünce, duygu gibi, deneğin kendisinden başka biri tarafından gözlenmesine olanak vermeyen bir olgu içerdiğinden öznelidir. Davranışçı kuram ise, herkesin gözleyebildiği bir olgu içerdiğinden nesneldir. (Cüceloğlu, 2004: 28)

“Uyarıcı-davranış kuramı” adıyla da anılan kuram, uyarıcının cinsi, şiddeti ve tekrarı ile davranışın türü, kuvveti ve frekansı arasındaki ilişkiyi inceler. Uyarıcı davranış psikolojisi organizmanın içinde olup biten biyolojik veya bilişsel süreçlerle ilgilenmez. Amacı çevredeki uyarıcı koşullarla, ortaya çıkan davranış arasındaki ilişkiyi incelemektir. (Cüceloğlu, 2004: 28-29)

2.1.3. Fonksiyonalist (İşlevsel) Kuram

Fonksiyonalizm (İşlevselcilik), William James, James B. Angell ve John Dewey gibi Amerikan filozoflarının ve eğitimcilerinin oluşturduğu ekoldür. Bu ekolün amacı algılama, düşünme, duygulanma gibi içsel eylemlerin, hayatta karşılaşılan çeşitli problemlerin çözülmesine nasıl yardım ettiğini açıklamaktır. Fonksiyonalistlere göre bilincin ne

olduğundan çok, ne için olduğunu bilmek önemlidir. Dolayısıyla, bilincin amacı ve işlevini bilmek asıl amaç olmalıdır. Buna göre, insan davranışlarını sadece bilinç olaylarını çözümlemek yoluyla incelemek yeterli değildir. Bilinç incelenmelidir ancak bunun yanında insanın çevresine uyumunda yardımcı olacak, öğrenme gibi duyum davranışları da incelenmelidir. İşlevselcilik kuramı, davranışları çevreye uyum süreci olarak tanımlamaktadır. [1]

2.1.4. Bilişsel Kuram

Bilişsel yaklaşım, insanı edilgen bir yaratık olarak değil, algılayan, uyarıcıları işleyen, anlamlandıran etken bir sistem olarak görmektedir. Bilişsel kurama göre, insanı diğer canlılardan ayıran en belirgin özellik, insanın gelen uyarıları işleyebilme, anlamlandırabilme yeteneğidir. Bilişsel oluşumlar denildiğinde akla algılama, bellek ve düşünme gibi zihinsel bilgi işlem süreçleri gelir. Bu süreçleri kullanarak birey, eşzamanlı olarak çevresi ve kendi hakkında yeni bilgiler edinir, eski olayları hatırlar, ortaya çıkan sorunları çözer ve gelecekle ilgili planlar yapar. Kuram, bireyin davranışlarını, onun toplumu ve kendini algılama şeklini, inançlarını ve tutumlarını bilmeden açıklanamayacağını savunur. (Cüceloğlu, 2004: 29)

Bu yaklaşım insan-mekan araştırmalarında, insanın mekansal tepkilerine ışık tutarak, mekansal davranışın yardımıyla, mekansal gramer ve mekansal anlam bağıntısını anlamamıza yardım etmiştir. (Gür, 1996: 78-79)

2.1.5. Psikoanaliz Kuramı

Sigmund Freud tarafından ortaya atılan psikoanalitik yaklaşım, insanoğlunun doğuştan getirdiği iki temel kuvvetli eğilim olan cinsellik ve saldırganlık üzerine odaklanır. Freud'a göre, toplum tarafından hoş karşılanmayan cinsellik ve saldırganlık duyguları bilinçaltına itilir çünkü bu tür düşünce ve istekleri sürekli bilinçte tutmak bireyde gerginlik ve rahatsızlık yaratır. Birey bilinçaltına itilen arzuların farkında olmamasına rağmen onlar bireyin davranışlarını etkilemeye devam ederler. Psikoanalitik yaklaşım, dil sürçmesi, unutmalar, hatalar ve buna benzer davranışları bilinçaltındaki isteklerin ifadesi olarak kabul eder (Cüceloğlu, 2004: 31)

Bu yaklaşım, mekan-davranış araştırmalarında Vandalizm gibi uç davranışları anlamak ve önlemekte yardımcı olabilir. (Gür, 1996: 79)

Psikoanaliz kuramı konut kullanıcılarının çevrelerine ilişkin davranışlarını çocukluklarındaki deneyimleri ile açıklamaktadır çünkü bilinçaltına itilmiş arzular farkında olmadan ileriki

yaşlarda davranışları etkilemektedir. Freud'un içgüdü kuramı, kişiliğin farklılaşması ve gelişmesinin ancak çevresiyle olan etkileşimiyle biçimlendiğini varsaymaktadır. Bu bakış açısıyla kişiler arasındaki toplumsal ilişkilerin mekansal ilişkilere yansması psikoanaliz kuramını da ilgilendirmektedir. Bu kuramda kişilik üç sistemden oluşmaktadır: **id**, **ego**, **süperego**.[†] Davranış bu üç sistemin karşılıklı etkileşiminin ürünüdür. (Çakın, 1988: 10)

Ego psikanalistleri olağan insan davranışlarını incelerken bunların tümünü, korku, kızgınlık, cinsel istek gibi içgüdüsel dürtülerle açıklamanın yanıltıcı bir yaklaşım olduğu kanısındadırlar. Onlara göre, davranışlar içgüdüsel dürtülerden başka nedenleri, örneğin bazı öğrenme süreçlerini de içerir. Ego psikoanalistlerine göre davranışlar iki grupta toplanabilir: dürtüsel davranışlar ve nedene bağlı davranışlar. Dürtüsel davranışlar, dış etmenler ya da bedensel uyaranlar olmaksızın “kendiliğinden ortaya çıkan” davranışlardır. Nedene bağlı davranışlar ise, bir kaza ya da yaralanma gibi fiziksel ya da bir diğer insanın eleştirisine uğrama gibi toplumsal durumlara gösterilen tepkilerdir. (Geçtan, 1988: 58)

2.1.6. Fenomenolojik Kuram

Fenomenolojik kuram, bireyin davranışlarını anlayabilmek için onun kendine ve içinde bulunduğu duruma özgü algılayışının ve birikiminin bilinmesi gerektiğini savunur. Bu yaklaşım, bireyin davranışını, çevre koşullarının, organizmadaki biyolojik dürtülerin, istekler ve ihtiyaçların belirlemediğini savunur. O andaki anlamlandırış biçimi, bireyin davranışını açıklar. İnsanların, farklı koşullarda farklı davranışlarına tanık olduğumuzda onları tanıdığımızdan şüphe duyabiliriz. Fenomenolojik yaklaşım, bireyin içinde bulunduğu koşullara ağırlık veren bilişsel yaklaşımla benzeşmesine rağmen, bireyin özel yaşantısına önem vermesiyle farklılaşır. (Gür, 1996: 79)

Fenomenolojik yaklaşım, kişinin öznel deneyimleri ve kendini gerçekleştirilmeye yönelik güdülenmesi üzerinde yoğunlaşır. (Atkinson, 1999: 686) Bireyin davranışlarını anlayabilmek için, onun kendine özgü algılayışı ve yaşantısını bilmek gerektiğini savunur. Bireyin davranışını ne çevre koşulları ne de organizmadaki biyolojik dürtüler, istekler, ihtiyaçlar

[†] Freud'un yapısal kişilik kuramına göre, kişilik üç birimden oluşmaktadır. Bunlar, id (alt-benlik), ego (benlik) ve süperego (üst-benlik) dur. Bu üç birimin birleşiminden oluşan kişilik, ayrı ayrı birimlerin gelişimiyle ve bu birimlerin birbirleriyle olan etkileşimiyle biçimlenmektedir.

Alt benlik kişinin doğuşundan beri varolan ilkel ve bencil kısmıdır ve yalnızca kişisel isteklerimizi tatmin etmeye çalışmaktadır. Ego ise benliktir. Ego, idden gelen dürtüleri tatmin ederken, koşulları değerlendirerek içinde bulunulan durumun gerçekliğine göre bir yol izlemektedir. Süperego ise değer yargılarının depolandığı bölümdür. Toplumun ahlaki değerlerine ters düşen eylemleri kısıtlamaktadır. (Bkz., Freud, S., 1923, *Neurosis and Psychosis*, The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Volume XIX (1923–1925): The Ego and the Id and Other Works, 147-154)

belirler. Bireyin davranışını biçimlendiren en önemli etken onun kendini ve çevreyi o andaki anlamlandırış biçimi, başka bir deyişle, bireyin o andaki fenomenidir. (Cüceloğlu, 2004: 32)

Varoluşçu psikoloji ve fenomenolojik çözümlemenin, davranışın nedenlerini açıklamak yerine, içinde bulunulan anda yaşananları anlamaya çalıştığından söz edilir ve “insanın duygu ve davranışlarını, dış çevreden ve bedenin içinden gelen uyaranlar oluşturur” biçimindeki ayrımı kabul etmemektedir. (Geçtan, 1988: 63)

2.1.7. Hümanist (İnsancıl) Kuram

Hümanist (İnsancıl) kuram kurucularının Gestaltçılardan etkilendiği çağdaş bir psikoloji akımıdır. Gestaltçı yaklaşım Max Wertheimer, Kurt Kofka, Kurt Lewin gibi Alman psikologlarından oluşan psikoloji ekolüdür. Gestalt yaklaşımı temsilcileri, davranışların bir bütün olduğunu, bunun parçalara ayrılamayacağını savunmuşlardır. Gestalt psikolojisine göre parçaların bir bütünlük içinde anlam kazanması önemlidir. Örneğin bir tablo, tuval, boya ve renklerin toplamından çok daha farklıdır. Tek tek anlamı olmayan parçalar bütünlük halinde iken anlam kazanır. [1]

Varoluşçu felsefe akımının görüşlerini benimseyen Hümanist kuramın öncü ve temsilcileri Rogers, Maslow, Sartre, Charolette Bühler, Frankl, Binswagner'dir. Bu yaklaşıma göre bireyin yaşantıları içindeki duygu ve düşünceleriyle tamamen kendine özgü bir dünyası vardır. İnsan kendisinden, davranışlarından, oluşturacağı kimliğinden kendisi sorumludur. Hayatı kendisi için yaşamaya değer, anlamlı bir hale getirmek kişinin kendisine düşer. Geçmiş ya da gelecek değil, içinde yaşanan an önemlidir. İnsan için bilim amaç değil, ancak araç olabilir. İnsanı tanıırken dogmatik görüşlerden kaçınmak gerekir. İnsan davranışlarını denetim altına almak yerine, daha çok özgürlüğe yer verilmelidir. Psikolojinin amaçlarından biri insan davranışlarını kontrol etmektir. Oysa Hümanistik yaklaşımda olanlar, psikolojik kontrolün insanlığın zararına kullanılabileceği inancındadırlar. (Geçtan,1988: 66-67)

Birbiri üzerine ve birbirinden etkilenecek geliştirilen insan davranışlarına yönelik tüm kuramsal yaklaşımların ortak noktası insanların ihtiyaçlarının davranışlarına dönüştüğü görüşüdür. Kuramların gelişmesi gözönünde bulundurulduğunda ise nihai nokta davranışları yönlendiren etkenlerin, davranışları anlama ve çözümleme amacıyla tek başına değerlendirilmemesi gerektiğidir.

Ancak bu çalışmada insanın davranışlarına dönüşen ihtiyaçların ortak noktası olan iletişim ihtiyacının mekansal karşılıkları üzerinden ilgili mekanlar, anlamları ve organizasyonları ile değerlendirme yapılacaktır.

2.2 İnsanın İhtiyaçları

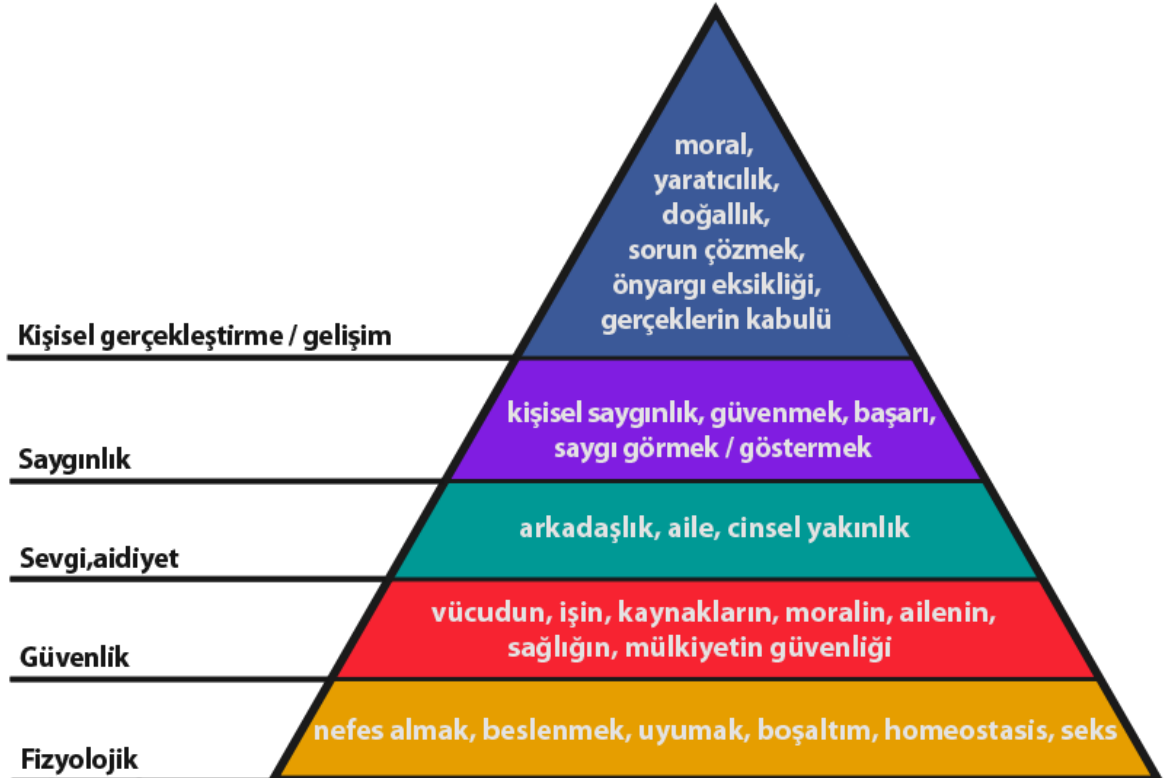
Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre ihtiyaç; [2] “eksikliği duyulan şey, gereksinim” olarak tanımlanmaktadır.

Birey ve toplulukların eylemlerini etkin bir biçimde yerine getirebilmeleri için gerekli minimum koşullara gereksinim denir. Herhangi birşey için duyulan gereklilik gereksinimdir. İstek ise birşeye duyulan eğilim, arzudur. Dolayısıyla, kullanıcı gereksinimlerinde hareket noktası insanların istekleridir. (Bolak, 1988:3)

İstek $\Rightarrow$ Saptama $\Rightarrow$ Değerlendirme $\Rightarrow$ Kullanıcı Gereksinimleri (Ertürk, 1977: 12-14)

Çoğu kez gereksinim ve istek kavramları birbiri ile karıştırılarak birbirinin yerine kullanılmaktadır. Halbuki “gereksinim” bir gereği, bir zorunluluğu belirtmektedir. Bir mekanın taşıyacağı en az nitelikleri tanımlamaktadır. Bu niteliklerden verilecek her ödün bir rahatsızlığın nedeni olacaktır. Öte yandan “istek” kavramı daha çok özel bir değer olup, kullanıcının sınırsız nitelik ve nicelikte olabilecek amaçlarını tanımlamaktadır. Bir başka deyişle gereksinimler insanın öznel değerlendirmelerine göre konfor koşullarını belirleyen düzeylerin saptanması olarak tanımlanmaktadır. (Ertürk, 1977: 12-14)

Çizelge 2.1 Maslow’un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Diyagramı [3]

Gereksinimler zamanla değişebilir çünkü yaş ve moda gibi değişken verilerin etkisi altındadır, sosyal çevreye bağımlıdır ve teknoloji geliştikçe gereksinimlerdeki farklılaşma belirginleşmeye başlar. (Ünügür, 1989: 63)

Maslow'a göre insanın ihtiyaçları davranışlarının kaynağıdır. Davranışları şekillendiren ihtiyaçlar daha çok yaşamsal, diğer bir deyişle insanın varlığını devam ettirme içgüdüsüne hizmet eden ihtiyaçlardan daha az yaşamsal ve kişiye bağlı bir hiyerarşi sergilemektedir.

- **Fizyolojik İhtiyaçlar**

Maslow, tüm ihtiyaçlar içerisinde en önemlilerinin fizyolojik ihtiyaçlar olduğunu belirtmektedir. Fizyolojik bir ihtiyacın giderilememesi ile karşı karşıya olan bir birey için diğer ihtiyaçlar önemli olmayacaktır. Aç veya susuz olan bir insanın öncelikle bu fizyolojik ihtiyaçlarını karşılamaya yönelir ve diğer ihtiyaçların o an için bir önemi yoktur. (Maslow, 1943: 373-374)

- **Güvenlik İhtiyaçları**

Güvenlik ihtiyacı, korunma, barınma, korku ve kaygıdan uzak durma ve bunun içinde kural ve yasalara olan ihtiyaçlardan meydana gelmektedir. İnsan tehlike ve yoksunluklara karşı savunma ihtiyacı içindedir (Maslow, 1943: 377-378). İnsanda sahip olduğu ve değer verdiği şeyleri saklama ve muhafaza etme güdüsü vardır. Aynı zamanda insan, diğer insanlarla olan sosyal etkileşimlerini ve ilişkilerini de muhafaza etmeyi, güvenle sürdürmeyi ister.

- **Sevgi ve Aidiyet İhtiyaçları**

İnsanoğlu tek başına yaşayamaz ve başka insanların varlığına ihtiyaç duyar. Sosyal bir varlık olan insanın başkalarıyla birlikte yaşama, başkaları tarafından kabul edilme, arkadaşlık, sevmeye ve sevilme gibi ihtiyaçları sosyal ihtiyaçlarını oluşturur. Maslow, bireyin fizyolojik ve sosyal ihtiyaçları giderildikten sonra sosyal ihtiyaçların motivasyon kaynağı haline geleceğini vurgulamaktadır. Bu ihtiyaç giderilmediğinde kişi kendini aidiyetten yoksun, yalnız ve reddedilmiş hissedecektir. (Maslow, 1943: 381)

- **Saygınlık İhtiyacı**

İnsanın kendine olan saygısıyla başlayan bu ihtiyacını tamamlayan süreç başarı ve beraberinde gelen başkalarından saygı görmenin yanısıra ikili bir döngü sergileyerek başkalarına saygı göstermek olarak da belirtilmektedir. Değer verilme ihtiyacının karşılanması, kendine güven ve başarıya inancın gelişmesine katkıda bulunmaktadır.

- **Kendini Gerçekleştirme İhtiyacı**

İhtiyaçlar hiyerarşisinin en sonunda kendini gerçekleştirme ihtiyacı yer almaktadır. Bireyin kendine özgü yetenekleri ve karakteri olması dolayısıyla bu özelliklerini geliştirme ve gösterebilme ihtiyacı hisseder. Maslow'un "ihtiyaçların hiyerarşisi" teorisinin temelini, yaşamsal düzeydeki ihtiyaçların karşılanmadan üst düzeydeki bir ihtiyacın karşılanmasının birey için anlamsızlığı oluşturur. Dolayısıyla ancak en son basamağa gelene kadar hiyerarşi içerisindeki ihtiyaçların yeterince karşılanmış olması ile bireyin kendini gerçekleştirmesi ve geliştirmesinin mümkün olduğu belirtilmektedir. (Maslow, 1943: 383)

Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi üzerinden açıklanan insana özgü ihtiyaçlar, daha önce de belirtildiği gibi insanın davranışlarını yönlendirmekte, yönlendirmekten de öte ihtiyaçlar davranışları etkilemektedir.

Tüm canlılar gibi insanın da herhangi ihtiyaçlarını gerçekleştirmek için etrafındaki çevreyi şekillendirmesi eylemi sonucunda mekanların yaratıldığı savı ile beraber ele alındığında tüm ihtiyaçlarımız davranışlarımızı belirlediği gibi davranışlarımızın eyleme dökülmesi için gerekli mekanları oluşturmamızın kaynağı da yine aynı ihtiyaçlarımızdır. Dolayısı ile insan davranışları ile mekan arasında yoğun bir ilişki ve karşılıklı etkileşimden bahsetmek mümkündür.

Ancak burada gözönünde bulundurulması gereken bir diğer bakış ise içinde bulunduğumuz mekanların davranış ve eylemlerimiz üzerindeki etkisinin de yine insan-mekan ve hatta insan-insan arasındaki etkileşim ve iletişim içerisindeki yeridir. Bir diğer etkileşim ise insanın mekanla kurduğu ilişkinin ilerlemesi ile mekana özel davranışlar sergilemesi halidir.

2.3. **Mekansal Davranış**

Mekan, içinde yaşayan kullanıcıların fizyolojik, psikolojik ve toplumsal gereksinimlerini karşılayan bir uzay parçasıdır. (Schulz, 1971: 9-10)

Mekan somut olarak algılanabilen ve soyut olarak da hayal edilebilen, gerçek ve dışı bir algıyla kavranabilen ve tanımlanabilen bir yapıyı tarifler. İnsanın mekanla kurduğu ilişki öncelikle mekanın fiziksel ve pragmatik özelliklerine ilişkindir. Somut mekanlar insan zihninde yaşanmışlıklar ve deneyimlerle soyutlaşır.

Mekanın yapısal kurgusunun algılanması ile başlayan etkileşim süreci, soyut olarak algılanan siyasi, kültürel, ekonomik, toplumsal ve anlamsal boyutları ile mekana ulaşır. İnsanın

mekanla olan etkileşiminin çıkışı ise bireyin gereksinimlerini karşılaması ve anlamsal ilişkiler kurma ihtiyacından doğmaktadır.

Mekan, insanın çevresi ile etkileşimini sürdürmek amacıyla oluşturduğu ortamdır ki bu ortam; ilk çağlardan beri, insanların içinde bulundukları durum ya da eylem için uygun olmayan ortamların etkisinden, olanakları dahilinde kurtulma çabasıyla gerçekleştirilmiştir ve temel olarak fizyolojik gereksinimlere göre ısı, ışık, ses, renk, koku gibi çevre etkenlerinin dengeli bir biçimde katılımıyla meydana gelen fizik ortam ile psikolojik ve toplumsal gereksinimlere yanıt verecek biçimde dengelenmesinden meydana gelen moral ortamdan oluşmaktadır. (Alp, 1993: 27)

Tüm canlıların sahip olduğu temel içgüdü ve en temel gereksinim varoluşlarından itibaren dış etkilere korunmak ve korumaktır. Doğal çevrenin şartlarından korunmak, diğer canlılardan korunmak, kendisini veya yavrusunu veya sürüsünü ve hatta besinini korumak gibi içgüdülerinin varlığı söz konusudur.

Kuban'a göre, korunma içgüdüleri bütün canlı varlıkları doğal çevrenin yaşama ve gelişmeyi etkileyen koşullarına uyabilmek için özel bir yapı eylemine zorlamaktadır. (Kuban, 1990: 14)

Ancak sözkonusu insan olduğu zaman ise, insan - mekan etkileşiminde diğer canlılarınkinden farklı olarak içgüdülerden fazlası olduğunu söylemek mümkündür.

Roth'a göre ise, yapı yapan diğer varlıkların aksine insanlar yapı yaparken düşünürler. Bu nedenle insanın yapı eylemi bilinçli ve düşünsel, sayısız kararları ve seçimleri cisimlendiren bir eylemdir. Bunlar insanın yapılarını diğer varlıklarından ayıran özelliklerdir, çünkü insan haricindekiler bunları genetik programlarının sonucu olarak yapmaktadırlar.

İnsanlar ise bir gereksinimi karşılamak için yaparlar ancak bunu yaparken bile değerlere ve duygulara anlatım kazandırmaktadırlar. Bu hem kullanıcı hem de tasarımcı tarafından bilinçli olarak yapının içine katılmış ve açıkça anlaşılan bir mesaj olabildiği gibi, şifresi ancak daha sonraki bir gözlemci tarafından çözülebilen bilinç dışı ya da bilinçaltı bildiri de olabilmektedir. (Roth Leland, 2002: 23)

Bu anlamda, bedensel bir varlık olan ve boşluk içinde bir etki alanını tarifleyen insan, mekan ile karşılaştığında kurulan ilk ilişki, fiziksel, somut ve faydacı olan tercihi amaca yönelik kullanımdır.

Ancak bu ilişkinin bir adım sonrası canlı varlıklar arasında kendine has doğasında anlamsal ilişkiler kurmak olan insanın, içinde bulunduğu mekanı, zamanla doğru orantılı olarak zihinsel açıdan farklı boyutları olan anlamlar ile özdeşleştirilmesi yani soyutlaştırması sürecidir.

Özellikle bu süreçle beraber ele alındığında, mekan ve insan arasındaki etkileşimin pragmatik özelliği dışında varlığından söz edilebilir.

Mekan ve insan davranışları ilişkisi üzerine yaklaşımlar, mekanın sosyal olguların meydana geldiği ve yer aldığı bir sahne, mekanı üretenin de sosyal ilişkiler olduğu ancak mekanın da ilerleyen süreçte sosyal ilişki ve olgular üzerinde etkide bulunduğu yani etkileşimin insandan mekana şeklinde başladığı hatta mekanı oluşturduğu ancak nihai olarak iki yönlü bir etkileşimin gerçekleştiği konusunda birleşmektedir.

İnsan gereksinimleri gereğince en basit anlamı ile çevresini şekillendirerek oluşturduğu mekanlarda kullanıcı sıfatı ile mekan üzerinde ve mekanla ilişkili davranış özellikleri ortaya koyar.

Bu davranış özellikleri mekansal davranış olarak tanımlanmaktadır. Mekansal davranışın, “kişisel mekan”, “mahremiyet”, “kendileme / kişiselleştirme”, “aidiyet”, “egemenlik alanı” kavramları ile açıklanması mümkündür.

2.3.1. Kişisel Mekan (Personal Space)

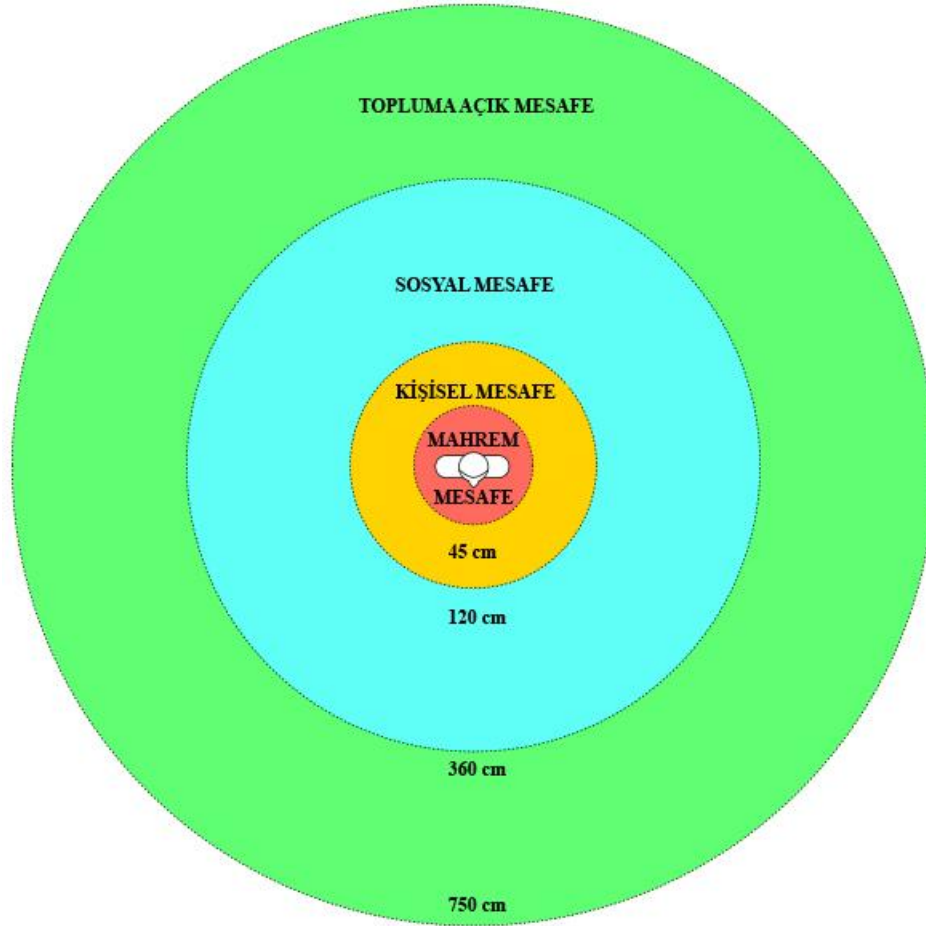
Çevre psikolojisinde insan-mekan ilişkileri çerçevesinde ortaya atılan kişisel mekan (personal space) kavramı, her bireyin etrafında bulunan, sınırları savunulan, diğerine yabancı olan ve bireyin fiziksel ve bilişsel olarak hakim olduğu kişisel alanı ifade etmektedir. (Bilgin, 2003: 202)

Çevre psikologları kişisel mekanı, mahremiyet düzeyi yüksek bir alan olarak kavramlaştırmaktadır. Burada kişisel mekan, “kişinin etrafında bulunan ve onun vücut semasıyla bütünleşmiş çevre parçası” (Seguin, 1967) veya “girişi korunan ve duygusal yükler taşıyan bölge” (Sommer, 1969) veya “gerilim ya da kaygılardan kaçınmak için işgallere karşı korunan, kişilere ait olan ve vücudu çevreleyen mekan parçası” (Morval, 1981) olarak tanımlanmaktadır. Morval’a göre kişisel mekan, sosyo-kültürel niteliklidir, bireyle birlikte yer değiştirir, esnektir, değişkendir; fiziksel yanları olmakla birlikte salt fiziksel referans noktalarına indirgenemez. (Morval, 1981: 69)

Kişisel mekan, bizi çevreleyen, başkalarıyla etkileşimimizi düzenleyen taşınabilir, görünmez bir sınır olarak tanımlanmaktadır. Bizimle hareket eden bu alan bulunduğumuz koşullara göre genişlemekte ya da daralmaktadır. Kişi her zaman kişisel mekanın merkezindedir, bu mekan hep o insanla beraberdir. (Bell ve Grene, 1996: 254)

Neden kişisel mekanlar yarattığımız ve onları neden koruduğumuzla ilgili çeşitli araştırmalar yapılmıştır ancak ortak görüş insanların fazla uyarımdan sakınmalarından kaynaklandığı noktasında kesişmektedir. Başkalarıyla edinilen yakın mesafe, çok fazla fiziksel ve sosyal uyarıcı (yüz detayları, kokusal uyarılar, işaretler, simgeler gibi detayda) yoğunluğu altında kalmamıza sebep olacaktır. Bu anlamda antropolojist E.T. Hall kişisel mekanı sözsüz iletişim şekli olarak tanımlamaktadır. Hall'e göre bireyler arası mesafe, uyarımın kalitesini ve niteliğini belirlemektedir. (Bell ve Grene, 1996: 253-255)

Çizelge 2.2 Kişisel Mekan Büyüklüğü [4]

Kişisel mekanı Edward T.Hall, merkezinde insan olan bir hava kabarcığı olarak tanımlayarak dört gruba ayırmaktadır:

Mahrem / İçli Dışlı Mesafe: Cilt temasından itibaren 45 cm'lik çaplık mesafeyi kapsamaktadır. Vücut temasına ya da çok yakın duruşlara olanak veren yakınlık duyulan kişiler için izin verildiği zaman ve ölçüde geçerli olan kucaklaşma, fısıldama, dokunma gibi eylemlerin gerçekleştiği mesafedir. İstem dışı, varolan koşulların zorunlu sonucu olarak örneğin otobüs veya diğer toplu taşıma araçlarında bu mesafe ihlal edildiğinde rahatsızlık ve gerginlik duygusu belirir.

Kişisel / Samimi Mesafe: 45-120 cm arasında değişen çaptaki yakın arkadaşlar, akrabalar, tanıdıklar iletişim kurduğu mesafeyi tanımlamaktadır. Bu mesafede belli durumlarda dokunma, sarılma gibi fiziksel yakınlıklar yer alabilmektedir.

Sosyal Mesafe: Tanıdık veya yeni tanışılan kişilerle resmi ilişkilerin gerçekleştiği bu mesafe 120 cm – 3,6 m arasında değişmektedir. Bu mesafe içindeki ilişkinin başlangıcında ve sonunda yer alabilen el sıkışma gibi temaslar dışında fiziksel yakınlık sözkonusu değildir.

Topluma Açık Mesafe: Sosyal mesafenin bitiş noktasından başlayarak 7,5 m çapa kadar genişleyen alanı kapsayan toplum içinde konuşmanın gerçekleştiği mesafedir. Genellikle yabancılar için geçerli olan bu mesafe, tanıdık kişiler söz konusu olduğunda uzak durma, mesafe koyma isteğini yansıtmaktadır. (Hall, 1990: 13)

Başka bir perspektif ise davranışsal sınırlama yaklaşımıdır. Bu yaklaşımda kişisel mekanımızı koruma nedenimizin, davranışsal özgürlüklerimizin, başkalarının bize çok yakın olmasından dolayı bizden alınmasını engellemek olduğunu ileri sürülmektedir. (Bell ve Grene, 1996: 253)

Şekil 2.1 Kişisel Mekan ve Etkileşim [5]

Yakınlık, kişisel mekanın bir işlevidir. Eğer etkileşimin seviyesi çok yükselirse, başka yöntemlerle, telafi edici hareketlerle istenen denge sağlanmaya çalışılır (fiziksel olarak daha uzağa gitmek gibi). Eğer etkileşim çok az ise istenen denge yine sağlanmaya çalışılır (daha çok yakınlaşma ya da göz temasını arttırma gibi). Bu alan, bir kişi tarafından ihlal edildiğinde son derece kritik bir alandır, bundan dolayı organizmalar farklı hoşnutsuzluk düzeyleri

gösterirler. Bu nedenle bireyler başkalarının alanına girmeye cesaret edemezler ve diğerinin kişisel sınırlarının dışında kalmaya özen gösterirler. (Ünlü, 1998: 46)

Tüm kavramsal bakış açıları dikkate alındığında, kişisel mekanın aslında kişilerarası sınırları düzenleme mekanizması olarak görülebileceği sonucuna varılabilmektedir. Kişisel mekanın en önemli oluşturulma amacı koruyucu işlevinin varlığıdır. Potansiyel tehlike olarak belirlenen fiziksel ve duygusal tehditlere karşı bir tampon bölge niteliğindedir.

Kişisel mekanın diğer bir işlevi ise iletişimi içermektedir. Başkalarıyla olan mesafemiz, o insanlarla etkileşimde hangi duyu organımızı kullanacağımızın belirlenmesinde etkili olur (koku, dokunma, görsel ve/veya sözel veriler ...). Kısaca insanlardan, onlarla olan ilişkimizin seviyesine göre kişisel duyuşal işaretler almamız mümkündür. Bu bizim kişisel korunmamıza o esnada verdiğimiz öneme göre değişmektedir. (Bell ve Grene, 1996: 255)

Şekil 2.2 Etkileşim Düzeyleri [6]

Buna ek olarak kişisel mekan, kişinin davranışları ile ilişkili mekansal uygunluklar sağlar. Kavram aynı zamanda kentsel ve mimari mekanın şekillenmesinin belirlenmesine de girdi olmaktadır. Bazı mekanlar toplumsal açıdan “düşük etkileşim alanları” olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla, mekanların toplumsal açıdan düşük etkileşimsel (sociofugal)

ve yoğun etkileşimsel (sociopedal) çevreler olarak adlandırılması sözkonusu olmuştur. Düşük etkileşimsel çevreler (sociofugal) kişiselleşmenin (personalization) düşük olduğu alanlardır. Yoğun etkileşimsel (sociopedal) çevreler ise davranışlar düzeyinde kişiselleşmenin gerçekleşebileceği alanlardır. Örneğin; otobüs durak ve terminalleri gibi bekleme alanları, rekreatif amaçlı alanlar, tiyatro ve sinema binaları bu alanlara örnek teşkil eder. Yanısıra, yüksek düzeyde etkileşimin istenmeden gerçekleştiği mekanlar da vardır. Bunlara örnek ise, asansör, hızlı yiyecek büfelerindeki sıralardır. (Hall, 1990: 108)

Bazı düzenlemiş alanlarda kullanıcıların katılım ve şekil verme eğilimleri ile yukarıda bahsedilen etkileşim düzeylerinin birbirine dönüşmesi sözkonusudur. Bireyin kişisel mekanını koruma isteğinin neden olduğu davranışlar kaynaklı müdahaleler, bilinçli ya da bilinçsiz de olsa sözkonusu düzenlenen mekanın esasen mevcutta genel havasının ne olduğu ve nasıl olması gerektiği konusunda ipuçları verebilmektedir. (Ünlü, 1998: 47)

2.3.2. Mahremiyet (Intimacy)

İnsan amaçları doğrultusunda hareket eden bir organizmadır. İnsan, fiziksel çevresini tanımlayan, yorumlayan, araştıran, çoğu zaman hareketli ve aktif bir canlıdır. (Proshansky, Ittelson ve Rivlin 1976: 83) Her ne kadar insan bir toplum içinde yaşasa ve iletişim kurmaya ihtiyaç duysa da aynı zamanda bireyselleşme ihtiyacını da içinde barındırmaktadır. (Lang, 1987) Bu nedenle, içinde yaşanan toplum ve fiziksel çevre, insanın temel ihtiyaçlarını karşıladığı kadar, kişilere seçim yapma şansı da tanımak durumunda olmalıdır. (Proshansky, Ittelson ve Rivlin, 1976: 170)

Şekil 2.3 Bireyselleşme İhtiyacı [7]

Latince karşılığı intimus olan mahremiyet, “en iç”, “en derin iç” anlamına gelmekte ve kişiye göre değişen bir ihtiyaç olarak görülse de, genelde aynı kültüre sahip toplumlarda birbirine yakın değer ve anlam taşımaktadır. Tüm kültürlerde mahremiyeti düzenleyici kurallar bulunmakla birlikte, düzenlenme şekli ve mekanizmaları kültürlere özgü olarak değişmektedir. (Bilgin, 2003: 225-226)

Kişisel mekan kavramı ile ilişkili olarak tanımlanan mahremiyet kavramı, etkileşimin düzenlenmesini sağlayan kişilerarası sınır kontrol süreci olarak tanımlanmaktadır. Mahremiyet kavramı ise sosyal etkileşime bir sınırlama getirdiği gibi bazen de bireylerde etkileşimi arama ihtiyacını ortaya çıkarır. Bu kavram insanlarla insanlar, bireylerle grup, grup(lar)la birey arasındaki ilişkileri düzenlemektedir.

Mahremiyetin en genel ortaya çıkış hali bir kişinin, diğerlerinin gözlemlerinden uzakta veya yalnız kalarak, kişisel özgürlüğü sağlaması, özü ve kimliği ile ilgili konularla ilişki içinde bulunmasıdır. Mahremiyetin en önemli hali, kişinin diğerlerinin gözlemlerinden uzakta yani “yalnızlık” durumu içinde olmasıdır. Bunun tam tersi ise “sıkı birliktelik” kavramıdır. Bu durum yakın bireyler (sevgili, karı-koca) ya da aile gibi küçük sosyal birimler içinde gerçekleşmektedir. “Anonimlik” ise “kalabalıkta kaybolma” olarak tanımlanmaktadır. Bu durumda, organizma kamusal bir mekan içerisinde görünür fakat hiçbir zaman tanınmak istemez. “Geri çekilme” ise istenmeyen hareket ya da müdahaleye karşı psikolojik koruma mekanizmasının oluşmasından ortaya çıkmaktadır. (Ünlü, 1998: 55)

Şekil 2.4 Anonimlik / Kalabalıkta Kaybolma [8]

Bu anlamda genel olarak mahremiyet kavramı ve davranışı insanın özelini tanımlamaktadır. Kişinin sağlıklı psikolojik ve fizyolojik bireyselliği yapısı gereği kamusalılığından önce gelmektedir. Dolayısıyla mahremiyet hakkı, özgürlük hakları içinde bireyin kendisi ve toplumsal rollerindeki sağlığına etkileri açısından önemli bir yer arz etmektedir. Düzenlenen çevrelerin yapısal ölçekteki nizam ve yükseklik kararlarından, kamusal alan tasarımlarında mahremiyet imkanı sunumuna kadar detaylandırılabilen düzeyde bu hakkı gözetmesi beklenmelidir.

2.3.3. Kendileme / Kişiselleştirme (Appropriation)

Kendileme (appropriation), 1970'li yıllarda mekanla ilişkilendirilerek literatüre yansıyan bir kavramdır. Genel anlamı ile kişinin herhangi birşeyi kendisi için alma, kendi kullanımına ayırma eylemini ifade eden kendileme; yasalar açısından, bir mekan parçası veya eşyalar üstündeki egemenlikle ilgilidir, mülk edinmeyi, teknik olarak bir eşyanın işlevsel kullanımını, yani bir amaca uygun birşeyi alıp kullanmayı ifade etmektedir. Antropolojik açıdan ise insanın eylemde bulunduğu bir gerçeklik olarak tanımlandığında kendileme, insanın kendini gerçekleştirmesine yarayan bir etkinlik biçimini oluşturmasını belirtmektedir.

Kendileme kültürel açıdan bireyin gizli potansiyellerini gerçekleştirmesini ve değer kazanmasını sağlayan çevre özelliklerine referansla tanımlanırken psikolojik açıdan ise duyumsal, devimsel ve algısal etkinliklerle kendi kontrolünü tanımayı, bireyin, nesnelere ve dünyaya hakim bir konumda görülmesini tanımlamaktadır. (Bilgin, 2003: 195)

Bu bakış açısı ile kendileme, insanın herhangi birşey üzerindeki egemenlik iddiası olarak da ifade edilebilir. İnsan ve mekan arasındaki etkileşim açısından kendileme doğal bir eğilimdir, insanın mekan üzerindeki egemenlik, hakimiyet iddiasının, insanın mekanın etkeni olduğu kabulü ile beraber ele alındığında doğal görülmesi mümkündür. Dolayısı ile kendileme öncelikle insanın mekanla yaklaşma çabasıdır, mekanın somut olarak fiziksel özelliklerini keşfetmek, güvenli ve rahatlatıcı bir hale getirmektir.

**“ İNSANOĞLUNUN EN ESKİ VE EN GÜÇLÜ DUYGUSU KORKUDUR.
EN ESKİ VE EN GÜÇLÜ KORKU DA BİLİNMEYENİN KORKUSUDUR.”**

H. P. LOVECRAFT

Burada bahsedilen güvenli hale getirmek eylemi, mekanı fiziksel anlamda dönüştürmek, biçimlendirmek de olmayabilir, sadece mekanla olan tanışıklık hali mekanı güvenli kılmaya yeterli olabilir.

Kendileme bir yerin ya da mekanın dönüştürülmesiyle ortaya çıkan, bireyin ya da toplumun otoritesi, bir denetim göstergesi olarak görülebilir. Birey kendine ait, kendinin kıldığı bir mekanı, düzenlemekte, organize etmekte ve diyalektik olarak diğerlerinin mekanına ve/veya çerçeveye göre farklılaştırmaktadır. Bu olgu, genel olarak kendileme kendinin kılma, sahiplenme kavramıyla ifade edilmektedir. (Bilgin, 1997: 266)

Şekil 2.5 Kendileme Örneği / Mutfak Önlükleri [9]

Kısaca kendileme, kişinin diğer insanlarla sınırlarını düzenlemek amacıyla herhangi bir nesne veya mekanın kişiselleştirilmesi, bir başka deyişle sahiplenilmiş olduğu mesajının iletilmesi davranışıdır.

İnsanın bulunduğu yeri kişiselleştirmesi, çevresine göre kendi farklılığını ortaya koymasıdır. Bu yerin kimliği (place identity), o yerde yaşayan insan veya insanların bu yeri kişiselleştirmesiyle, diğer yerlerden farklılaştırmasıyla ifade edilir. Bu da, insanın mekanla ilişkileri doğrultusunda başka yerlerden farklı bir “burası noktası” oluşturması anlamına gelmektedir. Böylece yaşanan evin diğer evlerden, yaşanan mahallenin diğer mahallelerden, yaşanan kentin diğer kentlerden ayırt edilmesi ve “benim evim”, “benim mahallem”, “benim kentim” şeklinde nitelendirilmesiyle gerçek veya sembolik olarak yer kimliği inşa edilebilmektedir. (Bilgin, 2003: 431)

2.3.4. Aidiyet (Belonging)

“HAYATIM BOYUNCA HİÇBİR TOPRAKTA KÖK SALAMADIM.

HİÇBİR KADINDA, HİÇBİR EVDE, HİÇBİR İŞYERİNDE VE

HİÇBİR KENTTE BENİ ORAYA BAĞLAYACAK

VAZGEÇİLMEZ NEDENLER OLUŞTURAMADIM.“

U. ÖZAKINCI

Şairin de ifade ettiği üzere aidiyet herhangi birşeye, bir yere bağlanma halidir. İyelik takılarıyla kurulan cümlelerdeki benimseme halidir. Aidiyet duygusu, bir bütünün tamamlayıcı ve vazgeçilemez parçalarından biri olduğunu hissetmektir. İnsan ve mekan ilişkisinin temelinde de mekanı kendine mesken edinme yani sahiplenme duygusu belirir. Kendini birine ya da bir yere ait hissetmeyen, o yere yabancılaşan insanın temel güdüsü orayı terketmektir. Dolayısıyla aidiyet ilişki ve etkileşim için mutlaklıdır.

Bu anlamda aidiyet insanları mekana ve sosyal ilişkilere bağlama potansiyelinin yanında, belli bir yerde olma fikrini ve/veya özlemini duygusal olarak yaratır. Mekanın bu duygusal çekimi, köken veya kökensizliği, vurgulayarak varolur. Ulusal ve uluslararası politik ve ekonomik çıkarlar nedeniyle küreselleşen günümüz dünyası, toplumsal çıkarlarla sıkça çelişmektedir ve bu çelişkinin arayüzünde, aidiyet, yerellik ve kimlik kavramları giderek güncelleşerek yapılanmaktadır. (Lovell, 1998: 1-2)

Çevreye aidiyet, bu çevrenin her bireyi tarafından içselleştirilmesidir. Bireyin çevresiyle olan bu ilişkisi; özgür bir bireyle toplum arasındaki bir sözleşme değil, çevre ile birey arası bir bağımlılık gibi düşünülebilir. (Bilgin, 2003: 411)

Bir örnekle açıklamak gerekirse; 1994 yılında vizyonda gösterime giren Léon filminin ana karakteri Léon, doğduğu yerden uzakta ve işi gereği kendine dair bilgileri afişe etmemesi gereken, gizli ve kapalı bir hayat sürdürmektedir. Uzun süre yaşadığı belirli bir mekan olmamakla beraber Léon, her taşınmasında yanında sadece özenle baktığı çiçeğini beraberinde almaktadır. Burada Léon'un çiçeği gittiği yerleri sahiplenmesi için bir araç ve kendileme simgesi/yöntemidir. Yanısıra hayatında hiçbir insan ve mekana sürdürdüğü yaşamı gereği aitlik duygusu geliştirememesini kompleks bir organizma olmayan dolayısıyla daha az ilgi ve özenle ilişkisini sürdürebildiği çiçek simgesi ile gidermektedir. Çiçeğin aynı zamanda köklerinin saksıya sığdırılması ve taşınabilir hale getirilmesi ancak Léon öldüğünde, nihai güven ve aitlik duygusu ile özdeşleştirilerek saksıdan çıkarılıp, toprağa ekilmesi ile yine aitlik

duygusunu sunmaktadır. Bu örnek insanın aidiyet ve kendileme ihtiyaç/yöntemleri için oldukça açıklayıcı ve etkileycidir.

Şekil 2.6 Léon'un Çiçeği (Léon 1994) / Aidiyet ve Kendileme Örneği [10]

Aidiyet kavramına tezat olarak algılanabilen K. Marx'ın yabancılaşma teorisine göre iki çeşit yabancılaşmadan sözedilebilir. Bunlardan ilki, doğadan kopuş anlamındaki yabancılaşmadır. İnsan, doğadan koparak kültürel-toplumsal alanda kendine ikinci bir doğa kurmak anlamında, doğaya yabancılaşır. Bu “insan oluşu” açıklayan niteliğiyle karşılanan yabancılaşmadır, zorunlu bir süreç olarak anlaşılmaktadır. İkinci yabancılaşma ise, bizzat kapitalist pazarın ve kapitalist toplumsal sistemin yarattığı yabancılaşmadır. Bunun sonucu olarak insan kendi doğasına yabancılaşır. Böylece insan kendine, kendi emeğine, ilişkilerine, dünyaya, yaşama, yaşadığı ve kullandığı mekanlara yabancılaşır. Özgürlükle bağdaştırılan kapitalist sistem içerisinde eriyen toplumsal bağlarla kurulu kent yaşamı içerisinde elde edilen bu görece özgürlüğün sonucu genel itibariyle yabancılaşma duygusu/hali olarak ortaya çıkmaktadır.

Yabancılaşmanın önüne ancak, esasen insanın kendi doğasında sahiplenme hali ile mevcut olan aidiyet duygusunu yani mekanla bağlarını yeniden veya daha kuvvetli kurmalarını sağlamakla geçilebilir. Düzenlenen çevrelerin kullanıcı profili ve bu profilin alışkanlık ve kökenlerini mekan tasarımına bir girdi olarak almak konunun bu boyutu ile daha da önem arz etmektedir.

2.3.5. Bölgesel Davranış / Egemenlik Alanı (Territory)

Territory (İngilizce egemenlik alanı) kelimesi etimolojik olarak Latince kökeni “toprak” anlamına gelen “terra” kelimesinden gelmektedir. İngilizce’deki karşılığı ise herhangi bir kişi, kurum, kuruluş, hayvan vb. aitliğinde olduğu düşünülen tanımlı alandır. [11]

Bu kavram, hayvanlarınkine benzer bir biçimde, kişilerin veya grupların mülkiyete sahip olma duygusuyla, fiziksel veya toplumsal kural ve simgeler aracılığıyla koruduğu durağan alan olarak tanımlanabilmektedir. Bölgeyi belirleyen simgeler arasında, duvarlar, parmaklıklar, direkler, bahçe düzenlemesi, malzemelerin doku ve rengindeki değişiklikler sayılabilir. Günlük yaşantımızda sürekli gidilen kahve ve lokantalarda, toplantı salonu ve dersliklerde, parklar ve kamu alanlarında, oturmayı tercih ettiğimiz sandalye ve masalar, genellikle geçmeyi tercih ettiğimiz yollar, sokaklar, bölge kavramının örneklerini oluşturmaktadır. Kişisel alanla bölgesel davranış (egemenlik alanı) arasındaki en önemli fark, kişisel alanın kişi ile birlikte taşınmasıdır. Kişisel alanın merkezi insan vücudu olmasına karşın, bölgenin merkezi genellikle insan veya hayvanın evi olmaktadır. (Çakın, 1988: 23)

Topluluktaki çeşitli ilişkilerin tanımlanması ve düzenlenmesi için bir araç olan egemenlik alanının boyutları zaman içinde değişme veya kayma gösterebilir, ölçü ve konumu örgütlenmenin sosyal yapısına bağlıdır. Egemenlik alanının sınırları kavramsal ya da fiziksel olabildiği gibi, sözlü ya da sözsüz belirlenmiş de olabilir. (Gür, 2000: 62-70)

Egemenlik alanı bir bireyin ya da grubun kullandığı ve herkese açık olmaması adına savunduğu, sınırlandırılmış mekan ya da alan olarak tanımlanabilir. (Proshansky, Ittelson ve Rivlin, 1976: 191)

Bir insan çevresinde bir egemenlik alanı kuramıyorsa kendini orada güvende ve o bölgeyi kendine ait hissedemez. Mahremiyet ve egemenlik alanı arasında çok sıkı bir bağlantı bulunmaktadır. Egemenlik alanını kuramayan insanlar mahremiyet alanlarını da oluşturamaz ve bulundukları çevrede rahat edemezler. (Edney, 1976: 42) Egemenlik alanına ilişkin davranışın fiziksel bir çevrenin kontrol edilebilmesi için mekanı kendilemeye (appropriation) bağlı olarak oluşum gösterdiği görülmektedir. (Özülke, 2005: 62)

Temelde egemenlik alanı, daha önce de bahsedilen insan davranışının en temel iç güdüsü olan koruma/korunma ihtiyacı ile beslenmektedir. Koruma, giriş - çıkışları kontrol etme, güven, hakimiyet ve gerekli durumlarda savunulacak alan tarifi kişiden kişiye değişen soyut ve/veya somut eşikleri belirleyen unsurlar olarak tariflenmektedir.

Mekansal davranış kapsamında ele alınan kavramları özel ve kamusal alanlar üzerinde farklı şekil ve düzeylerde bulmak/okumak mümkün olabilmektedir. Kişisel mekan, mahremiyet, kendileme / kişiselleştirme, aidiyet, egemenlik alanı kavramlarının içeriği ve bireysel uygulama yöntemleri, özel alanlar ve kamusal alanlarda farklılıklar arz etmektedir. Bu anlamda kamusal ve özel alan tanımları söz konusu davranışların belirleyiciliği ile ilişkilendirilerek de yorumlanabilir.

2.4. Mekansal Elverişlilik / Gibson’ın Olanaklar Teorisi (The Theory of Affordances)

Daha önceki bölümlerde insanın davranışları ve mekan oluşturma eylemleri arasındaki ortak noktanın her ikisinin de kökeninin insanın gereksinimleri olduğu ve zaten mekan oluşturma eylemi sözkonusu davranışların meydana gelebileceği ortamları oluşturmak üzere insanın içinde bulunduğu çevreyi şekillendirmesi olarak tanımlanmıştır.

Mekan oluşturmak, insanın mekanda davranış ve eylemlerini gerçekleştirmesinin yanısıra mekanla arasında kuracağı, mekansal davranışlarla tanımlanan ilişkiyi geliştirmesi için ilk adım, bir diğer deyişle önkoşuldur. Ancak bu noktada tüm bu etkileşim süreci için önemli olan bir diğer konu ise mekanın sunduğu olanaklardır.

Bu konu özellikle kullanıcının kendi düzenlediği mekanlardan daha ziyade bir tasarımcı veya yerel yönetim tarafından düzenlenen kamusal alanlar açısından önemlidir. Çünkü burada tasarımın hangi kullanıcı profiline ne gibi eylemlerini hangi düzeyde karşılayacağı ve mevcut kullanıcı profili ile onların taleplerinin zaman içerisinde değişeceği gerçeği mevcuttur. Dolayısıyla herhangi bir mekan insanın mevcut ve olası eylemlerine elvermelidir. Bu anlamda insan davranışları üzerinde etkili önemli faktörlerden biri mekanın elverişliliğidir.

Elveriş (affordance) kavramı, psikolog J. Gibson (1977) tarafından ortaya atılmış, kelime İngilizce “gücü yetmek” anlamına gelen “afford” fiili kökünden kendisi tarafından türetilmiştir. Gibson’ın “The Theory of Affordances” çalışmasında tanımlandığı üzere, elveriş herhangi bir nesnenin biçim ve kurgusu itibarıyla belirli bir amaç/eylem için kullanılmasını mümkün kılan özellikleridir. (Gibson, 1986: 127-128)

Elverişlilik, güçlü bir kavram niteliği ile çevresel ve kentsel tasarım kuramında esastır. Yapılı çevrenin farklı parça ve örnekleri, farklı davranışları ve estetik gereksinimleri karşılamaktadır. Bu bakışla mekansal elverişlilik, kullanıcı sıfatı ile bireyin davranışsal veya estetik seçimlerini sınırlandırabildiği gibi genişlete de bilmektedir. İnsanlar doğal ve yapay çevreyi sundukları elverişlere bağlı olarak değiştirmişlerdir ve değiştirmeye devam etmektedirler.

Lang’a göre, çevre insanların deneyim ve davranışları için barındırdığı potansiyel elverişlilik açısından zengindir. Ancak bu elverişliliğin tamamı insanlar tarafından kültürel altyapıları, ilgi alanları ve ruhsal durumları gibi faktörlere bağlı olarak algılanmayabildiği gibi algılanan tüm elverişlilik de yine aynı nedenlerden ötürü kullanılmayabilmektedir. Aynı zamanda kullanıcının çevrenin sahip olduğu elverişliliğin dışında farklı beklentilerinin de olması mümkündür. Mekan bu beklentilere olanak tanıdığı gibi, kullanıcı bunu algılasa ve kullanma yeteneğine sahip olsa da mutlaka kullanacağı anlamına gelmemektedir. Diğer taraftan amaca yönelik mekansal elverişlilik yoksa davranışın meydana gelme olasılığı da yoktur. (Lang, 1987: 84)

Şekil 2.7 Mekansal Elverişlilik/Çorum Çocuk Parkının İşlevsellik Sorgusu Örneği [12]

Kısaca, mekan insanın davranış ve eylemleri üzerinde yönlendirici bir nitelik taşımaktadır. Mekanın yönlendiriciliği ise elverişliliğiyle açıklanmaktadır. Bu anlamda mekansal tasarım insanların mekanla ve diğer insanlarla olan etkileşim ve iletişimde önemli bir fırsat olarak karşımıza çıkmaktadır.

Özellikle insanların birbirleri ile temas halinde olduğu ve düzenlenmesinde kullanıcının kendisi haricinde tasarımcının dahil olduğu kamusal alanların kurgu ve tasarımında “mekansal elverişlilik” kavramının etkisi ve yönlendiriciliği daha fazla önem arz etmektedir.

Ancak mekansal elverişlilik yani mekanın sunduğu olanaklar özellikle de kamusal alanlarda, Trancik’in Finding Lost Space (1986) çalışması ile beraber yorumlandığında teknolojik, ekonomik ve politik kentsel dinamikler ile değişen arazi kullanım eğilimleri/tercihleri

dolayısıyla değişkendir ve bu değişkenliği kullanılmayan, kullanıcısı olmayan mekanların tanımı içerisinde değerlendirmek mümkündür.

Yanısıra, mekansal elverişlilik kavramının planlama disiplini içerisinde ele alınan kentlerin sürdürülebilirliği konusu ile olan nedensel ilişkisini sorgulamak da mümkündür. Ancak çalışmanın içeriği kapsamında bu irdeleme ele alınmamaktadır.

2.5. Bölüm Sonucu / Değerlendirme

İnsan ve mekan etkileşiminde, insanın ve mekanın ayrı ayrı nerede durduklarını ne zaman biraraya geldiklerini, hangi noktadan itibaren birinin diğerini etkileyeme başladığını bir soru cevap ilişkisiyle neticelendirmek mümkün değildir.

Ancak insan mekanın etkenidir. Mekan insanla yaşar ve mekan insanla yaşanılrır. Kullanıcısı olmayan bir mekan artık “mekan” değildir, duvardır, topraktır, glgeliktir. Örneğin, yağmur altında açıldığında bir insanın etki ve korunma alanını tarifleyerek bir mekan oluşturabilen şemsiye kullanılmadığında sadece şemsiyedir.

İnsanın mekansal arayışı ve mekanla ilk teması pragmatik bir süreçtir. Bu süreç yaşanmışlıklarla beslenen ikinci bir sürece giriş niteliğindedir ki bu süreç de anlamsal etkileşim olarak tanımlanabilmektedir.

Anlamsal etkileşim sürecinde, insanın ait olduğu kültürel yapısına, yaşam tarzına (ve bunların da değişkenliği gözönünde bulundurularak), yaşına ve hatta cinsiyetine göre farklılaşan mekansal davranışlar, mekanların yaşanırlılığı ve insan ile olan etkileşiminin srekliiliğini sağlamak amacı ile tasarımın ilk adımı olarak nitelendirilmelidir.

Bir tasarımcının önceliği, tasarımının öngörülen kullanıcı profili tarafından benimsenmesi olmalıdır aksi takdirde kullanıcılar mekanları tekrar düzenleme ya da terketme eğilimi göstereceklerdir.

Son olarak ele alınan mekansal elverişlilik kavramı ise bu etkileşimde oldukça önemlidir. Mekan insanın gereksinimlerine elvermediği ölçüde tekrar düzenlenecektir. Bu tekrarın sıklığı zamansal ve maddesel bir kayba ve her düzenleme süresi boyunca ise işlevsizliğe neden olacaktır.

Özellikle insanların birbirleri ile yoğun iletişim ve etkileşim içerisinde olduğu kamusal alanların düzenlenmesinde, mekanın sürdürülebilirliğinin yanısıra toplumsal ilişkilerin, iletişimin sağlığı açısından da farklı kullanıcı profillerinin farklı ihtiyaçlarının aynı mekanda karşılanabilir olması kentsel tasarım ve kentsel iletişim kapsamında önem arzetmektedir.

3. KAMUSAL ALAN ve KAMUSAL İNSAN

Çalışmanın bu bölümünde insan yaşamının toplumsal yanlarının vuku bulduğu mekanlar olarak “kamusal alanların” etimolojik ve kavramsal bağlamda özelden ayrımı, tarihsel süreç içerisindeki anlam ve işlevselliği üzerinden insan-mekan etkileşimi kapsamında, Sennett tarafından tanımlanan “kamusal insan” sıfatı ile kullanıcıların birbiriyle ve içerisinde yaşadığı kent ile olan iletişimindeki yeri/önemi sorgulanacaktır.

İnsan-mekan etkileşiminin irdelendiği bölümde planlama ve kentsel tasarım disiplinleri açısından öncelikli olan alanların, insanların birbirleri ve içinde yaşadıkları kentle olan temasları açısından özel alanlar dışındaki kamusal alanlar olduğu belirtilmiştir.

Bu anlamda kamusal alan kavramı, mülkiyeti kamu ve/veya özele ait ancak işlevsel açıdan kullanımı topluma açık alanlar olarak ele alınmaktadır. Kamusal alanlar üzerinden geliştirilen bu yaklaşım, bireysel çıkar aracı olan mülkiyetten bağımsız ve üstünde görülen toplumsal yarar ve kentsel yaşam kavramlarına temellendirilmiştir.

Kamusal/toplumsal yaşamın uyumuyla ulaşılabilecek kalite, toplumdan mekana ve mekandan da topluma yansıyacaktır. Burada bahsedilen mekan, şüphesiz kentsel yaşamın vuku bulduğu kamusal alanlardır.

3.1. Kamusal ve Özel Kavramları

Kamusallık kavramı ile beraber kamusal alan kavramı ve mekansal organizasyonu ülkemizde halen çelişkiler ve karmaşa barındıran bir konudur. Kentlerimizde yer alan kamusal alan kullanımları, konut bölgeleri ile içiçe geçmiş, özeline kamusala taşıdığı ve bu anlamda da kamusalılığı/topluma açık kullanımı sarsılan, ev önleri, kaldırımlar gibi kullanımlarla örneklendirilebilir. Esasen bu durum literatürümüzde mekanların yarı özel, yarı kamusal gibi karşılıklarının aranmasına sebep olmaktadır.

Tanyeli, içinde bulunduğumuz yüzyılda halen kamusal alanın tanımlanamamasını ve hatta tasarlanıp, bu alanların anlamına eşdeğer yaşanamamasını kavram olarak kamusalın Osmanlı ve İslam literatüründe, Batı’daki anlamının dışında bir anlamla var oluşuna ve kavramın daha ziyade devletle ilişkilendirilmesiyle açıklamaktadır. (Tanyeli, 2005: 199)

Etimolojik açıdan özel ve kamu/kamusal kavramlarının dilimizdeki karmaşası Osmanlı’nın yaşayışı ve dolayısı ile mekansal yapılanması ile beraber düşünülmelidir. Osmanlı’daki kamusal ve özel ayrımı Batı Avrupa’daki mekansal yapılanmadan da batı dillerindeki kavram karşılıklarından da farklı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkçe'deki “özel” kavramının İngilizce karşılığı “private”, “kamusal” kavramının İngilizce karşılığı ise “public” olarak verilmektedir. Ancak Tanyeli'nin aktardığı gibi “private” kavramı için geç 19. yüzyılda Türkçe'de gizli, saklı ve mahrem gibi karşılıklar önerilişi, bu dili kullananların, kendilerine henüz yabancı olduğu anlaşılan “özel” kavramını ancak böyle kavrayabildiklerini göstermektedir. Özel kelimesi, bu dönemde başkalarından uzak tutulması gereken ve mahrem olan gibi bilinen eski kavramlarla ilişkili düşünülmekte, İngilizce-Türkçe sözlüklerde de karşılığını bu anlatımla bulmaktadır. (Tanyeli, 2005: 199)

Public kelimesinin karşılığı ise, genel (common), halk, millet ve devletle ilişkili olarak verilmektedir. Türkçe'de batı dillerindeki kamusala karşılık olarak devlet ve yönetimle ilişkili tanımlar dışında bir “kamu” tarif edilmemektedir.

İngilizce içeriğine baktığımızda ise “public”, sıfat niteliği ile “concerning, or available to the people as a whole” (bir bütün olarak topluma ait, toplumu ilgilendiren), “involved in the affairs of the community” (topluma ilişkin konuları kapsayan), “private” kavramı ise yine sıfat niteliği ile “for or belonging to one particular person or group only” (belirli bir grup veya şahısa ait olan) şeklinde tanımlanmaktadır. [13] İngilizcede gizli/aleni, kişisel/devlete ait gibi karşılıkları olmayan bu kavram çiftinin 19. yüzyılın ortalarından itibaren farklılaşan, dünya ile çeşitli ilişkileri gelişen ülkemiz koşulları içinde günümüzde dil açısından kullanımında ve tarifledikleri mekansal karşılıklara ilişkin açmazlar mevcuttur.

Şekil 3.1 Public Enemies, 2009 / Kamusal Kavramının “Toplum” Anlamı Örneği [14]

Bu anlamda ise kamusal (public) kelimesinin, devlet ile ilişkilendirilmesi esasen ancak bir ironi olabilir. Bunun en çarpıcı örneği, 2009 yılında vizyona giren “Public Enemies” (Halk Düşmanları) filminin kavramı ele alışıdır. Film, 1930’lu yıllarda Amerika’da yaşamış bir banka soyguncusu olan John Dillinger’in gerçek hayat hikayesini konu almaktadır. Dillenger ve arkadaşları şiddetten kaçınmaları ve o sıralarda “halkın/toplulun” içinde olduğu ekonomik zorlukların sorumlusu olan “devlet” bankalarını hedef almaları nedeniyle, kanun kaçağı olmalarına rağmen halk kahramanı olarak anılmış, halk içinde bir kaçak olarak yer almış, halk tarafından korunmuşlardır. Filmin konusu ile adı arasındaki bağlantı yani “Public Enemies” aslında kavramın devletle ilişkilendirilen kullanımına göndermeler içeren ciddi bir ironidir.

Kentsel tasarım ve planlama bilimleri açısından ise biçimsel olarak kamusal ve özel kavramlarını kentlerimizin mekansal organizasyonu içerisinden okumak, bu kavramları batıdan farklı olarak yaşamamız ve yaşam biçimimiz şeklinde tanımlama çabalarımız dolayısı ile mümkün değildir.

Ancak yine Tanyeli’nin aktardığı üzere, buradan elde edilecek sonuç, ortaya farklılaşmamış, monolitik bir mekan düzeninin çıktığı olamamaktadır. Doğal olarak, Osmanlı insanının yaşamı da özel ve kamusal yarılmaya tabi olmadığı için, farklılaşmamış amorf bir bütün olduğu da söylenememektedir. Anlatılmak istenen, burada bir “dichotomy” yerine, mahremiyet ve toplumsallığın sayısız ara değerini içeren karmaşık bir yaşam düzeni ve mekan biçimlenmesinin geçerli olduğudur. (Tanyeli, 2005: 201)

Örneğin, kullanıcılarının konutlarının gerek arsa çeperini zorlayarak gerekse de çıkmalarla sokak bütünlüğüne sürekli tecavüz ettiği bir kent fizyonomisi böyle bir karmaşa ortamında oluşmuştur. Osmanlı kentinde sokak ve her tür açık alan (camilerin avluları bile) biraz gayret ile mahrem alanına alınabilecek bir rezerv gibi görülmektedir. Yüzyıllar boyunca bunu engellemeye yönelik hemen hemen hiçbir yasal düzenleme yapılmadığı gibi arsasını genişleten ya da sokağa taşıran mal sahibi kamuya ait olanı çaldığını düşünmemektedir. Kamusalın tanımının yapılmadığı bir kültürel ortamda böyle bir endişe de duyulmayacaktır. Böylesi bir ortamda, mal sahibi “hiçkimseye ait olmayanın” bir kesimini, “ihtiyacı kadar” ve o hassas dengeyi altüst etmeyecek biçimde kendine maletmektedir. (Tanyeli, 2005: 202)

Burada dikkat çekilmesi gereken unsur ise “hiçkimseye ait olmayanın” doğru karşılığının “topluma/herkese ait olan” olduğu ancak bunun sadece düşünce ve yaşam karşılığı olan bir ortamda bahsedilebilir olduğudur. Aksine, kamusal ile özeli birbirine geçişinde hiç kimseye ait olmayan şeklinde bir yaklaşımın Tanyeli’nin sözünü ettiği “ihtiyacı kadar” ile açıklanabilecek derecede masum bir durum da olmadığıdır.

Bu bakış açısı ile “public” yani kamusal kavramı ve mekansal karşılığı ideal olarak; topluma ait, kimsenin üzerinde mülki hak iddia etmediği ancak mekansal davranışlar çerçevesinde benimsediği, ait olduğu (olması da gerektiği/beklenen) dolayısıyla da mülkiyetten bağımsız olarak herkesin birbiri ile temas ettiği/etmesi gereken işlevsel ve görsel açıdan toplumun tamamına açık alanlar olarak tanımlanabilmektedir.

3.2. Kamusal Alanın Ortaya Çıkışı ve Anlamı

Tarihe bakıldığında, ilk olarak Helenistik dönemde “özel” ve “kamusal” kavramlarından sözedildiği görülür. Yunan kent devletlerinin kurulması ile birlikte “koine” ve “oikos” olarak adlandırılan iki farklı yaşam alanı ortaya çıkmıştır. “Koine”, özgür yurttaşların (köle, yabancı ve kadınlar dışındaki profil) ortak kullandığı alan olarak kabul edilip, kamusal alana karşılık gelirken, “oikos” tek tek bireylere ait olduğu düşünülen, hane hayatını temsil etmekte ve özel alana karşılık gelmektedir. (Habermas, 2009: 60)

Antik Yunan’da özel alana karşılık gelen hanenin (oikos) ayırt edici özelliği ise insanların burada istek ve ihtiyaçları doğrultusunda birarada yaşıyor olmalarıdır. Bu durum insan için bir nevi zorunluluktur. Öyle ki bireyin yaşamını idame ettirmesi ve sürdürmesi ile türünün varlığını devam ettirmesi, başkaları ile olan ortaklığıyla ilişkilendirilebilmektedir. (Arendt, 1994: 49)

Kamusal alana karşılık gelen “koine” ise, siyasi yaşam alanı olarak görülür ve “polis”^{*} in alanı olarak kabul edilmektedir. Kamusal yaşam, kent devleti sınırları içinde mekansal olarak agorada, mahkemelerin, savaş ve atletik oyunların gerçekleştiği mekanlarda ortaya çıkmaktadır. (Habermas, 2009: 60)

Arendt’e göre kamusal yaşam, kent devleti içerisindeki kamusal alanlarda vuku buluyorsa da, fiziksel olarak bu alanlarla sınırlandırılmış da değildir. Bu anlamda kamusal alanlar, insanların bir birliktelik içerisinde eylemde bulunmaları ve konuşmaları ile beslenen “özgürce seçilmiş çok özel bir örgütlenme biçimini” ifade etmektedir ki insanları bu biçim içerisinde birarada tutmak için mutlak bir eylem de değildir zira esasen insan zaten doğası gereği “başkaları” ile ortaklıklar kurma eğilimindedir. (Arendt, 1994: 26)

* Polis, Arendt ve Habermas tarafından, kent devletinin bir parçasını oluşturan, siyasi bir niteliği de olan kamusal alanla özdeş kabul edilmektedir. Ancak bu kabule karşı bazı araştırmacılar tarafından ‘kent devleti’ kavramının ‘polis’ kavramıyla özdeş kullanıldığı da görülmektedir. (Örneğin Bkz., Leslie Lipson, Siyasetin Temel Sorunları, çev. Fügen Yavuz, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1996, s. 334., Ayferi Göze, Siyasal Düşünceler ve Yönetimler, Beta Yayınları, İstanbul, s. 1., Arif Müfit Mansel, Ege ve Yunan Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999, s. 100) (Bkz., Arendt, H., İnsanlık Durumu, s. 271–272, Habermas, J., Kamusal alanın Yapısal Dönüşümü, s. 60.)

Bir başka deyişle kamusal alan, birarada yaşayan, eylem ve konuşma etkinliğini yerine getiren insanların arasında yer almaktadır. Dolayısı ile Arendt, “nereye gidersen git yanında polisi (kamusal alanı) de götüreceksin” tanımlamasını sadece antik Yunan’a özgü bir deyiş olarak görmemektedir. Burada aranan anlam, insanlar arasında konuşmanın ve eylemin her an, her yer ve koşulda kendilerine mekan oluşturabilen araçsal niteliği, yani birlikteliğini ifade etmektir. (Arendt, 1994: 272)

Geleceğin bugünde şekillendiği düşüncesi temeli üzerine kurulu bir modern dünya eleştirisi geliştiren Arendt, modern dünyada yitirildiğini düşündüğü tüm insani unsurların hala görünür olduğu Antik yaşantıya ve Antik Yunan polisine dikkat çekmektedir. Burada sadece modernite öncesine bir öykünmeden ziyade insana dair olanların yitiminin temellerini sorgulamak gerekliliği düşüncesi de bulunmaktadır.

Polis, Arendt için son derece önemli bir değer olan ortaklaşalığın mekanıdır. Bu bakış açısında insanlar günlük yaşamlarının büyük bir kısmını, polis içinde birbirleriyle yaptıkları konuşmalarla geçirerek, dünyayı birbirlerinin duruş noktasından görebilmeyi ve birbirlerini anlamayı öğrenmişlerdir. (Arendt, 1994: 271)

Daha geniş anlamı ile kamusal alanlar, insanların salt başka canlılar ya da cansız varlıklar gibi olmadıkları, kendilerini/görünümelerini açık seçik kıldıkları mekanlardır. Kişi burada hem diğer canlı/cansız varlıklardan hem de kendi türü içerisinde yer alan insanlardan farklılıklarını gösterebilir ve tüm diğer farklılıklarla kendi dünya algı/görüşünü besleyebilmektedir. Bu beslenmenin yolu ise temel insani etkinlikler olarak kabul gören eylem (praxis) ve konuşma (lexis) yolu ile mümkündür. (Arendt, 1994: 272)

Arendt ve Habermas’ın tanımlarıyla eşdeğer içeriği ile Özbek, kentsel mekanların kamusallığını vurgulamaktadır; sosyal ve ekonomik hakların da kategorisi haline getirilebilmiş, sağlık ve eğitimden, iletişim ve ulaşım dek kolektif ihtiyaçların üretilip sahiplenildiği mekanlar, temel bir kamusal alan kategorisini oluşturmaktadır. Kamu yararını gözeterek “herkesin eşitçe erişebileceği nitelikte” kamusal hizmet verdiği ölçüde, bu mekanlar kolektif kullanım değeri üretmektedirler. (Özbek, 2004: 446)

Sosyalite modeli açısından bakıldığında kamusal mekan esas olarak kent merkezidir; çoklu karşılaşmalara izin veren, “yabancı” ya da “ötekilere” açık alışveriş, çoğulluk, iletişim, katılım değeri taşıyan yerlerdir. Bu anlamda evden ve kendinden dışarı adım atmak, kamusal alana çıkmaktır; yürümek, başkalarıyla karşılaşmak, buluşmak, konuşmak, bilgi üreten yerlere ulaşmak, tartışmak, dayanışma ve eylem imkanı veren ortak mekanlara çıkıldığını göstermektedir. Bunlar bir kentteki çok farklı açık ve kapalı kamusal alanlar; kentsel toplanı,

miting, gösteri meydanlarından, mahallelerle ve tarihi eserlerle çevrili ortak alanlara, yürümeye açık tüm sokak ve pasajlardan, çarşı, pazar ve alışveriş merkezlerine, halka açık deniz kıyılarından, sokak aralarına, çocukların sokaktaki oyun alanlarından, futbol sahalarına, kültür ve sanat gösterisi, sergi ve tartışma yapılan yerlerden, kitap evi ve okuma mekanlarına, sosyal etkinlikte bulunulan vakıf ve benzeri mekanlardan, halk evlerine, kafe ve kulüplerden, gösteri merkezine dek uzanmaktadır. (Özbek, 2004: 446)

Kamusal alanlar, insanların ortak bir amaç doğrultusunda biraraya geldikleri, daha çok bir siyasi alan olarak tariflenen anlamı dışında, insanların beraber ve ahenkli bir uyum içerisinde olmasa bile sadece karşılaşma yolu ile kurdukları etkileşim ve sözel/sözel olmayan iletişimine ev sahipliği nedeniyle, toplumun farkındalık düzeyi ve birlikteliği açısından oldukça önemlidir.

Avrupa Konseyi 1986 yılında kamusal alanların önem ve değerini aşağıda belirtildiği gibi tanımlamaktadır. Kamusal Alanlar;

- Kentsel mirasın önemli bir parçasıdır,
- Kentin mimari ve estetiğinde güçlü etkisi olan bir öğesidir,
- Eğitimsel bir rolü bulunmaktadır,
- Sosyal etkileşim anlamında önemlidir,
- Toplumsal gelişimi güçlendirir,
- Ekonomik amaç ve eylemleri destekler,
- Bireysel psiko-sosyal gerilimlerin azaltılmasına yardım eder,
- Toplumun rekreasyonel ve gündelik ihtiyaçlarını karşılamak anlamında önemli rolü bulunmaktadır,
- Çevresel gelişim içinde ekonomik açıdan değeri vardır. (Woolley, 2003: 7)

Kamusal alanlar insanların fiziksel ve sosyal gereksinimlerine mekan oluşturmaları nedeniyle, kentsel/toplumsal yaşam açısından önemlidir. Ancak kamusal alanların bir diğer önemli özelliği ise toplumun farklı gruplarından insanların birarada bulunmalarına olanak sağlamalarıdır. Herhangi bir kentte ikamet eden farklı yaşam standart/şekillerindeki kentlinin, kentin hinterlandından farklı amaçlar doğrultusunda gelenlerin yanısıra yerli/yabancı turistlerin de biraraya gelebildiği mekanlar kamusal alanlardır.

Burada ele alınması gereken bir diğer konu ise insanın kamusalıdır. Sennett ise bir süreç olarak tariflediği “Kamusal İnsanın Çöküşü” adlı çalışmada 18. yüzyıl Avrupa’sındaki en büyük iki kent olan Paris ve Londra’da yükselen bir burjuvazi çevresinde odaklanan kamusal yaşamın 19.yüzyıldan başlayarak özel yaşamın artan ağırlığı altında erimesini konu almaktadır. (Sennett, 2002: 25)

Ancak çalışmanın devamında detaylandırılacağı üzere nasıl ki mekanın kamusalıktan bahsetmek mümkün ise Sennett’in kavramsallaştırdığı gibi insanın da kamusalıktan (kelime anlamını hatırlayarak) yani insanın topluma ait, toplumu ilgilendiren tarafından bahsetmek mümkündür. Bu şekliyle insan ve mekan etkileşimi içerisinde insanın insanla kurduğu temasa ev sahipliğini gözönünde bulundurarak, kamusal insan ve kamusal alanların beraberliği gözardı edilmemelidir.

Kamusal alanların kavramsal ve mekansal olarak geliştirilerek düzenlenmesi ancak, bireysel çıkarların üzerindeki toplumsal yarar ve yaşam kalitesine yönelik yaklaşımlar ile mümkündür. Toplumsal yaşamdaki uyum ve mekan arasındaki ilişki birbirine yansıyacaktır. Kamusal alanlar, toplumsal yaşamın değerlerini ve kentsel yaşam ortamının kalitesini belirleyen ve sergileyen temel mekansal öğelerdir. (Otaner, Keskin, 2005: 109)

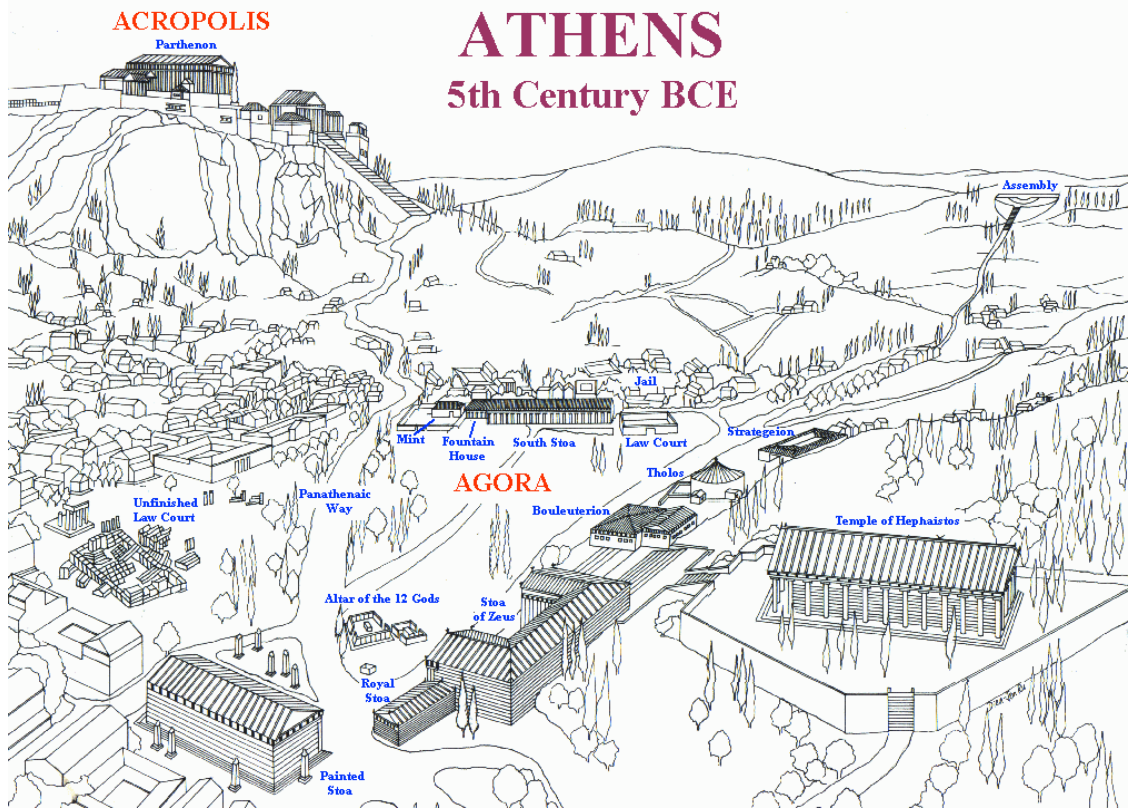
Ancak sözkonusu geliştirme ve düzenleme, içinde yaşanılan toplum olarak kamusal kavramına yönelik geliştirilen “hiç kimseye ait olmayan” bakış açısının değiştirilmesi ve bunu yine toplumsal olarak bir yaşam biçimi haline getirilmesi ile mümkün olacaktır.

3.3. Kamusal Alanda Değişim ve Kamusal İnsan

Tarihsel gelişim süreci içerisinde ele alındığında kamusal alanların ortaya çıkışının Antik Yunan döneminde oluştuğunu görmekteyiz. Antik Yunan polisi kamuya açık her türlü etkinliğin gerçekleşebildiği mekansal düzenlemeleri barındıran bir yapıya sahiptir. Yunan toplumunun sosyal, ekonomik ve siyasi yaşam dengesi kamusal alanlarının varlığı ve bu varlığın özel alandan tam anlamı ile ayrılması üzerine kuruludur.

Herşeyin temel ölçütünün “insan” olduğu görüşüne sahip Yunan kentlerinde kutsal, kamusal ve özel olmak üzere üç temel tip kentsel alan görülmektedir. Burada Akropolis genellikle kente hakim bir tepede kurulan kutsal alana karşılık gelirken, özgür vatandaşların ortak kullandığı (koine) “polis”in alanı, tek tek şahıslara ait olan (idia) “oikos”un alanından kesin olarak ayrılmıştır. Kamusal hayat, bios politikos (politik varlık), pazar meydanında (agora) cereyan etmektedir. (Habermas, 2009: 60)

Burada Agora, Helenistik dönemde şekillenen, tarihsel olarak daha sonra Roma İmparatorluğu'nda görülen forumların öncülüğünü taşıyan, içerisinde kentsel fonksiyonların hemen tümünün bulunduğu, kentle ilgili politik, dini, ticari aktivitelerin gerçekleştiği, pazar, eğlence, hamam, küçük dini tören, siyasal toplantı yerleri gibi işlevleri içeren, kamu binaları ile çevrili topluma ait, geniş bir açık alandır.

Şekil 3.2 Milattan Önce 5. Yüzyıl Yunan Kenti ve Agora [15]

Böylesi bir kamusal alan Yunan toplumu için bir sosyalleşme aracı niteliği taşımakta, insanların (kadınlar, köleler ve yabancılar haricinde) üretken olduğu bir yaşam alanı olarak kurulmaktadır. Dolayısıyla, agora niteliğindeki bir kamusal alanın öncülüğünü sadece Roma forumu üzerinden ziyade dünya tarihinde fikri ve sanatsal üretimin temellerinde aramak gerekmektedir. Bir diğer anlamı ile insanların kamusal alanla olan ilişkisi ve bunu özel alandan anlam ve kullanım açısından ayırmalarının nedeni, insanların “tek” olarak soyut ya da somut ürünlerle kendilerinden geriye bırakacaklarından ziyade toplum olarak bırakacaklarının ayırdını yapmaları olarak da görülebilmektedir.

İnsanlar, kendilerinden bir iz olsun diye ya da başkalarına ortak, bu dünyadaki yaşamlarından daha kalıcı birşeylere sahip olmak istedikleri için kamu alanına girmişlerdir. Romalılar için

“res publica”^{**}, Yunanlılar için de “polis” herşeyden evvel bireysel yaşamın faniliğine karşı bir teminat, bu faniliğe karşı korunak, ölümlülerin ölümsüzlüklerine olmasa da görece kalımlılıklarına ayrılmış bir mekan olma özelliğine sahiptir. (Arendt, 1994: 99)

Antik Yunan toplumsal biçimlenişine ait bu “Helenik Model” Habermas’ın kamusal ve özel alan arasındaki zıtlık üzerinden kamusal alanı kavrayışında da bulunmaktadır.

Bu kavrayış içinde Yunanlıların bilincinde kamu, özel alanın karşısında bir özgürlük ve istikrar alemi olarak yükselir. Herşey ancak kamunun ışığında açığa çıkar, herkesin gözünde orada görünür. Meseleler vatandaşlar arasındaki konuşmalarda dile gelir ve şekillenir; eşitler arasındaki çatışmada en iyi olan ortaya çıkar ve gerçek özüne bürünür. Hayat kavgası ve hayati ihtiyaçların karşılanması zorunluluğu “oikos”un sınırları içinde saklanırken “polis” onur kazanılabilen serbest bir alan sunar. Dolayısıyla yurttaşlar görüşlerini ve kimliklerini poliste kazanmaktadırlar. (Habermas, 2009: 61)

Toplumu oluşturan bireylerin, kimliklerini kamusal alan içindeki varlığı ile kazandıkları düşüncesine benzer olarak, yaşamın bir sahne olduğu söylemi (bkz. William Shakespeare’in “As you like it” oyunundan bir monolog “All the World's a Stage”) üzerinden yola çıkarak düşünüldüğünde, bireyin hayatında sahip olduğu farklı sıfatları (bir kadın için örneğin, çocuğunun annesi, çalışanın işvereni gibi) dolayısıyla biçimlenen rollerinin varlığı sözkonusudur.

Özel ve kamusal alan arasındaki bir diğer farklılığı da bu söylem üzerinden aramak ve kamusal insanı tanımlamaya çalışmak doğru olacaktır.

Yaşamın bir sahne olduğu söylemi/varsayımı içerisinde insanların sahip olduğu sıfatlar düşünüldüğünde, aile ve/veya yakınlar içerisinde kurulan ilişkiler dolayısıyla ortaya çıkan sıfat ve roller hem meydana geldiği, davranışlar olarak yaşandığı mekanlar hem de bu döngüde yaşananların insanın mahremi olması nedeniyle “özel”dir. Ancak yabancıların seyrinde, dinleyiciliğinde kısaca şahitliğinde gerçekleşen davranışların ise topluma malolmaları gereğince kamusal roller olarak tarifienebileceğini ve kamusal alanlarda sahne aldığını söylemek mümkündür.

^{**} İ.Ö. 510–27 yılları arasında Roma devletine verilen isim. Cumhuriyet olarak adlandırılan bu sözcük, o zamanlar yönetim biçimini regnum’dan (monarşi, krallık) ayırmak için kullanılmıştır. Önceleri bir rejimi belirtmeyen bu deyim, sonraları monarşinin zıddı anlamında kullanılmıştır. 16. Yüzyılda Bodin res publica’yı eski anlamında, aynı yüzyılda Machiavelli, ‘imparatorluğun zıddı olan yönetim’ anlamında kullanmıştır. Daha sonra Montesquieu, ‘despotik yönetim’in zıddı olarak, halkın kendi kendini yönetmesi anlamında kullanarak, sözcüğe bugünkü anlamını vermiştir.” (Bkz., Arendt, İnsanlık Durumu, s. 59–60)

Burada toplumun bir parçası olan kamusal insanın bireysel birikim ve özelliklerinin esas sahneye (kamusal alana) çıkmadan önce bir nevi sahne arkası/kulis işlevi olan özel alanlarda şekillendiği benzetmesi de yapılabilir. Ancak ana sahnenin (kamusal alan) ve kulisin (özel alan) birbirleriyle olan yoğun etkileşimi üzerinde de durmak/düşünmek gereklidir.

Günümüzün kamusal alanının ve kamusal insanının resminde ortaçağ düzeninde yaşanan burjuva toplumunun yükselişi ve kamusal alanın bu yükselişin etkenliğinde dönüşümü de önemli bir rol oynamaktadır.

Esasen kamu/kamusal kavramlarının etimolojik olarak dildeki anlam değişimi ve kullanımı üzerinden ortaçağ dönemindeki batı toplumlarının dönüşümünü de izlemek mümkündür.

Özel ve kamusal arasındaki karşıtlık, feodal üretim ilişkileri altında varlıklarını sürdürdükleri ölçüde, bünyesinde ortaklıklar barındıran üretim cemaatine ilişkin unsurlarla bağlantılıdır. Komüne ait olup, ortaklaşa işlenip kullanılan toprak, kamusaldır, (publica); çeşme, pazaryeri ortak kullanıma açıktır, kamusaldır; (loci communes, loci publici; komünal yer, kamusal yer). Ortaçağ fermanlarında “hükmetme, hükmetmeyle ilgili olma” ibaresi, kamusal (publicus) ile eşanlamli kullanılmaktadır. Bu dönemde, egemenliğin vasıflarının, örneğin prenslerin mühürlerinin, “kamusal” olarak tanımlanması da tesadüf değildir zira bu durum, egemenliğin ancak kamusal bir nitelikte temsil edilebilmesinden kaynaklanmaktadır ve bu açıdan geç ortaçağın feodal toplumu bakımından sosyolojik anlamda, özel alandan ayrılmış, kendi başına bir alan olarak kamudan sözedilememektedir. (Habermas, 2009: 63-64)

Kamusal ve özel kavramlarının bugünkü anlamları ile kullanımı 17.yüzyılın sonlarından itibaren başlamaktadır. Bu anlamda “kamusal” sözcüğünün bu döneme kadar kullanılan “toplumun ortak çıkarı” anlamına, “herkesin denetimine açık olan” anlamı da eklenirken, “özel” sözcüğü kişinin ailesi ve arkadaşları ile sınırlı bir yaşam bölgesini tariflemektedir. (Sennett, 2002: 32)

Sermons (1726) adlı eserinde Butler, her insanın kamusal ve özel olmak üzere iki tür yetisine göre değerlendirilmesinin gerekliliğinden bahsetmektedir. Kamuya çıkmak ya da halkın arasına karışmak deyimi (swift) esasen insanın ve mekanın kamusalılığına referans veren, topluma özgü bir ifadedir ve temelinde anlamını 17. yüzyılın sonlarından itibaren gelişen kullanımıyla bulmaktadır. (Sennett, 2002: 32; Butler, 1726)

Kamusal olanın kimleri içerdiği ve “kamuya” çıkıldığında çıkılan yerin neresi olduğu mevzusu (insanın ve mekanın kamusalılığı), 18.yüzyıl başlarında hem Londra’da hem de Paris’te öne çıkmaya başlamıştır. Bunun kökeninde “her yerde olan burjuvaların” toplumsal

kökenlerini örtbas etme kaygılarından sıyrılmalarıyla beraber yaşadıkları kentlerin toplumdaki çok çeşitli grupların ilişkiye geçtikleri bir dünya haline gelmesi yatmaktadır. (Sennett, 2002: 32)

Dolayısıyla bu tarihten sonra çok çeşitli grupların ilişkiye geçtiği bir dünya anlamı ile “kamu” sözcüğü bugünkü kullanımını kazanarak, çeşitli insanları içine alan, tanıdık ve yabancıların (hali haline benzeyen/benzemeyen) oluşturduğu bir kamusal alan tarifini yapmaktadır.

Bugünkü anlamı ile kamusal alanların farklılıkları bir araya getiren yapısında bu farklılıklar içindeki insan ve davranışları ise kamusal insanı tanımlamaktadır.

Mantıksal olarak zihinde, çeşitlilik içeren kent ahalisini çağrıştıran “kozmopolit” sözcüğü, 1738’deki kayıtlara göre Fransız dilinde, “her yere girip çıkabilen, aşına olduğu şeylerle hiçbir alakası ya da benzerliği olmayan durumlarda da rahat hareket edebilen kimsedir”. Toplum içine (kamuya) çıkan anlamında bakıldığında dönemin bu yeni sözcüğü, mükemmel bir “kamusal insan” resmi çizmektedir. (Sennett, 2002: 33)

Sennett kamusallığın dönüşümünü daha ziyade insan üzerinden irdelleyerek bu dönüşümün nedenselliğini 19.yüzyıl ve sonrasında gelişen sanayi kapitalizmine ve onunla beraber gelişen sekülerlikle *** ilişkilendirmektedir.

Etimolojik olarak (17.yüzyılın sonlarından itibaren) görülen bu değişimler, insanların davranış, düşünce ve yaşam tarzlarındaki değişikliklerle denk düşmektedir. Söz konusu değişiklikler kamusal alanların inşası ve kullanımıyla birbirine paralel olarak işleyen ve etkileşimi bir öncelik sırasına sokulamayan/sokulmaması gereken değişimlerle beraber meydana gelmektedir.

Bir başka deyiş ile insan-mekan etkileşiminde de belirtildiği üzere insanların yaşayışlarının mı kamusal alanların biçimlenmesinde yoksa kamusal alanların inşası ve bu alanlara olan tasarımcı yaklaşımının mı insanların yaşam şekli üzerinde öncelikli değişim sunan etken olduğunu bir hiyerarşik etki-tepki düzeninde ele almak sonuçsuz kalacaktır. Ancak burada önemli olan özellikle insanın “kamusal” sıfatı ile kamusal alanların düzenlenmesi ve kullanımı arasındaki mutlak etkileşimi kabul etmek ve önemini algılamaya çalışmaktır.

18.yüzyılda Avrupa’da yaşanmaya başlanan buluşların artması ve üretime yönelik kullanımı, buhar gücüyle çalışan makinelerin bugünün endüstrisini doğurması yani sanayi devrimi ve yanısıra beraberinde getirdiği sermaye birikimi ile kapital önceliği ortaçağdan farklı bir

*** Sekülerlik, hayatta olduğumuz süre içinde, her şeyin neden böyle olduğu hakkındaki inancımızdır; biz öldükten sonra kendisi de sorun olmaktan çıkacak bir inançtır. (Bkz., Sennett, Kamusal İnsanın Çöküşü, s. 38)

rekabet ortamı oluşturmıştır. Bu rekabet ortamı öncelikle insanın müşteri kimliğine yönelik ve ekonomik tabanlı bir rekabet ortamı ise de bugünün “yarışan kentlerine” dek uzanan bir rekabet sürecinin başlangıcını oluşturmaktadır.

Bu sürecin başlangıcında kamusal alanlarda çok çeşitli ve karmaşık toplumsal gruplar kaçınılmaz olarak biraraya gelmektedir ve bu kamusal yaşamın odak noktası da büyük kentlerdir. Büyüyen kentlerde, sosyallik ağları ile beraber yabancıların/ziyaretçilerin düzenli olarak buluşabilecekleri yerler de genişlemiş, şehir içinde devasa parklar yapılmaya, sokakları dinlenme amacıyla gezintiye çıkan yayalara uygun hale getirmeye yönelik çabalar görülmeye başlanmıştır. Bu devirde kentin nimetlerinin dar bir elit kesimden (burjuva kesimi) geniş bir toplumsal yelpazeye açıldığı görülmektedir. (Sennett, 2002: 34)

18.yüzyıl aynı zamanda kent burjuvazisindeki değişimlerin de başladığı bir dönemdir ki ilk yarısında İngiliz ve Fransız ekonomileri uluslararası ticarete yeni bir büyüme yaşamış ve bu güçlü atılımın hem fiziki hem de toplumsal sonuçları olmuştur.

Londra ve Fransa örnekleri üzerinden Sennett kamusal alan ve insanın pazar koşulları altında eriyen ve dönüşen anlamına değinmektedir. Bu anlamda kamusal alanın dönüşümünü ve/veya kamusal insanın yitimini hazırlayan başlıca faktör kapitalizmin yarattığı büyük sarsıntıdır ve insanlar bu sarsıntıdan korunmak için bir nevi mahrem alan refleksi geliştirerek kamu dışında kalmış, sosyalleşme şanslarını yitirmişlerdir. [16]

Egemenliğin kamusal bir nitelikte temsil edildiği geç ortaçağın feodal toplumu için de kendi başına bir alan olarak kamudan sözedilemez. Habermas’a göre buradaki “temsili kamu” bir toplumsal alan değildir, bir statü belirtisidir. Prensler, piskoposlar toplumu değil, toplum önünde kendi egemenliklerini temsil ederler ve bu “temsili kamunun” açılımı şahısların “soyluluk” vasıflarıyla (arma, silah, kıyafet vb.) ilişkilidir. (Habermas, 2009: 66)

18.yüzyılın sonuna dek ayakta kalmış olan temsili kamunun çözülüşü, bağlı olduğu feodal erkler, prenslik ve beyler zümresinin ayrışarak kutuplaşma sürecine girmesiyle oluşmuştur. Prenslik erkinin kutuplaşmasına damgasını vuran ilk gelişme, kamu bütçesinin toprak beyinin özel mülkünden ayrılmasıdır. Zümreler bakımından ise egemenliğe yönelik unsurlar kamu erkini içeren kurumlara, parlamentoya ve bir bölümü ise yargı organlarına dönüşmüşlerdir. Kentlerdeki mesleki zümreler de, özel özerkliğin esas alanı olarak devletin karşısında yer alacak olan “burjuva toplumu”nun alanına dönüşmüşlerdir. (Habermas, 2009: 71-72)

Bu erken kapitalist dönemde burjuva toplumunda kamunun oluşumu uzun mesafeli ticaretin yarattığı mal ve haber dolaşımına bağlanmaktadır. Uzun mesafeli ticaretle birlikte yeni tarz

pazarlar oluşmuş, mal ve haber dolaşımı artmıştır. Bu dolaşım her ne kadar siyasal erk tarafından yönlendirilse de kapalı ev ekonomisinden kaynaklanan egemenlik sisteminin devamlılığı artık sözkonusu değildir. (Habermas, 2009: 75-76)

Habermas'ın temelde mal ve haber dolaşımının artışı başlangıç olarak aldığı bu dönem günümüz kentleri ve kamusal alanlarının biçim ve kullanımına kadar etki eden bir süreçtir. Sözkonusu dolaşımın artışı, burjuva topluluğunun devlet ile içiçe ilişkisiyle betimlenen temsili kamunun ötesinde yaşanan burjuva dışı kesimlerin kamusal alanlara erişimini ve takiben kesimlerin yüzleşmesini yani sınıfsal çatışmaları/mücadeleleri dolayısıyla da kamusal alanların değişimine dair bir başka kırılmayı beraberinde getirmiştir.

Grupsal/sınıfsal çıkarlara dayalı taleplerin arabuluculuğunu yapması gereken kamusal alan, bu dönemde şiddete dayalı çatışmalarda kendini gösterebilen çıkar mücadelelerinin ve günümüze dek kendi içinde değişim gösteren çeşitli rekabetlerin alanı haline gelmektedir. [17]

Habermas'ın düşüncesinde devlet ve kamusal alanın kesiştiği bir alanın olmadığı aksine karşı taraflar olduğu kabulünün üzerinde 19. ve 20.yüzyılda devlet ile toplumun birbirlerine karşılıklı nüfuz etmeleriyle kamusal yapısal bir dönüşüm sürecine girmiştir. Bu alanda artık neyin kamusal neyin ise özel alana ait olduğunu saptamak güçleşmiştir. Devlet bir yandan klasik işlevlerinin dışına taşarak eskiden özel alan içerisinde düşünülen alanlara müdahale etme gereği duyarken diğer yandan önceleri kamusal olarak addedip üzerine aldığı bazı görevleri ise özel alana/girişime devretmeye başlamıştır. [18]

Nihayetinde kitle demokrasisinin ortaya çıkışı ile de birlikte, toplum ve devlet içiçe geçmiş, devletin eleştirel sorgulaması anlamındaki kamusal (publicity) ise kitle iletişim araçları aracılığı ile sahnelenen gösteriler, kamuoyunun ürünü ve yönlendirmesi halini almıştır. (Frazer, 1991: 56)

Bu anlamda, kamusal alanın tarihsel dönüşümü içerisinde geline nokta, artan mal dolaşımı ile ticaretin yaygınlaşması ve dünya genelindeki gelişmeler hakkında doğru ve sık bilgi edinme ihtiyacı temelli oluşan küreselleşme, bireyselleşme ve yabancılaşma kavramlarıyla ilişkili olarak düşünülmelidir.

Küreselleşme olarak tariflenen süreç esasen teknolojinin gelişmesi ile beraber birbirlerine dair daha çok bilgi edinen toplumların bir taraftan birbirine benzeyerek, bir “model kültür ve yaşam biçimi” geliştirmesi ancak bir taraftan da kapitalin gücü altında eriyerek bir nevi atomizasyon yaşayarak kutuplaşmasını tariflemektedir.

Bu süreç içerisinde yaşanan deneyimler insanlık tarihi içerisinde her zamankinden daha da fazla dayanışma ve toplumsal sorumluluğu, bir bütün olarak hareket etmeyi gerektiriyorsa da kapitalin ve diğer tüm kaynakların dağılımındaki açık ara farklılıklar doğrultusunda içine/kendine dönen birey, salt kişisel refahına giden yolda kaybolmakta ve parçası olduğu bütünün dışında duyarsızlaşarak kendini tüm toplumsal sorumluluklarından muaf ederek toplumla arasındaki etkileşimin önemini yitirmektedir.

Nitekim kamusal insanın çöküşünün, içerisinde yaşadığı topluma ve kente yabancılaşmasının nedenselliğini burada sorgulamak mümkündür. Bu bakış açısı ile de günümüzde toplum, kamusal alan kelimelerinin somut karşılıklarının neden çalışmanın bu bölümünde anlatılmaya çalışılan anlamıyla eşdeğer biçimlenmediği görülmektedir.

3.4. Kamusal Alanda İşlevler ve Eylemler

İnsanların başkalarını görme, duyma, başkalarıyla konuşma, etkileşim ve iletişim içerisinde bulunma, çevresinde yaşanan hayatların/süreçlerin farkına varma olanağı mekansal olarak kamusal alanların sunumu ve en önemli özelliğidir. Medyaya ilişkin çeşitli bilgilendirme araçları bu olanakların ikamesi olarak görülebiliyorsa da yüzyüze ilişkiler ve aktarımsız olarak edinilen bilgilerin gerçekliği ve içselleştirilmesi ile kıyaslanamayacaktır.

Normal şartlar altında, insanın mekan seçim eğilimlerinde diğer insanların daha yoğun görüldüğü ortamlara yöneldiği görülmektedir. Çocukların oyun oynamak için seçtiği alanların oyuncak dolu bir ortamdan ziyade yaşlıların veya ebeveynlerin ama özü itibari ile insanın olduğu ortamlar olması bu konuya en güzel örnektir.

Kentsel/toplumsal yaşamda da insan yalnız kalma ihtiyacını giderdiği zamanlar dışında insanların yoğun olduğu mekanlarda bulunmayı tercih etmektedir. Zira insanın ve eylemlerinin diğer insanları da çeken ve diğer insanlarla temas kuran bir niteliği vardır.

Yine bir farklı örnek olarak orta yaş üzerindeki insanların alışveriş ya da sadece gezinti gibi farklı amaçlarla kalabalığın fiziksel açıdan zorladığı ve nispeten tehlikeli olabildiği mekanları ve saatleri tercih etmeleri de verilebilir.

Fiziksel sağlığı bu koşullara dahi elvermeyen kişilerin ise daha ziyade zemine/sokağa daha yakın olan katlarda ikamet etmeyi tercih etmeleri yine fiziksel açıdan girişe yakın katların erişilebilirliğinin kolaylığı ile bağlantılı olsa da aynı zamanda gününün büyük bir çoğunluğunu pencere önünde diğer insanları izleyerek veya onlarla selamlaşarak/konuşarak geçirmeleri ile de bağlantılıdır. Bu örnekten bireyin farklı insanlarla olan/olması beklenen etkileşim ihtiyacını açıkça gözlemlemek mümkündür.

Şekil 3.3 Yaşlı Bireylerin Etkileşim İhtiyacı (Hakan Kuyumcu, Pencere Önü Çiçeği) [19]

Kişi mülkiyetinin dışında kaldığı andan itibaren toplumsal yaşam içerisindeki “kamusal” bir eylem alanı içerisine girmektedir. Diğer insanların da aynı sıfatla bulunduğu bu eylem alanı insanları biraraya getirme niteliği ile kamusaldır ve toplu kullanıma açık alanlardaki her türlü eylemi kapsamaktadır.

1971 yılında yazdığı ve 1987’de İngilizceye tercüme edilen kentsel/toplumsal yaşamı konu alan çalışmasında Gehl kamusal alanda meydana gelen eylemleri, zorunlu, tercihli ve sosyal eylemler olmak üzere üçe ayırmaktadır. (Gehl, 1987: 13)

Çizelge 3.1 Kamusal Alanlarda Yer Alan Eylemler ve Kalite İlişkisi [20]

	Fiziksel Çevrenin Kalitesi	
	Zayıf	Güçlü
Zorunlu Eylemler	●	●
Tercihli Eylemler	•	●
Sosyal Eylemler (Sonuç Eylemleri)	•	●

- **Zorunlu Eylemler**

Bireyin tercihlerinden bağımsız olarak günlük yaşamını idame ettirmesi için bir nevi zorunlulukla dahil olduğu kamusal alandaki düzenli günlük eylemlerini kapsamaktadır. Bu eylemler, ulaşım modlarının kullanımı, ofis, iş yeri, okul gibi tercihlerin ön planda olmadan kullanıldığı kamusal işlev alanları ile de örneklenebilmektedir. Bireysel seçimlerin şansının kalmadığı ya da az olduğu bu eylemlerin mekansal karşılığı kamusal ise de katılımın zorunlu olduğu alanlardır. Ancak zorunlu eylemlerin önemli olan niteliği insanlar arasında aynı işyerinde çalışmak, aynı okula gitmek ya da aynı ulaşım modunu kullanmak gibi ortaklıklar yaratması ve bu vesile ile kurulan ilişkilerin tercihli ve/veya sosyal eylemlere yansıma olasılığıdır.

- **Tercihli Eylemler**

Bireysel seçimlerin sözkonusu olduğu bu eylemler, fiziksel ortamın elverişliliği ile ilişkilidir. Rekreatif amaçlı, örneğin yürüyüşe çıkmak, bir randevu mekanı belirlemek, güneşlenmek gibi tüm eylemler tercihe bağlı olarak meydana gelmektedir.

Bireyin tercihi ile mekanların tercih edilirliliği yani mekansal kalite doğrudan ilişkilidir. Bu nedenle tercihe bağlı eylemlerin meydana geldiği kamusal alanların kalitesi bu eylemlerin devamlılığı ve insan psikolojisi/verimliliği içerisindeki yeri düşünüldüğünde daha da önemlidir.

Dolayısıyla kamusal alanların kişiyi tercihe bağlı eylemlerine çekmesi, kişiyi dinlenmeye, yürüyüşe çıkmaya, konuşmaya ve dolaylı olarak toplumdan haberdar olmaya çağırması gerekmektedir ki bu ancak kentsel tasarım aracılığıyla sağlanacak mekansal kalite ile mümkündür. Aksi takdirde, birey içinde bulunduğu kamusal alanı terkederek, kamusal ihtiyaçlarını bir başka şekilde özel alanına taşıyacak ya da bu ihtiyacından mahrum kalacaktır.

Burada bahsedilmesi gereken önemli bir mevzu yine gelişen iletişim teknolojileri ve kamusal alanların niteliğinin ve elverişliliğinin zayıflığı ile beraber insanların sanal kamusal alanlar üzerinden tercihli eylemlerini tatmin etmeye yönelik eğilimleridir.

Kent içindeki kamusal alanların yerine sanal kamusal alanların tercihi hem insanlar arasındaki iletişimin verimliliğini zedeleyeceği gibi hem de bu tercihin çoğunluk düzeyi kentsel kamusal alanların düzenlenmesinden sorumlu olan yerel yönetimlerin bu sorumluluğunu gerektiği gibi yerine getirmemesiyle sonuçlanacaktır. Bu olası sonuç ise birbirini besleyen bir zincir şeklinde insanların daha da çok sanal kamusal alanlara yönelmesine yol açabilecektir.

Oysaki çalışmanın ilerleyen bölümlerinde daha detaylı olarak ele alınacak olan bu konu içerisinde, teknolojik hiçbir iletişim yolunun jest, mimik, vurgu gibi bireysel özellikleri barındıran ve iletişimi besleyen yüzyüze ilişkiler ile bir tutulmamasının gerekliliği ve bu gereklilik içerisinde kamusal alanların rolü şüphesiz çok önemlidir.

• Sosyal Eylemler

Bu grup içerisinde tanımlanan eylemler insanların bir kalabalıkla gerçekleştirdiği, diğer insanların da varlığının gerekli gördüğü, birbirine dokunmaya, birbirini duymaya ya da görmeye, varlığını hissetmeye dayalı olarak gerçekleştirdiği, kutlama, toplantı gibi eylemlerdir. Söz konusu eylemler zorunlu ve tercihe bağlı olanların bir uzantısı şeklinde, onlara bağlı olarak gelişen ilişkilerle oluşması nedeniyle sonuç aktiviteleri olarak da görülebilmektedir.

Sosyal eylemlerin kamusal alan ile olan birlikteliği kaçınılmazdır. Bir topluluk halinde yapılan/yapılması planlanan bu eylemler kamusal alanın ve kamusal alanın tanım ve içeriği ile birebir örtüşmektedir. Bu anlamda kamusal alanların elverişliliği ile ilgili kaygı sosyal eylemlerin sürekliliği açısından da gözönünde bulundurulmalıdır.

Sosyal eylemlere ilişkin bir başka önemli özellik ise planlanan eylemler olmasının yanı sıra daha rastlantısal olarak kendiliğinden de meydana gelebilen niteliğidir. (Gehl, 1987: 13)

Zorunlu eylemlerin meydana geldiği okul, iş yeri, ulaşım bağlantı noktaları gibi alanlarda, bu alanları kullanmaları gereği birarada olan insanlar bu mekanların kendi içlerindeki elverişlilikle doğru orantılı olarak sosyal eylemlerinin bir kısmını günlük yaşamları içerisinde de gerçekleştirme olanağı bulabilmektedir.

Birbirlerine belirli bir tanışıklık düzeyinde, ortak bir kurum, mahalle vb. mensubu olan insanlar ile karşılaşma ya da tesadüflerle bile tanışık olmayan insanların sosyal eylemlerde bulunma olasılığı da farklılık göstermektedir. Bu anlamda bazen sadece görme ve işitme kanalıyla gerçekleşen pasif etkileşim de yine sosyalliğin bir parçası ve bu eylemlerin gerçekleşme olasılığını arttıracak bir etken olarak görülebilmektedir. Ancak her koşulda kamusal alanların insanlar arasındaki etkileşime fırsatlar sunan/sunması gereken niteliği bulunmaktadır.

3.5. Kamusal Alanın İletişim İşlevi / Kentsel İletişim

Çalışma içerisinde bu bölüme kadar üzerinde durulan temel bulgu kamusal alanların toplumsal iletişime oluşturduğu aracı ortam niteliğidir. Kamusal alan ve iletişim kavramları arasındaki ilişkiyi daha iyi yorumlamak için iletişim kavramı ve sürecini irdelemek gereklidir.

3.5.1. İletişim Kavramı ve İletişim Süreci

İnsan varoluşundan buyana doğası gereği tekil olarak yaşamayan, bir topluluğun parçası olarak varlığını sürdüren bir canlıdır. Bir topluluğun parçası olmak içinse kendini ifade etmek ve ifade edilenleri anlamak zorundadır. Dolayısıyla insanın gereksinimleri hiyerarşisi tekrar düşünüldüğünde, hepsinin temelinde başkalarıyla olan beraberliği ve bu beraberliği sağlamak/sürdürmek için iletişim kurması gerekliliği mutlaktır. Bu anlamda da iletişimin verimliliği ve kuruluş şekli toplumsal yaşam için önem arz etmektedir.

İnsan varoluş tarihi boyunca o veya bu nedenle, iletişim kurma ihtiyacı hissetmiştir. İletişim bir başkasıyla konuşmadır; televizyondur, gazetedir, yazınsal bir eleştiridir, saç veya giyim biçimidir, mağara duvarındaki resimdir, sahnede Anouilh'un "Antigone"u, sinema perdesinde "Yurttaş Kane"dir, bazen duymak, bazen görmek, bazen de dokunmaktır. (Zıllıoğlu, 1996: 1)

Bir ateş etrafında toplanarak ateşin sıcaklığının ve verdiği aydınlığın eriştiği mesafeyi tanımlayarak mekan oluşturan, onu paylaşan bir diğer deyiş ile kamusallaştıran ve bunu yaparken de beraber olma ihtiyacını karşılayan, herhangi şeyleri paylaşan insanlar, mağara duvarlarına çizdikleri işaretlerle, dumanla, ağlayarak, gülerek, bağırarak, fısıldayarak, sarılarak birbirlerine birşeyler ifade etmenin yollarını aramışlardır/aramaktadırlar.

İletişim, Türk Dil Kurumu'nun Türkçe sözlüğünde;

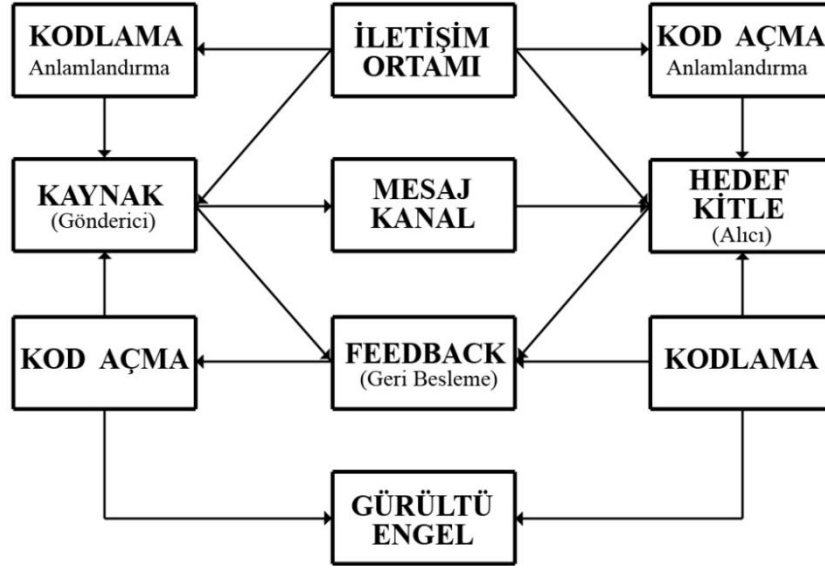
- duygu, düşünce veya bilgilerin akla gelebilecek her türlü yolla başkalarına aktarılması, bildirişim, haberleşme, komünikasyon,
- telefon, telgraf, televizyon, radyo vb. araçlardan yararlanarak yürütülen bilgi alışverişi, bildirişim, haberleşme, muhabere, komünikasyon

şeklinde tanımlanmaktadır. (Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük, 1998: 1067-1068)

İletişim kavramı kelime anlamı olarak Türkçe'de haberleşme kelimesinin yerine kullanıyorsa da içerik olarak, karşılıklı etkileşim içerisinde bulunmaları nedeniyle, sadece insanları değil tüm canlılar arasındaki ilişkiyi, etkileşimi ifade etmektedir. Ancak iletişim kavramının özellikle insanlararası ilişki ve bu ilişkiyi sağlayan araçlar için kullanıldığı da bir gerçektir.

Bir süreç olarak iletişim, kısaca kaynaktan hedefe doğru bir duyu kanalı aracılığıyla bilgi aktarımıdır. Dolayısıyla iletişimden bahsedebilmek için, bir gönderen (kaynak), bir mesaj, bir kanal (ortam) ve en az bir alıcıya (hedef) ihtiyaç vardır. Bilginin hedefe ulaşp ulaşmadığının sağlanması ise geribesleme süreci şeklinde tanımlanmaktadır. (Zıllıoğlu, 1996: 1)

Çizelge 3.2 İletişim Süreci (Zıllıoğlu, 1996:1)

Gönderen (Kaynak):

İletişim sürecinin başlangıcı kaynak yani göndericiden mesajın çıkması ile başlamaktadır. (Türkoğlu, 2004: 22) Kaynak, hedeflediği kişiye/kişilere erişmek için öncelikle iletişimin taşıyacağı bilgi ve duyguyu bir iletişim kanalıyla gönderilebilecek biçimde kodlamaktadır. (Oskay, 2001: 13)

İleti (Mesaj):

İleti, kaynak ile hedef arasındaki ilişkiyi sağlayan temel ögedir. İleti kavramı belli ortamlarda karşılıklı paylaşılan sözlü ve sözsüz ifade şekillerinin tümünü içermektedir. (Gökçe, 2006: 27)

İletişim sürecinde aktarılan içerik olarak mesaj, öncelikle fiziksel olarak varolmalı, kodlama yoluyla aktarılan bir biçime bürünebilmeli, hedef alıcı ise bu biçime bir anlam yükleyebilmelidir. Mesaj açık, anlaşılabilir ve doğru kodlanmış olmalıdır. (Türkoğlu, 2004: 23)

Alıcı (Hedef):

İletinin yönlendiği/yönlendirildiği, ulaşması istenen noktadır. Televizyon izleyicisidir, mektubun okuyucusudur, internette yazılan mesajı alan arkadaşdır, kent açısından bakıldığında ise her bir köşesini (ilk defa) deneyimleyen kullanıcısıdır ve/veya yolculuğa çıkan turistir.

Kodlama ve Kod Açma Süreci:

Kodlama kaynağın merkezi sinir sisteminde oluşan düşüncelerini (anlam) alıcı tarafından algılanabilir örgütlü bir simge sistemine (kod) dönüştürmesi ve alıcının da bu simgelerin farkına vararak anlamlandırmasıyla gerçekleşen bir süreçtir. İki canlı arasında ve merkezi sinir sistemine dayalı olarak açıklanan kodlama süreci elbette kentsel/kamusal alanların taşıdığı kodlar ve alıcıya aktarımı açısından farklılıklar taşımaktadır. Bu farklılık kentsel yaşam ve kentsel iletişim başlığında detaylandırılacaktır.

Kanal (Ortam):

Kaynaktan hedefe ya da tam tersi hedeften kaynağa işaret haline dönüşen iletinin ulaştırılmasına imkan sağlayan yola, kanal (ortam) adı verilmektedir. İletişimde her duyu organına karşılık gelen bir kanaldan sözedilebilir. Örneğin, ileti sözcüklerle aktarılıyorsa, işitme kanalından, yüz ifadeleri ya da vücut dili gibi sözsüz iletişim unsurları ile aktarılıyorsa görsel kanaldan bahsedilebilmektedir. (Gökçe, 2006: 28)

Teknolojinin ilerlemesi ile beraber geliştirilen alternatif sanal ortamlar iletişim için bir fırsat olarak görülebiliyorsa da tüm duylara karşılık gelen kanalları beslememesi ve iletişimi karşılıklı bir süreç olmaktan çıkarabilmesi nedeniyle yüzyüze iletişime kıyasla yetersiz kalmaktadır.

Televizyon ve radyo gibi görsel, işitsel kanalları besleyen ortamlar alıcıdan geri dönüş almaması nedeniyle iletişimin karşılıklı olan yapısına tezat tek yönlü bir süreç tanımlarken, internet ve telefon gibi ortamlar ise vücut dili ve yüz ifadeleri gibi sözsüz iletişim unsurlarından yoksunluğu ile yetersiz kalmakla beraber kodlanan mesajların anlamında değişikliklere ve yanlış ifadelerle de yol açabilmektedir. Oysaki yüzyüze iletişim ortamları tüm duyu organlarına karşılık gelen kanalları beslemesi ile kaynak ve alıcı arasındaki olası yanlış anlaşılmayı en aza indirmektedir.

Geri Besleme:

Geri besleme kaynak tarafından belirlenmiş, sınırlandırılmış araçlar eliyle, kaynağın iletişimi denetlemede kullandığı yollar olarak anlaşılmaktadır. (Türkoğlu, 2004: 24) Diğer bir ifadeyle geri besleme kaynağın güncelleştirdiği anlamı alıcının algılayıp algılamadığı, algılamışsa doğruluğu ve tepkisi ile ilgili bilgi temin ettiği süreçtir. (Gökçe, 2006: 31)

Gürültü:

İletişim sürecinde değiş-tokuş edilen iletilerde kaynak ve hedef tarafından gönderilmemiş, istenmeyen herhangi bir işaret ya da kod açma sürecinin düzgün biçimde gerçekleşmesini engelleyen herhangi birşey olarak tanımlanmaktadır. (Türkoğlu, 2004: 12-14)

İnsanlar arasındaki iletişimi engelleyen gürültünün yanısıra yine kent açısından bakıldığında bir kentin tarihini ve yaşanmışlığını kullanıcıya iletme sürecini ve şeklini zedeleyen, kentin özgün dokusuyla uyumsuz tüm kentsel tasarım uygulamalarını analoji yolu ile “gürültü” olarak yorumlamak mümkündür.

3.5.2. Kentsel/Toplumsal Yaşam ve Kentsel İletişim

Kentsel iletişim kavramı iletişim ve kamusal kavramının toplum anlamı beraber ele alınarak düşünülmelidir zira iletişim ve toplumun birlikteliği toplumsal yaşamın verimliliği ile doğrudan ilişkilidir.

Oskay, toplumsal yaşam ve iletişim arasındaki bağlantıya değinerek iletişim kavramını “belirli bir coğrafya parçasında aynı doğa koşulları içinde varlıklarını sürdürmek için araç ve gereçler bulan, bu konuda çeşitli bilgiler üreten, bunları belirli bir işbölümü ile kullanan, kendi aralarındaki bu iş bölümünden kaynaklanan farklılaşmaları haklılaştırmak için çeşitli değerler ve inançlar üreterek toplumun farklı kesimlerini ortak üst kimlikler içinde kaynaştırmayı amaçlayan insanların etkinliği” olarak tanımlamaktadır. (Oskay, 2001: 15-16)

İletişim yolu ile birey süreç içinde ilişkileri algılar, yorumlar, seçim yapma olanağı bulur. Toplum açısından ise iletişim; bireyler arasındaki etkileşimi sağlar, çevreyi denetleyerek toplumun değerlerini de denetler ve geleneklerin sürmesine yardımcı olur. (Bütün, 2002: 26; Laswell, 1960)

Birbirlerine ortamlarındaki nesneler, olaylar ve olgularla ilgili değişimleri haber veren, bunlara ilişkin bilgilerini birbirine aktaran, aynı olgular, nesneler ve sorunlar karşısında benzer yaşam deneyimlerinden kaynaklanan, benzer duygular taşıyıp bunları birbirlerine ifade eden insanların oluşturduğu topluluk ya da toplum yaşamı içinde gerçekleştirilen tutum, yargı, duygu, düşünce bildirişimlerine iletişim denilmektedir. (Türkoğlu, 2002: 11)

Sosyal bir canlı olarak insan ve toplum olarak yaşamının beraberinde getirdiği iletişim ihtiyacına dayanarak bu kavramların beraberliğine değinen tanımlamaların yanısıra kamusal ve iletişim kavramları arasındaki bağlantıyı etimolojik olarak da görmek mümkündür.

İletişim kavramının batı dillerindeki karşılığı olan “communication” sözcüğü, Latince’de “communis” sözcüğünden türemektedir. Latince’deki communis kelimesinin İngilizce’deki karşılığı olan shared, common, universal, public (paylaşılan, genel, evrensel, kamusal) anlamı ile beraber aynı kelimeden türeyen commune, communal, community... gibi kavramlar düşünüldüğünde, iletişim (communication) kavramının topluma dair olanı tariflediği görülmektedir. Türkçe’deki kullanımında iletişim kavramı karşılıklılık ifadesi taşıyorsa da topluma dair bir birlikteliğe işaret etmemektedir. [21]

Bu anlamda “communication” yani iletişim ile “commun(al)” yani toplumsal/kamusal olanı birbirinden ayırarak düşünmemek gereklidir zira bu bakış açısıyla iletişim toplumsaldır ve/veya toplumdan türemiştir. Bir diğer deyiş ile iletişim bireyin toplumsallaşmasını sağlayan, çevresindeki doğal/yapay çevre ve diğer bireylerle uyum sağlama amacına yönelik ve toplumsal ilişkileri etkileyen bir süreçtir.

Bireyler, çevredeki doğayı, toplumu ve diğer bireyleri algılayacaklar, bunlara ilişkin değerlendirmelerini başka bireylere aktaracaklar ve karşılıklı iletişimin getirdiği uzlaşmalara uygunluk sağlamak adına ya çevreyi kendilerine göre değiştirecekler ya da kendi davranışlarını çevreye uyduracaklardır. (İlal, 1989: 15)

Kent topluma açık ve kişilere özel bir takım kapalı, açık ve yarı açık/kapalı mekanlardan oluşmaktadır. Kamusal alanlar toplumdaki tüm gruplara açık mekanlardır. Bu mekanlar, gruplararası davranış ve algı paylaşımı yapılan yerlerdir. (Herbert,1976: 165) Bireylerin kentle kamusal alanlar aracılığı ile kurduğu ilişki sonucunda o topluma ve kente özgü bir “kentsel yaşam” ortaya çıkmaktadır.

Kent yaşantısı, arkadaş toplantıları, çevre gezileri, sergi, ticaret ve oyun amaçlı çevre düzenlemelerinden, halk festivalleri, karnavallar, pazarlar gibi toplu katılımlı her türlü kentsel faaliyetler sonucu oluşan, kentle insan arasındaki çok özel bir iletişim şeklidir. (Curran, 1983: 1)

Toplumda kültürel ve tarihi bağın sağlandığı kamusal alanlar, yaratıcı toplum yaşantısının oluştuğu, arkadaşlar ve yabancı kişiler arasındaki ilişkilerin geliştiği, birçok şeyin paylaşıldığı, zıt fikir ve değerlerin ortaya çıktığı yerlerdir. (Curran, 1983: 24)

Kamusal alanların bu anlamda mekansal ve araçsal iki ana iletişim işlevi bulunmaktadır. Bunlardan birincisi kamusal alanların mekansal niteliği ile ilgili olandır zira yüzyüze gelen iki kişi birbirlerinin farkına vardıkları anda iletişim başlamış demektir. (Cüceloğlu, 2002: 46) Bu yüzyüze gelme hali ise ancak kamusal alanlarda mümkün olacaktır. Burada Cüceloğlu, karşı

karşıya gelen iki kişinin herhangi bir sözlü iletişime geçmeden de diğer iletişim kanalları ile birbirlerine dair düşünceler edinebilmesinden bahsetmektedir. Dolayısıyla kamusal alanların herhangi iki kişinin karşılaşmasına olanak sağlayan mekansal niteliği birinci iletişim işlevine karşılık gelmektedir.

İkinci iletişim işlevi ise kamusal alanların kentin kendini tanıtımında/sunumunda ve kullanıcıları kente davetindeki araçsal olan niteliğidir. Bir kenti anlamak ve gerçekten yaşamak için kentin farklı mevsimlerdeki günlerini, gün içindeki herhangi zamanlarında bulunabilen tenhalıklarında ve kalabalıklarında yaşamak gerekir. Ancak bu bakış açısı ile kentle sürekli bir ilişkisi olmayan kullanıcıların (yerli/yabancı turist...gibi) kente dair en çok bilgiyi özümseyecekleri, bir diğer deyiş ile kentle iletişim kuracakları mekanlar kamusal alanlardır. Örneğin semt pazarları kentsel iletişim anlamında çok önemli kamusal alanlardır. Zira kentin kendini en samimi bir şekilde sunduğu, kente dair en çok veriyi sunan alanlardandır. Öyle ki, kentte yaşayanların yemek kültüründen, yaşam standartlarına, birbirleri ile olan iletişim şekillerinden ve hatta aile yapıları ve çalışma alışkanlıklarına kadar derinlemesine bilgilerden, kentin iklimine ve hatta diğer doğal özelliklerine kadar çeşitlenen bilgilerin özümsemesine olanak sağlamaktadır.

Bu nedenle kamusal alanların ikinci iletişim işlevi yani kendini tanıtmayı anlamında kentin her türlü doğal ve yapay elemanın kullanıcılara birer bilgi kaynağı olduğu ve özellikle kamusal alanların düzenlenmesinde, doğala yapılan her türlü müdahalenin ve her yapay elemanın bu bilginin niteliğini iyi veya kötü anlamda değiştirdiği/değiştireceği gözönünde bulundurulmalıdır.

Burada değerlendirilmesi gereken konu “kentsel iletişim” ve “kentsel iletişim elemanları” kavramlarının kullanımı ile ilgilidir. İletişim, herhangi bir nesne, konu veya insana dair “duygu, düşünce ve bilgilerin akla gelebilecek her türlü yolla başkalarına aktarılması” anlamı ile değerlendirildiğinde, kentsel iletişim elemanları, mevcut literatürde değerlendirildiği üzere, kente dair bilgilendirme ve yönlendirme sağlayan harita, kiosk, reklam panosu... gibi elemanlardan çok daha fazlasıdır.

Kentin barındırdığı her türlü doğal ve yapay nesneler, kentin doğal özellikleri (topografya, iklim, hakim rüzgar yönü... gibi), yaşayanları ile beraber farklı nitelikteki bilgiler barındıran ve sunan iletişim elemanlarıdır. Örneğin bir binanın yapım malzemesinin niteliği bile bulunduğu kentle ilgili fikir oluşturabilmektedir.

Ancak, kentsel iletişim ve kentsel iletişim elemanları kavramlarının içeriğindeki yanılsamanın yanı sıra iletişim kavramının bilişim teknolojilerindeki ilerlemeler dolayısıyla farklı araçlar ile

dijital/sanal bir şekilde geliştirilmesi ve bunun dolaylı olarak insanın kamusal yaşayışına olan etkileri de burada karşımıza çıkmaktadır.

Kentsel iletişim başlığında tanımlanan her iki iletişim türünün (mekansal ve araçsal) daha ziyade kamusal alanlar üzerinde okunduğu/mejdana geldiği düşünöldüğünde her iki türün de gelişen teknolojiler karşısında farklılaştığı ya da zedelendiği açıktır. Yine örnekle açıklamak gerekirse, sanal kamusal alanlar olarak bilinen internet aracılığı ile erişim sağlanan sitelerde iletişim kuran ya da bir başka kente dair yine internette edindiği bilgiler ile o kentle ilgili içerisinde yaşamışçasına, o kenti deneyimlemişcesine fikir beyan edebilen ve hatta ihtiyacı olan gıda alışverişini bile internet üzerinden ısmarlayan evine ulaştıran insanlar düşünöldüğünde başkalaşan ve diğer insanlarla/mekanlarla daha az temas halinde olan bir nesil ve yaşam biçimi ile karşı karşıya kalınmaktadır.

Buradan daha önceki bölümlerde de bahsedildiği üzere hiçbir teknolojik iletişim şekli ile edinilen bilginin insanın birebir duyuları ile tecrübe ederek, aktarımsız olarak edindiği bilgiler ile eşdeğer tutulmaması gerekliliği görölmektedir. Aksi takdirde bir kente dair edinilecek bilgiler tıpkı internet üzerinden sipariş edilerek edinilen bir ürünün fiziksel olarak algılandığında yaşanan iyi ya da kötü şaşkınlık duygusunu doğuracaktır.

Reklam ve pazarlama gibi kelimelerin bugün kent planlama literatüründe kentler ile beraber kullanılıyor olmasındaki esas sebep ve yaklaşım yine aynı nedensellik ile ilgili olarak düşünölmelidir. Bu anlamda sorgulanması gereken esas konu bir kenti ilgili teknolojik iletişim olanaklarını kullanarak “pazarlama”nın mı ya da “kentsel iletişim” kavramıyla açıklanan bir yaklaşımla tasarlanmanın mı daha insan odaklı bir yaklaşım olduğu sorusudur.

Yanısıra kentsel iletişim kavramı bir kentin tüm doğal ve yapay nesnelerinin kullanıcılarına kendi tarihi ile ilgili mesajlar iletmesi nedeniyle kentsel imaj, kentsel estetik ve kent kimliği gibi kavramlardan bağımsız olarak da düşünölmemelidir. Ancak burada özellikle kentsel iletişim kavramı kentsel tasarıma bütöncöl bir yaklaşım sunarak kente dair her bir öğenin, bir kaldırım taşından imaj değeri yüksek bir mimari esere kadar her çeşit doğal ve yapay nesnenin kullanıcılarına bir mesaj, kente dair bir fikir verdiği gerçeğini sunmaktadır.

3.6. Bölüm Sonucu/Değerlendirme

Çalışma süresince değinilen insanın toplumsal sorumluluklarından kaçınması durumu, kamusala/topluma ve iç dayanışmasına dair olan ilişkilerin kapitalin eziciliği altında eriyerek bireyselleşmesi ile beraber ele alındığında, non-place urban realm, the invisible city, informational city, the wired city, the telecity, the intelligent city, the virtual city, the virtual

community, the electronic community, the over-exposed city gibi tanımlarla tariflenen, yeni fiziksel biçimlenmelere de işaret eden kentler ve kullanıcıları olarak onların yüzyüze olmayan/temassız soğukluğu ile yüzleşmek üzere olduğumuz açıktır. Burada önemli olan konu kentsel yaşamı, kentlerin özgün dokularını ve diğer insanları tüm duyuları ile deneyimleyen bireylerin içinde yaşadığı topluma ve mekana karşı duyarlılığının (şüphesiz) artacağı gerçeğidir.

Bu soğuk ve bireyselleşen yaşam biçimine kentsel tasarım aracılığı ile yapılabilecek yönlendirme kamusal alanların iletişim niteliği üzerinden yola çıkarak insanların birbirleriyle ve kentle temas sürdürmek ve arttırmak olacaktır. Bu amaca yönelik olarak, mekanların tercih edilirliliğini yani yaşanılrlılığını arttırmak, insanları teknolojinin sunduğu olanakları farklı amaçlarla kullanmaya yönlendirerek kamusal sıfatlarına ve ilişkilerine yakınlaştırmanın kentsel tasarım aracılığı ile atılan bir adımı olarak görülebilmektedir.

4. YAŞANILIRLIK OLGUSU VE MEKANSAL KALİTE

İnsanların yaşamları içindeki yeri düşünüldüğünde kamusal alanların anlamına eşdeğer kullanımını sağlamak için tercih edilirliliğini arttıracak nitelikteki sunumu önemlidir. Zira özellikle kamusal alanlar ancak insanın kullanımı ile anlamını bulmaktadır. Dolayısıyla daha önceki bölümlerde de bahsedildiği üzere kamusal alan dışında kalan insanı ve yaşantısını yaşamsal ve mekansal kaliteye işaret eden yaşanılrlılık olgusu ile beraber gerekliliği mutlaklıdır.

4.1. Yaşanabilir ve Yaşanılır Mekan Kavramları

Kentlere ilişkin medikal analogilerden, kentlerin canlı/yaşayan (vital/living) niteliğinden bahseden ilk çalışmalardan biri Jane Jacobs tarafından ele alınmıştır. Jacobs kentlerin fiziki, ekonomik ve sosyal ortamlarının planlanmasında önceliğın insan ve toplumsal yaşam olduğı üzerinde durarak kentlerin yaşamsallığından söz etmektedir. (Jacobs, 1992: 4-5)

Kentlerin yaşamsallığını tariflemek üzerine geliştirilen temel kavramlar “yaşanabilirlik, çevresel kalite ve yaşam kalitesi” olarak sayılabilmektedir.

Genel olarak yaşanabilirlik (liveability) evrensel tanımı olmayan çoklu bir kavram olarak literatürde yaşam kalitesi ile ilişkili olarak açıklanmaktadır. Yaşam kalitesi kavramı ise bireylerin ve toplulukların refahını değerlendirmek için kullanılmaktadır. Kavram uluslararası kalkınma alanlarında, sağlık ve siyaset bilimi dahil geniş bir yelpazede kullanılmaktadır. Ancak “yaşam kalitesi” ve “yaşam standardı” kavramları da birbiri ile karıştırılmamalıdır. “Yaşam standardı” öncelikli olarak maddi gelir düzeyine temellendirilen bir kavram iken, “yaşam kalitesinin” standart göstergeleri ise sadece sağlık ve istihdam değil ayrıca yapılı çevre, fiziksel ve zihinsel sağlık, eğitim, rekreasyon, boş vakit değerlendirme ve sosyal aidiyet olarak sayılabilmektedir. (First European Quality of Life Survey, 2003: 2-5)

Dolayısıyla da kentlerin yaşamsallığına dair olan bu kavramları birbirinden bağımsız olarak düşünmemek gereklidir.

Bu çalışmanın sözkonusu kavramların mekansal karşılıklarının özellikle yüzyüze toplumsal etkileşime vesile olmaları dolayısıyla kamusal alanlarda sorgulamak üzerine geliştirilmesi nedeniyle kavramların bugüne dek yapılan tanımlarının da incelenmesi gerekmektedir.

Ancak “kalite” ile doğrudan ilişkilendirilen kavramlar çalışmanın ayrı bir başlığında beraber ele alınarak ilişkilendirilmektedir.

Bu anlamda “yaşanabilirlik” kavramına getirilen tanımlamalar;

- yaşanabilir = insancıl (eş anlamlı olarak kullanılmakta); yaşanabilirlik mekan içerisinde var olmayan bir özellik olup, çevresel karakteristikler ve kişisel karakteristikler arasındaki bir davranışsal etkileşim bağıntısı (Pacione, 1990: 1-30),
- yaşanabilir = yerleşilebilir = ulusal yaşam kalitesi: hüküm ve gerekliliklerinin vatandaşların kapasite ve ihtiyaçları ile örtüşme derecesi (Veenhoven, 1996: 1-58),
- yaşanabilirlik hem kişisel hem de toplumsal düzeyi kapsayan sıhhat ve refah ile beraber insanların sosyal hoşnutluğuna dair gereksinimlerdir. (Newman, 1999: 219-226)

Kamp ve diğ.'nin aktardığı üzere ise;

- bireyin günlük yaşamını idame ettirmesi için gerekli düzey,
- yöresel refah ve sosyal ağlara bir bağ,
- yaşamsal çevrenin ikamet edilebilirliği açısından değerlendirmesi
- günlük yaşamsal çevrenin idrakı

olarak tanımlanmaktadır. (Kamp vd., 2003: 7)*

Görüldüğü üzere tanımlamaların en önemli ortak noktası, soyut bir kavram olan yaşanabilirliğin yaşamsal çevre ile yani içerisinde yaşanan kentle ve mekanla ilişkilendirilmesidir. Bu ortaklığa getirilebilecek eleştiri ise yaşanabilirlik ile mekan arasındaki mutlak ilişkiyi kurmak için kullanılan diğer kavramların da kentsel tasarım ve planlama disiplinleri açısından oldukça soyut olmasıdır.

Bu bakış açısıyla dünyanın herhangi bir yerinde yaşanılabilir olarak nitelenebilen bir yaşam çevresi, bir başka yerinde ise aynı şekilde algılanmayabilir. Kentsel yaşanılabilirliğin anlamı yere, zamana, değerlendirmenin amacına ve değerlendirmeyi yapanın değer sistemlerine göre değişmektedir. Ne var ki, yaşanılabilirlik kavramı yine de tüm durumlarda gücünü korumakta ve farklı paydaş gruplarının ortak kamusal politika hedefi olabilmektedir. “Yaşanılabilir Kent” kavramı Platon’dan beri bazı kuramcılar tarafından nüfus ve büyüklük ile Yunan uygarlığı döneminde ise kent halkının tümünün yüzyüze gelebildiği etkin bir katılımı kenti yönetebilmesi ile ilişkilendirilmiştir. (Pacione, 2005: 415-416)

Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Konferansı, Habitat II Kent Zirvesi’nin ulusal eylem plan programının hazırlık çalışmaları sırasında Küresel Eylem Planı için geliştirilen ilkelerden

* Tanımlar sırasıyla Kamp vd., 2003: 7’de Hortulanus, (1992), Duyvendak ve Veldboer, (2000), Marsman and Leidelmeijer, (2001), RIVM, (2001)’den tercüme edilerek aktarılmıştır.

birincisi, iyi toplumun ya da iyi yerleşmenin ne olduğuna yani ulaşılması amaçlanan duruma ilişkin ilkelere.

Bu ilkeler gereğince eylem planı içerisinde yaşanabilirlik kavramının benzer bir tanımı yapılmıştır. Bu anlamda yaşanabilirlik (liveability), toplumların yerleşmelerin gerçekleştirmesi gerektiği üzerinde uzlaştıkları performans ölçütleriyle tariflenen, bireysel/toplumsal refah (well-being) ve mutluluk ile kişilerin bir yerleşimde yaşamaktan duyduğu tatmin hissine doğrudan katkıda bulunan insan yerleşmelerinin mekansal özellik ve nitelikleri ile ilgili bir ilke olarak tanımlanmaktadır. (Habitat II, 1995: 79-80)

Yerleşmeler insanların gereksinim ve isteklerine cevap verecek şekilde tasarlanmalı, geliştirilmeli, yönetilmeli, korunmalı ve iyileştirilmelidir. Ancak sözkonusu gereksinim ve isteklerin zaman ve mekana bağlı olarak değişim göstermesi nedeniyle, yerleşmelerin yaşanabilirlik açısından performansının ölçülmesi sabit ölçüt veya standartlarla yapılamamaktadır. Bu nedenle de planlama politikalarının karar, uygulama ve izleme süreçlerinde kullanıcı ile sürekli dayanışma ve yaygın katılımın geçerli kılınması gereklidir. (Habitat II, 1995: 80)

Sözkonusu küresel eylem planında, yaşanabilirlik daha ziyade mekansal plancılarının yönelimleri açısından; “Halkın yaşam kalitesi diğer toplumsal ve ekonomik faktörlerin yanı sıra köy, kasaba ve kentlerin mekansal ve fiziksel özelliklerine de bağlıdır. Kentlerin planları ve estetiğinin, arazi kullanma biçimlerinin, nüfus ve bina yoğunluklarının, yeterli kamu hizmetlerine erişebilme kolaylıklarının tümünün bir yerleşmenin yaşanabilirliği üzerinde çok önemli etkisi vardır. Bundan dolayı, halk sağlığının korunduğu, emniyetin ve güvenlik koşullarının sağlandığı, toplumsal bütünleşme, çeşitlilik ve kültürel kimliğin geliştirildiği, dini, tarihi ve kültürel bakımdan anlamlı yapı ve bölgelerin uygun biçimde korunduğu insan yerleşmelerinin tasarım, yönetim ve bakım süreçlerini, halkın daha yaşanabilir mahalle ve yerleşmeler için olan gereksinimleri ve beklentileri yönlendirmelidir.” şeklinde tanımlanmaktadır. (Tekeli, 1996: 58)

Kentlerin yaşanabilirliği üzerine geliştirilen çalışmalarda kavramın temelini oluşturan bazı konuların önceliği değişiyorsa da birçok konuda fikir birliği görülmektedir.

Lennard’ın aktardığı üzere Halweg, toplumsal etkileşim kapsamında yaşanabilir kentler için ölçütleri şu şekilde tanımlamaktadır;

- **Karma kullanımları olan;** kentsel işlevlerin ayrımı bugün kentlerin içinde bulunduğu birçok sorunun temel nedenidir. Oysa yaşanılır bir kent konut, iş, okul, rekreasyon ve

kültürel işlevlere dair eylemlerin gerçekleştirilebildiği mekanları beraber barındırmalıdır.

- **Kolay hareket (easy mobility) şansı sağlayan;** yürüyerek, bisiklet veya toplu taşıma ile ve başka seçim şansı olmaması halinde ise en son alternatif olarak araba ile kolay erişilebilirlik şansı yaşanılır bir kent için mutlaktır. Sağlıklı bir kent solunan havadan şüphe duyulmayan, konutundan çıkan bir insanın on dakika kadar bir zaman içerisinde yeşil alana ulaşip dinlenebildiği koşulları sağlamalıdır.
- **Herkes için olan;** yaşanılır kent sadece çalışan ve şehrin çeperindeki banliyölerde yüksek gelirle ikamet edenler için değil yaşlılar ve çocuklar dahil herkes için ilgi çekici ve güvenilir olmalıdır; herkesin biraraya gelip etkileşim içerisinde bulunabildiği kenttir.
- **Büyük bir aile gibi davranan;** belirli gün ve tarihlerde gerçekleştirilen etkinlikler vesilesiyle kamusal alanlarda biraraya gelen ve yaşayan herkesin davet edildiğini hissettiği, mekansal büyüklüğünden bağımsız olarak büyük bir aile gibi davranan kentler yaşanılmalıdır.
- **Hoşgörü ve dayanışma sağlayan;** kentler insanların dayanışma içerisinde birbirlerine yardım ettiği, muhtaç olan herkese barınak görevi üstlenen, insanların birbirlerine dair sorumluluklarının farkında olduğu ve açık alanları ile de insanları bu etkileşim içerisinde tutar nitelikte olmalıdır. (Lennard, 1997: 13-14)

Lennard ise yaşanabilir kenti;

- insanların arabaları değil birbirini görüp duyabildiği, çocukların topraktan mahrum kalmadığı, insanların izole olduğu ve birbirinden ayrıldığı ölü kentin tam tersi,
- birbirinden farklı bakış açılarının biraraya gelebildiği, diyalogun önemli olduğu,
- bütün yaşayanları özelleşmiş rolleri ile değil sadece insan olarak biraraya getiren kutlamalara, kamusal alanlara sahip,
- ziyaretçilerin kendini rahatsız hissetmediği, korkunun ve şiddetin yer almadığı, farklı gruplar arasında gerginlik ve sürtüşmelerin yaşanmadığı,
- çocuklar ve gençler için sözelden çok deneyimlere dayalı sosyal öğrenme ve sosyalleşme mekanları sunan,
- karma kullanım alanları ile herkesi biraraya getiren, sadece ekonomik getirisi yüksek olan kullanımlara öncelik verilerek diğer ihtiyaçların gözardı edilmediği,
- yaşayan herkesin bilgisinin takdir edildiği ve bu bilginin kullanıldığı bir kent,

- estetik değ rlere sahip, çevrenin güzelliğinin ve anlamının birincil öncelik olarak d        , insanları hoş karşılayan

 eklinde tanımlamaktadır. (Lennard, 1997: 15-17)

Tanımlamalardan da anlaşıldığı üzere, ya anabilirlik kavramı (göreceli de olsa) kullanıcının içerisinde bulunduğu kente ilişkin deneyimlerine dair bir tatmin duygusunu ve kaliteyi işaret etmektedir. Burada bahsedilen kalite kavramı ise kapital içeriğinden bağımsız kullanımı ile mekana insan öncelikli yaklaşan, diyalogtan, etkileşimden bahsederek, bir bütün/bir aile gibi davranan, davetkar, insanların kamusal alanlarda beraberlikler kurduğu bir kentsel mekan tablosu çizmektedir.

Ancak ya anabilirlik (liveability) kavramı Türkçe kullanımındaki kelime anlamı itibari ile bir kalite ifadesi değil yeterlilik ifadesi taşımaktadır. Kavram kent planlama literatüründe “bir konutun ya da bir kentin niteliklerinin insanların yaşamını sürdürebilmelerine elverişli olu u” şeklinde tanımlanmaktadır. (Keleş, 1998: 137)

Yeterlilik ifade eden “able” sıfatının kökünden türeyen “ability” isim niteliği ile “bir ey yapabilme kapasitesi, yetenek” anlamı taşımaktadır. [13] Bir son ek olarak “-ability”nin, live (yaşamak) kelimesine eklenmesi ile oluşan liveability/livability kelimesi ise “yaşamaya elverişli/uygun ve yaşamaya değer (worth living)” anlamı taşımaktadır. Kelimenin, kavramsal içeriğindeki gibi bir yeterlilikten fazla kalite anlamını veren anlamı ise “fit to live in” (yaşamaya uygun) değil “worth living in” (yaşamaya değer) anlamıdır.

Livable kelimesinin Türkçe literatürdeki karşılığı ise “yaşanabilir” olarak kullanılmaktadır. Ya anabilir kelimesi Türk Dil Kurumu sözlüğünde Osmanlıca “arz-ı meskun” olarak tanımlanmaktadır. Arz-ı meskun ise “insan tarafından yerle ilmi  yer, meskun arzı bulunan yer” anlamını taşımaktadır. [22]

Bu anlamda yaşanabilir kelimesi kavramsal içeriğinden tamamen bağımsız olarak, herhangi bir koşulu ve kaliteyi tariflemeksizin, insanın bir yerde sadece yaşamaya ba lamasını/yerleşmesini bir diğer deyişle sadece insanın yaşamsal faaliyetlerini gerçekleştirmesi için mekanın uygunluğunu “yeterlilik düzeyinde” tanımlamaktadır.

Burada bir yeterlilik ifadesi taşıyan “uygun ve elverişli” kelimeleri, doğasında zaten yaşamını sürdürmek i Ğ d s  olan insan ve tüm canlılar d        nde “liveability” kelimesinin kavramsal karşılığını vermemektedir.

 nsanın gereksinimleri d        nde fizyolojik olanların en temel olduğu ve bunun nedeninin ise yaşamın sürdürülmesi i Ğ d s  olduğu hatırlanacaktır. Dolayısıyla insan dahil

tüm canlılar zaten yaşamını sürdürmek için etrafındaki çevreyi yaşanabilir bir hale getirecektir/getirmektedir. Burada bahsedilen “yaşanabilirlik” kelime olarak “insanın canlılığını sürdürmesi için gereken minimum fiziksel şartları” tarif etmektedir. Bu açıdan “yaşanabilir” kelimesinin yetersizliği karşısında kaliteden bahseden içeriği ve yaşamaya değer/yaşamak isteği uyandıran anlamı ile “yaşanılır” kelimesi ile ifade etmek daha doğru olacaktır.

Bu anlamda, tüm mekanlara “yaşanabilirlik” (livability) kavramı içerisinde tanımlanan bir kalite sunumu sorgusu ile yaklaşmak doğru ise de kavramın Türkçe karşılığındaki eksikliği ancak belirli minimum koşullar üzerinde bir seviyede, bireyin tercihini, mekanın tercih edilirliliğini içeren anlamı ile “yaşanılır” kavramı karşılamaktadır. Yaşanabilirlik kelimesinden ziyade “yaşanılrlık” sadece canlılığı sürdürmek için yeterli koşulların ötesinde mekanı ve yaşamı “kaliteden” bahsedilebilir bir düzeye taşımaktadır.

4.2. Kalite Kavramı ve Kentsel Yaşam Kalitesi

Kalite kelimesinin kökeni Latince'deki “qualitas” sözcüğünden gelmektedir. [23] İngilizce karşılığı “quality” olan bu sözcüğün anlamı, “herhangi birşeyin benzer nesnelere kıyasla üstünlük derecesi” (the degree of excellence of something as measured against other similar things), “özgün nitelik/karakter” (a distinctive attribute or characteristic) olarak tanımlanmaktadır. [13]

Türk Dil Kurumu sözlüğünde “kalite” kelimesi “nitelik” olarak tanımlanmaktadır. [2] Nitelik kavramı ise, “birşeyin nasıl olduğunu belirten, onu başka şeylerden ayıran özellik, vasıf, keyfiyet, birşeyin iyi veya kötü oluşu ve bir nesne veya bireyin yaşantısının bir yönünü, ötekilerden ayırt etmeye yarayan ölçülebilen özellik” olarak değerlendirilmektedir. (Altaş, 1994: 2-3)

“Kalite” kavramını detaylı olarak irdleyen Juran kaliteyi “kullanıma uygunluk” olarak tanımlamaktadır. Kullanıma uygun, kaliteli ürünler oluşturabilmek için de hedef kitlenin kim olduğu ve bu kitlenin kalite ihtiyaçlarının belirlenmesi gerektiğini belirtmektedir. (Juran, 1988: 10-11)

Zehir'in değerlendirmesine göre kalite kavramı, kelime anlamında da bahsedildiği üzere daha çok “üstünlüğü ve iyi oluşu” ifade etmektedir. Bu noktada göreceli olduğu söylenebilen kavramın tariflediği herşey insanların alışkanlıklarına, eğitimlerine, geleneklerine, toplumsal yapılarına, yaşam düzeylerine göre farklılıklar içermektedir. Buna göre de herhangi bir bireyin nitelemesine göre kaliteli olan bir nesne bir başkasına göre olmayabilir. Bu özelliği

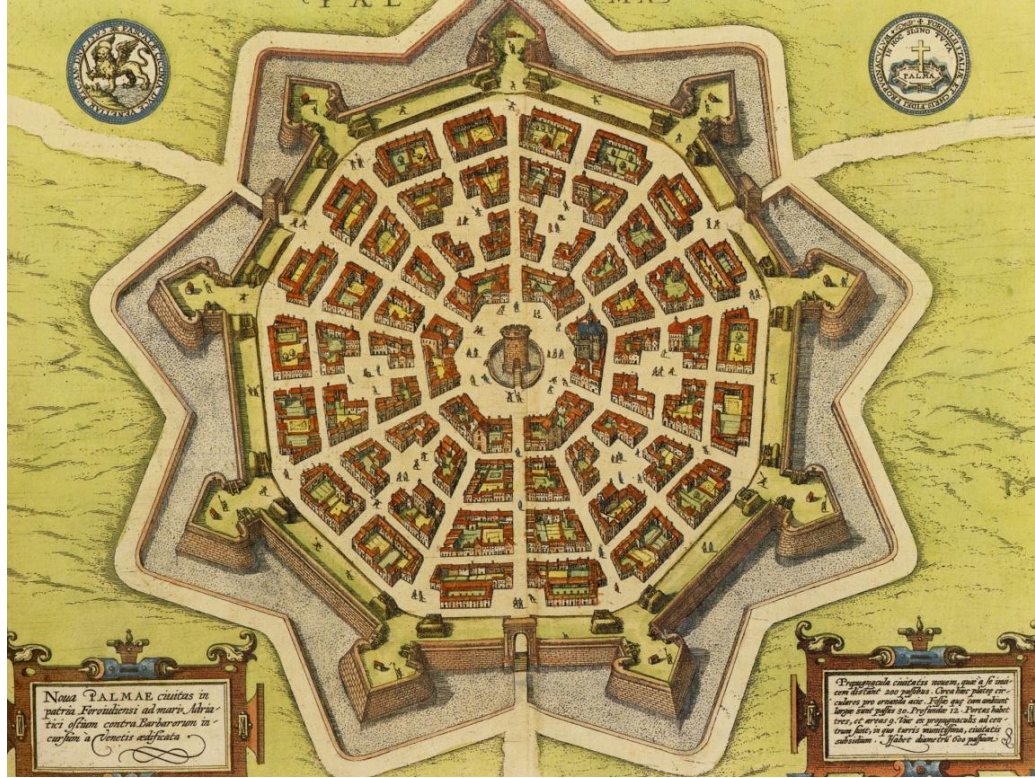
kalitenin kişisel/öznel yönünü göstermektedir. Nesnel açıdan ise standartlar veya mevzuatlarla tariflenerek belirlenen kaliteden bahsetmek mümkündür. [24]

Kalite yaşamın her alanında karşımıza çıkan ve oldukça sık kullanılan bir kavram olması dolayısıyla üzerinde durulması gereken bir konudur. Özellikle kent planlama ve kentsel tasarım bilimleri açısından sağlıklı yaşam çevreleri oluşturmak adına ele alınmalıdır.

Güzel ve ideal olan kentin nasıl bir organizasyona sahip olması üzerine geliştirilen düşüncelerin tamamının temelinde kaliteye ilişkin bir sorgulama bulunmaktadır.

Bu sorgulamanın içinde tüm karmaşık ve dinamik yapısına rağmen kentlerin kendi tarihleri içinde zamandan bağımsız olarak yaşanılabilirliğinden bahsetmenin mümkün olduğu görülmektedir.

Özellikle 15-16. yüzyılda Rönesans'ın etkisi ile ideal insan, ideal toplum ve ideal kent üzerine geliştirilen düşünce ve kent şemaları kamusal alanların konumlandırıldığı matematiksel merkezden çıkan herkesin erişimini sağlamaya çalışan ırsal yollarla simetri yaklaşımı kaynaklı bir monotonluk ile kağıt üzerinde göze hoş görünen bir şekilden öteye gidememişse de bu şemalarda da yine kaliteye ilişkin sorgulamaları gözlemlemek mümkündür.

Şekil 4.1 Scamozzi'nin ideal kent planına göre Rönesans'ta gerçekleşen (tek) uygulama: "Palmanova" [25]

Lynch'in "Güzel Şehir Biçimi" adlı çalışmasında sorduğu "Bir şehri güzel yapan şeyin ne olduğu" sorusunun temelinde de kaliteye dair bir sorgulama olduğu açıktır. (Lynch, 1981:1-2)

Günümüze dek süren bu sorgulama süreci içerisinde geliştirilen "Çevresel Kalite ve Yaşam Kalitesi" kavramlarının kentsel tasarım ve planlama literatüründe çeşitli tanımlamaları bulunmaktadır.

Çevresel kalite;

- yüksek kaliteli bir mekan sakinlerine fiziksel, sosyal ya da sembolik karakteristiklerle refah hissi aşılar,
- bireylerarası farklılaşmalar gösteren öznel algıları, tutumları ve değerleri içeren karmaşık bir sorunsaldır,
- bir yöreyi oluşturan parçaların ve bu parçaların bir bütün olarak algılanmasının sonucudur; doğa, açık alanlar, altyapı, yapay çevre, fiziksel çevre, refah ve doğal kaynaklar gibi bir bütün oluşturan parçaların her biri, kendi kalitesine ve karakteristiklerine sahiptir,
- genel anlamda "yaşam kalitesi" kavramının önemli bir parçası, sağlık ve güvenlik gibi temel kalite öğelerinin rahatlık ve çekicilik gibi kavramlarla bütünleşimidir

şeklinde tanımlanırken burada önemli olan çalışmaların tarihsel olarak gelişiminde geline nokta kavramın "yaşam kalitesi" ile olan ilişkisinin kurulmasıdır. (Kamp vd., 2003: 7) **

Yaşam kalitesi çok boyutlu bir kavram olarak farklı disiplinlere ilişkin literatürlerde çok sayıda tanım bulmuştur. 1930'lardan bu yana yaşam kalitesi çeşitli disiplinlerden araştırmacıların çalışma konusu olmuştur. Bu araştırmacılar, yaşam kalitesi bileşenlerini tanımlamaya çalışmışlar ve kendilerinin geliştirdiği yaşam kalitesi ölçütleriyle şehirler, bölgeler ve ülkeler gibi coğrafi alanları karşılaştırmışlardır. (Ülengin vd., 2001: 361-362)

Yaşam kalitesi;

- yaşamın mükemmellik ya da tatminkarlık seviyesine atıfta bulunmaktadır. Kişinin varoluşsal durumuna ve refahına, yaşamından tatmin olmasına ve bir taraftan hayatındaki dışsal(nesnel) ve içsel(öznel) gerçek ve etkenleri, yaşamı ve kendisi ile birlikte değerlendirmesidir,

** Tanımlar sırasıyla Kamp vd., 2003: 7'de Lansing ve Marans, (1969), Porteous, (1971), RMB, (1996), RIVM, (2002)'den tercüme edilerek aktarılmıştır.

- bireyin içinde yaşadığı hayatın kültür ve değer sistemleri bağlamındaki konumunun, bireyin hedeflerine, beklentilerine, standartlarına ve sorunlarına ilişkilendirilerek algılanmış halidir,
- yaşamdan duyulan tatmindir,
- bireyin hayatındaki önemli imkanlardan aldığı keyif derecesidir,
- mutlu yaşam beklentisi = yaşamsal beklentilerin ve mutluluğun anlamının beraber yorumlanmasıdır,
- bir beğeni bütünleşimidir: pozitif zihinsel durumlar (hedonik olgular), tatmin; bireysel yaşam planı ve güzel yaşam algısıyla ilişkili başarının değerlendirmesi (kavramsal olgular), mükemmellik; kişinin eylemlerinin erdemsel veya değer (etik olgular) açısından değerlendirmesidir,
- hazzı (hedonist) iyi yaşam (yaşamsal tatmin, pozitif ve/veya negatif etkiler; depresyon), diyalektik iyi yaşam (karşılıklı bireylerarası etkileşim endişesi, diğer bireyleri anlamak), insancı (hümanist) iyi yaşam (insanın potansiyelinin algılanması, kişisel güncelleştirme değeri, otonomi) ve kuralcı (formalist) iyi yaşamın (doğru olana göre: moral değerlere uygunluk, dinsel bağlılık) bütünleşimidir,
- yaşamın maddesel ve soyut özellikleri ve bunların sağlık, yaşamsal çevre, yasalar, eşitlik, iş, aile, vb olgularla tanımlanan algısıdır

şeklinde tanımlanmaktadır. (Kamp vd., 2003:7)***

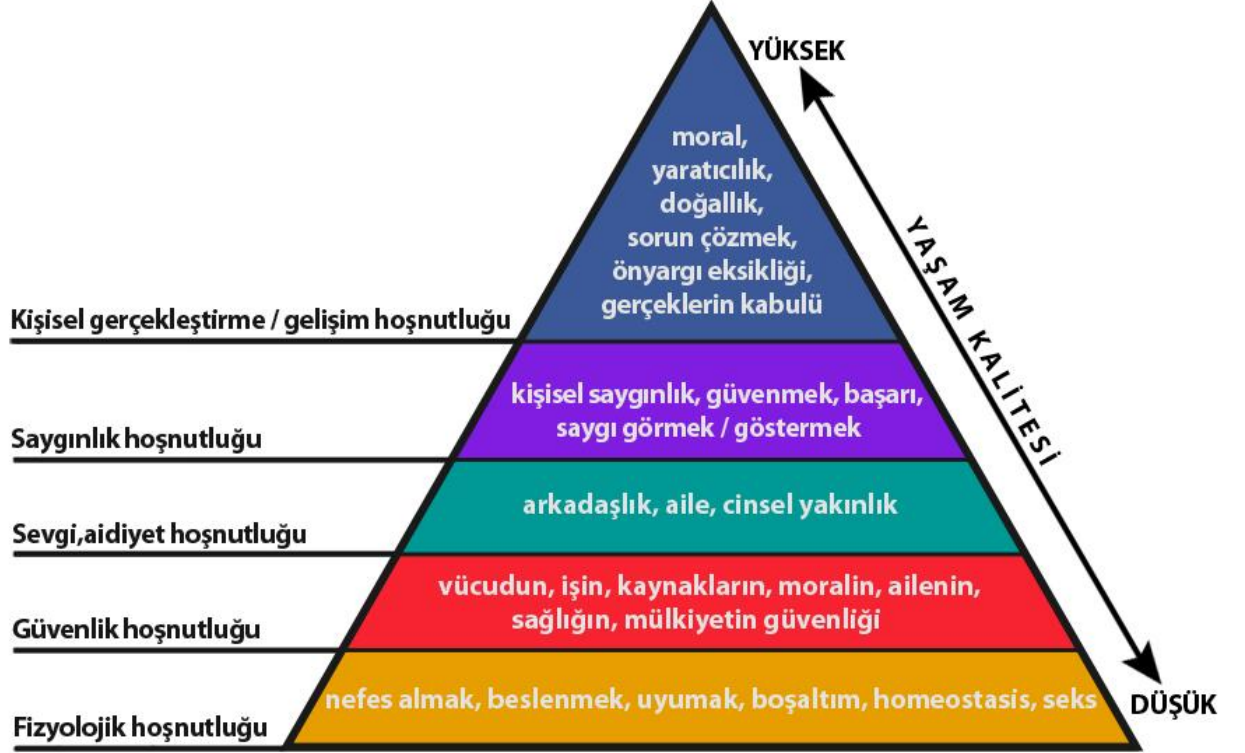
Yaşam kalitesi, esasen modern hayatın gelişimi ve toplumların çağdaşlaşmasıyla birlikte gündeme gelen ve gelişen bir kavramdır. Araştırmalar teknolojinin gelişmesi ve gelir seviyesinin yükselmesiyle birlikte, maddi zenginliğin yaşam kalitesinin tek başına bir göstergesi olmadığını, mekansal, sosyal ve hatta politik faktörlerin de bireylerin yaşam kalitesinde etkili olduğunu göstermektedir. (Pacione, 2003: 19)

Tanımlamalardan da anlaşıldığı üzere özellikle insan gereksinimleri hiyerarşisi ile beraber insanların beklentilerine, ihtiyaçlarına uygunluk ifadesi içeren yaşam kalitesi kavramı düşünüldüğünde ne kadar dinamik olduğu anlaşılacaktır. Zira insanın beklentileri ve ihtiyaçları karşılandığında her zaman daha fazlasına yönelme eğilimindedir. Bu yükselme eğilimi hem hiyerarşik olarak fiziksel gereksinimlerden kişisel gelişim gereksinimlerine doğru

*** Tanımlar sırasıyla Kamp vd., 2003: 7'de Szalai, (1980), WHO-QOL Group, (1993), Diener ve Suh, (1997), Raphael vd., (1996), Veenhoven, (1996), Musschenga, (1997), Cheung, (1997), RIVM, (2000)'den tercüme edilerek aktarılmıştır.

dikey hem de bu hiyerarşinin basamaklarının kendi içinde daha fazlası/daha iyisine yönelmek anlamında yatay bir artış göstermektedir. (Bkz. Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi)

Çizelge 4.1 Hoşnutluk ve İhtiyaçlar Hiyerarşisi (Türksever, 2001: 12)

Türksever, Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi üzerinden kurguladığı yaklaşımında gereksinimlerin hoşnutlukla giderildiği ölçüde yaşamsal kalitenin arttığını belirtmektedir. (Türksever, 2001: 12)

Bu görüşle bugün içinde bulunulan koşullar dahilinde “kaliteli” olarak nitelendirilen bir nesne süreç içerisinde değişen koşullar doğrultusunda başkalaşan beklentilerle “sıradan” olarak kalabilecektir. Dolayısıyla kalite kavramına sadece beklentileri tatmin etmek değil, beklentileri aşmak kaygısı taşıyarak yaklaşmak gerekmektedir.

Ancak “kalite” kavramının tanımı içerisinde kullanılan “üstünlük” kelimesi insanların eşitlikten çok uzak maddi alım güçleri dolayısıyla gelişen farklı beklentileri ile beraber ele alındığında kalitenin “kapital” karşılığı ile doğru orantılı olarak tanımlanmasına neden olmaktadır.

Bir diğer deyişle, dünya genelinde kapital değeri yüksek olan her türlü nesnenin kaliteli olduğu algısı gelişmiştir. Bu anlamda da herşeyin ve herkesin yarıştığı kapitalist bir dünya görüşü içerisinde “kalitenin” “kapitalden” bağımsız ele alınışı gerçekçi olmayacaktır.

Diğer taraftan yaşam kalitesi ile tanımlanmaya çalışılan yaşanılır mekanların kapital değerleri ile doğru orantılı bir ilişkisi olduğunu söylemek de hata olacaktır. Bu noktada yaşanılrlık kavramı içerisinde yer alan kalitenin tamamen kapitalden bağımsız olmamakla beraber önceliği insan ve toplumsal etkileşim olan anlamını hatırlamakta fayda vardır. Zira bir mekan, tasarım ve inşa maliyeti her ne olursa olsun, kullanıcı profiline beklentilerine cevap vermediği ölçüde yaşanılrlığını kaybedecek ve bu niteliği ile de kaliteden bahsedilemeyecektir.

Bu bakış açısı ile yaşanılır mekan olgusunun insanın sadece canlılığını sürdüreceği minimum şartların ötesinde işaret ettiği kalite kavramı yaşamsal ve mekansal kalite kavramları ile açıklanmaktadır.

Yaşam kalitesine farklı disiplinlerin getirdiği tanımlarda güçlü bir birlik olduğu vurgulanmaktadır. Bu birlik içinde yaşam kalitesinin öznel boyutu genellikle memnuniyet ve/veya mutlulukla ilgili konularla ölçülen, yaşama ilişkin algılardan oluşurken, nesnel boyutu ise yaşamın somut verilerle doğrulanabilir biçimidir. (Cummins, 1999: 32)

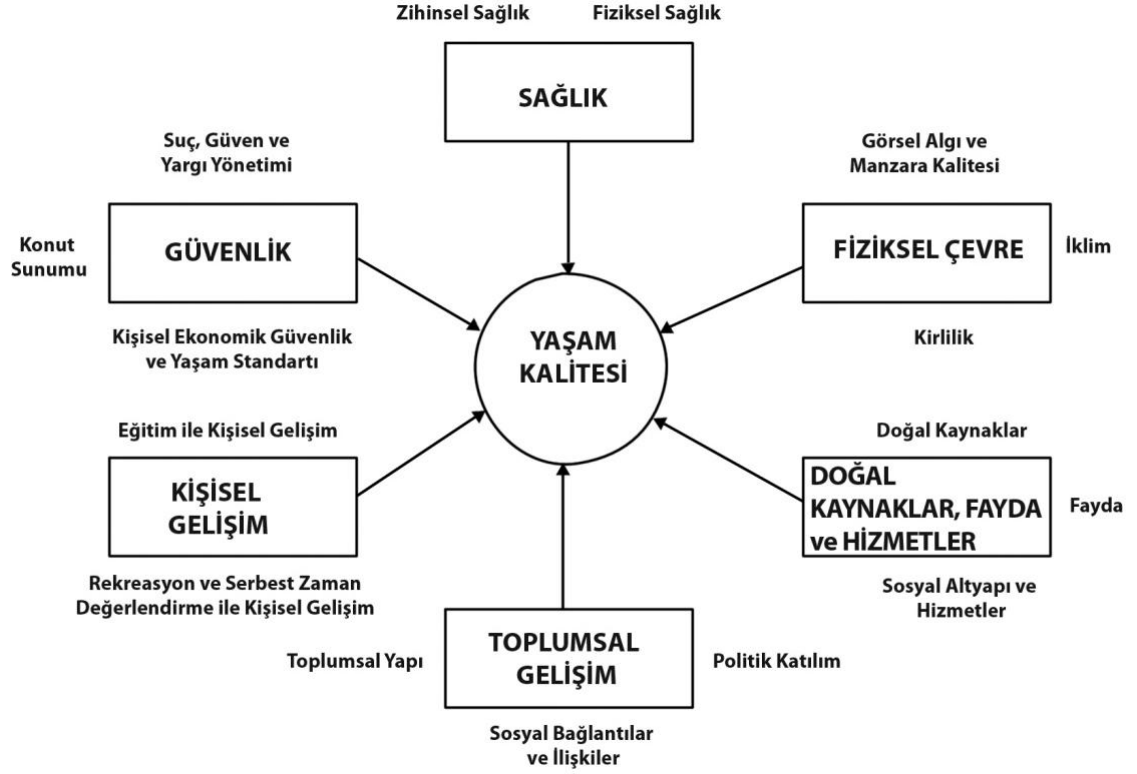
İnsanoğlunun yaşam kalitesi ile çevre arasında çok sıkı bir işbirliği bulunmaktadır. Yaşam kalitesini mekansal kaliteden ayrı düşünmek mümkün değildir. Yaşam kalitesi, tanım olarak salt gelir düzeyini dikkate almamakta, eğitim, sağlık, kültür tüketimi gibi yaşam biçimini tanımlayan konularda “insan onuruna yakışır” düzeyde yaşamı sürdürebilmeyi dikkate almaktadır. (Toros vd., 1997:24)

Yaşam kalitesinin temelde iki boyutlu olduğu konusunda genel bir uzlaşma bulunmaktadır. Bunlar;

- bireyin yaşamından memnun olmasını sağlayan içsel psikolojik mekanizmalar,
- içsel mekanizmayı tetikleyen dışsal koşullardır. (Tekeli vd., 2004: 24)

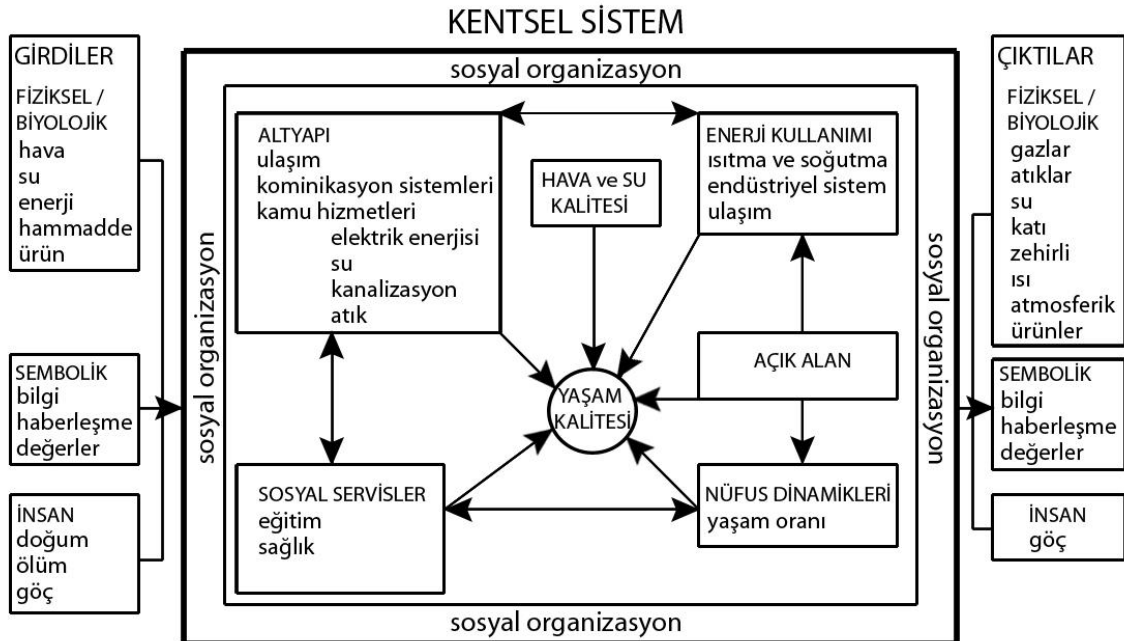
Bu tanımların ortaya koyduğu en önemli konu, kavramın temelinde hem nesnel hem de öznel bileşenlerin varolmasıdır. Yaşam kalitesinin temel elemanlarının ve bileşenlerinin sınıflandırılması üzerine kurulu Kamp ve diğ.’nin yaptığı çalışmadan kavramın hem nesnel hem de öznel boyutunu anlamak mümkündür.

Çizelge 4.2 Yaşam Kalitesi Bileşenleri (Kamp vd., 2003: 12)

Bu anlamda kent planlama literatüründe kalite kavramı, yaşamsal ve mekansal kalite ifadesi içerirken, yaşam kalitesi ile tariflenen olgu ise insanın diğer insanlarla ve insanın mekanla olan ilişkisi içerisindeki memnuniyet derecesidir. Yani yaşam kalitesinin yaşama dair anlamı ile mekansal kalite kavramını da kapsadığını söylemek mümkündür.

Çizelge 4.3 Kentsel Metabolizma Modeli (Stimson vd., 1999: 154)

Yanısıra Stimson ve diğ.'nin sürdürülebilir gelişme arayışları kapsamında geliştirdikleri kentsel metabolizma modeli de kentsel yaşam kalitesi üzerine temellendirilmiştir (Çizelge 4.3). Dinamik ve karmaşık bir oluşum niteliği ile kentin performansını çözümlemek üzere oluşturulan bu model, kentin gelişiminin ve yaşam kalitesinin ölçülmesi için gerekli kavramsal temelleri tanımlamaktadır. (Stimson vd., 1999: 154)

Bu modelde farklı olarak yaşam kalitesinin ve kentsel gelişimin bir sosyal organizasyon döngüsü içerisinde olduğu vurgulanmaktadır. Burada sosyal organizasyon, yaşam kalitesinin ancak bir toplulukla yaşayan, toplumun bir parçası olan insanın mutlak verimli bir sosyal etkileşim içerisinde bulunması ile gerçekleşeceğine işaret etmektedir. Söz konusu etkileşim, daha önceki bölümlerde değinildiği üzere, ancak kamusal alanların varlığı ve verimli kullanımı ile mümkündür. Bu anlamda kamusal alanların kalite düzeyinin yani kullanıcısı tarafından tercih edilirliliğinin “yaşamsallığı” karşımıza çıkmaktadır.

Yaşam kalitesi üzerine ve yaşam kalitesi temelinde geliştirilen tüm araştırmaların ve kavramın tanımlarının da esas olarak değindiği konu kavramın nesnel ve öznel olan nitelikleridir. Bu nesnelliğin ve özneliliğin birleştiği nokta ise her insanın hiyerarşik olarak tanımlanan bireysel gereksinimlerinin karşılanması ve bu karşılamaya ev sahipliği yapacak mekanların da kaliteli yani gereksinimlere uygun nitelikle sağlanmasıdır.

Dolayısıyla yaşamsal kalitenin bir parçası olarak mekansal kalite ve gerekli sosyal organizasyon içerisindeki yerinin önemi nedeniyle özellikle kamusal alanların kalitesi üzerinde durmak gereklidir.

Bu görüş ile kentsel tasarım açısından, oldukça göreceli olan yaşam kalitesi kavramını ele alırken tek tek bireylerin farklı ve değişken beklentilerini karşılamaktan önce toplumun bir bütün olarak ortak bir yaşam kalitesi algısı kurmasını sağlamak öncelikli olmalıdır.

Toplumun ortak bir yaşam kalitesi algısı geliştirmesi için ise farklı kullanıcı profillerinin olabildiğince biraraya gelmesi ve etkileşim içerisinde bulunması gerekmektedir. Bu amaç doğrultusunda kamusal alanların mekansal kalitesi ve tercih edilirliliğinin arttırılması konusu daha da önem kazanmaktadır.

Ötesinde, çalışmanın ilk bölümünde incelenen kuramsal yaklaşımlar çerçevesinde mekanın insanın davranışları üzerindeki etkinliği ve insanın gereksinimleri doğrultusunda gerçekleştirdiği mekan oluşturma çabası düşünüldüğünde mekansal kalitenin insanın yaşama dair tatmin duygusu ve hoşnutluğunun yani yaşam kalitesinin çok önemli bir parçası olduğu anlaşılmaktadır.

Burada bahsedilen mekansal kalite, insan yaşamının tüm yönlerinin gerçekleştiği hem özel hem de kamusal alanların niteliğini konu almaktadır. Ancak daha önceki bölümde de belirtildiği üzere bu çalışma insanın toplumun bir parçası olan yönü ve bu yönünün hoşnutluğunu besleyecek, verimliliğini arttıracak olan kamusal alanların kalitesini ve bu kalitenin insanın diğer insanlarla ve içerisinde yaşadığı kentle olan iletişimi içerisindeki yerini sorgulamaktadır.

4.3. Mekansal Kalite ve Ölçütleri

Yaşama dair kalite sorgulamaları ile geliştirilen kentsel yaşam kalitesi, mekansal kalite gibi kavramlar da literatürde yer almaktadır. Ancak, Tobelem-Zanin yaşam kalitesi geniş kapsamda tanımlandığında, bu kavramın sınırsızlığı ile karşı karşıya kalınması problemine işaret etmektedir. (Tobelem-Zanin, 1995: 5-7)

Yaşamın her alanında nitelik belirten bir ölçüt anlamı ile herşeyi derecelendirmeye, karşılaştırmaya, sınıflandırmaya olanak yaratan kalite olgusunun çevresel konuları ele alışında ise yaşam kalitesini doğrudan etkileyen dışsal koşulların bir parçası olarak mekansal kalite kavramı ortaya çıkmaktadır.

Kalite kavramına mekan üzerinden geliştirilen ilk yaklaşım günümüzde de geçerliliğini koruyan Romalı mimar Vitruvius'un "De Architectura" adlı çalışmasında başarılı bir mimarlığın koşulları olarak tanımladığı "Utilitas, Firmitas, Venustas" (commodity/kullanışlılık, firmness/sağlamlık, delight/güzellik) kavramları ile oluşturulmuştur. Dolayısıyla işlevsel açıdan etkin, yapısal açıdan sağlam ve görsel açıdan çekici bir yapı "kaliteli" olarak nitelendirilmektedir. (Beardsley, 1998: 121)

Dünyayı organize olarak algılamak üzere doğa tarafından donatılmış olan insan, bu algılamayı, içinde yaşadığı, eylemde bulunduğu mekanla etkileşimi sonucu yapar. Aynı zamanda çevresini amaçlarına özdeşleştirerek ve çevrenin sağladığı koşullara kendini uydurarak bulunduğu mekana anlam kazandırır. (Aydınlı, 1986: 9)

Ancak insanın gereksinimleri doğrultusunda kendi kendine mekan oluşturma eylemine yardım etmek olarak nitelendirilebilen mekan tasarım bilimleri mensuplarının yani mimar ve plancıların yaşam üzerindeki etkisi hatta yaşama biçim verdiği tartışmasız bir gerçektir. Mekan tasarım içinde ilk amaç amaca uygunluk ve kullanıcı tatminiye sağlama yani "kalite"dir/olmalıdır.

Göreceli olması nedeniyle bu kavram üzerinden yöneltilecek "bir mekanı kaliteli yapan unsurlar" sorusunun cevapları da değişken olacaktır. İnsanların deneyimleri çerçevesinde

herhangi bir yeri nasıl tanımladıkları, sözkonusu mekanın onlara bireysel olarak ne ifade ettiği de değişecektir. Bir mekanın ölçülebilir fiziksel özellikleri ve onu deneyimleyen insanların o mekanın fiziksel özellikleri konusundaki duygu ve düşünceleri karmaşık bir biçimde içiçe geçmiştir. (Gülersoy vd., 2005: 25)

Mekansal kalite ölçülebilir ve öznel özelliklerini içerecek şekilde dört ana başlıkta incelenmektedir.

Bunlar; “**işlevsel kalite, estetik kalite, ekonomik kalite, teknik kalite**”dir. (Van der Voort, T.J.M., Van Wegen, H.B.R., 2005: 10-11)

İşlevsel kalite: Genel anlamda mekanın içerisinde olması gereken işlevler için ne kadar elverişli olduğu, kullanılabilirliğidir.

Estetik kalite: Mekanın ne kadar güzel, teşvik edici algılandığı, kentin özgün doku ve kültürü ile olan uyumu ve kullanıcı tarafından nasıl deneyimlendiği, nasıl anlamlandırıldığı ile ilgilidir.

Ekonomik kalite: Mekan bir yatırım aracı olarak görüldüğünde ekonomik değer mekan üzerinden elde edilen getiri ile doğru orantılıdır. Ancak genel anlamda mekanın finansal kaynaklarının etkin ve verimli kullanımı ile ilişkin kalite ölçütüdür.

Teknik kalite: Mekanın ne derece güvenli, sağlıklı, havalandırma, sıcaklık bakımından ölçülen, nem, aydınlanma, doğal ışık, akustik gibi değerlerinin yanısıra çevre ile dost bir şekilde enerjiyi ne ölçüde sakınarak kullandığı, ilgili nesnel öğeleri ne derece elde edebildiğini ve erişebildiğini tarifleyen fiziksel kalitedir.

Bir mekanın genel anlamda kaliteli olduğunu sözkonusu dört başlık altında tanımlanan özelliklerinden sadece biri üzerinden sınıyarak söylemek mümkün değildir. Kalite başlıkları altında tanımlanan tüm özellikler özü itibari ile kullanıcıyla ilişkili ise de işlevsel ve estetik kalite öznel, ekonomik ve teknik kalite ise nesnel niteliklere karşılık gelmektedir.

Burada önemli olan nokta kalitenin sadece nesnel değil öznel olan niteliklerinin de varlığıdır. Yaşanılır mekanların/kentlerin en önemli ölçüt ve amacının insanları biraraya getirmesi olduğu düşünüldüğünde bunun daha ziyade işlevsel ve estetik kalite ile ilişkili olduğu görülmektedir.

Her ne kadar teknik ve ekonomik açıdan kaliteli olmayan bir mekanı, insanın yoğun ve etkileşime elverecek şekilde kullanamayacağı açıksa da nesnel yani ekonomik ve teknik

açından kaliteli olan bir mekan işlevsel ve estetik açıdan başarısızsa kullanıcı bulamayacaktır. Dolayısıyla mekan hem nesnel hem öznel açıdan başarılı olduğu düzeyde kalitelidir.

Çizelge 4.4 Mekansal Kalite Göstergeleri (Van der V.T.J.M., Van W. H.B.R., 2005: 216)

KALİTE ÖLÇÜTLERİ	GÖSTERGELER
İŞLEVSEL KALİTE	• ulaşım ve park olanakları • erişilebilirlik • etkililik • esneklik • güvenlik (ergonomik,kamusal) • mekansal yönelme • bölgesellik,mahremiyet,sosyal ilişki • fiziksel iyi olma (ışıklandırma, gürültü) • ısıtma, havalandırma, rutubet) • sürdürülebilirlik
ESTETİK KALİTE	• görsel kalite • düzen • karmaşıklık • sunumsal kalite • sembolik ve göstergebilimsel değer • tarihsel ve kültürel değer
EKONOMİK KALİTE	• yatırım maliyetleri • kullanım maliyetleri • zamanla sağlanan gelir • kamu ve özel düzenlemeler
TEKNİK KALİTE	• yangın güvenliği • yapısal güvenlik • yapı fiziği • çevresel uyumluluk • sürdürülebilirlik

Bu çalışmanın temel amaçlarından biri de mekanın ekonomik ve teknik değerinden ziyade insanların beraberliğini daha çok yönlendirmesi açısından işlevsel ve estetik kalitenin önemine dikkat çekmektir.

İnsan yaşamı ile yaşamın geçtiği mekanların arasındaki ilişki içerisinde bireyin tatmin duygusuyla doğru orantılı olarak düşünülen mekansal kalite kavramında hem özel mekanların

hem de kamusal mekanların kalitesi konu alınmaktadır. İnsanın yaşamının özelini sürdürdüğü konut alanları ve topluma dair yani toplumu ilgilendiren yönlerinin meydana geldiği kamusal alanların başarısı hem planlama disiplini hem de yaşamsal kalite açısından bir bütün oluşturmaktadır.

Ancak bu çalışma sadece kamusal alanların kalite ölçütleri ile insanın sosyal ilişkiler kurması arasındaki bağlantıyı etkileyen başarısını sorgulamaktadır. Dolayısıyla bu çalışma kapsamında mekansal kalite kavramı detayda kamusal alanların kalitesi üzerinden ele alınmaktadır.

4.4. Kamusal Mekanda Kalite ve Ölçütleri

Kentsel yaşam kamusal alanlarda meydana gelmektedir. Kamusal alanlar bireylerin aile, akraba ve yakınları haricinde yabancı olarak nitelendirilen ancak aynı toplumun bireyleri ile etkileşimde olduğu sosyal mekanlardır. Bu anlamda kamusal alanlar insanları içinde yaşadıkları topluma dair konularda bilgilendirmeye, diğer insanlarla ve kent ile etkileşimlerini sağlamaya yardımcıdır. Dolayısıyla kentsel yaşam içinde elde edilen kalite kamusal alanların yaşanırılığını yani kalitesi ile doğru orantılı olarak elde edilmektedir.

Ortak kent mekanları insanların etkinliklerine zemin oluşturan, iletişim sağlayan araçlardır. Kamusal mekanlar yerel kültürü ve yaşanan zamanı yansıttıklarından kent halkının aynasıdır. Kentlerin çeşitli etkileşim ve gelişimleri ve bir merkez olma işlevini sürdürebilmesi için, bu mekanların niceliği ve niteliğiyle ilgili güçlü bir bilinç ve duyarlılığın geliştirilmesi zorunludur. (Oktay, 1999: 55) Dolayısıyla kamusal alanlar toplumun tamamı için kullanım alanları olduğu, herkesin ihtiyaçlarını karşılayabildiği ve bu etkileşimi sağladığı ölçüde başarılıdır.

Kentsel çevredeki kalitenin belirleyicileri üzerine yapılan araştırmalarda konunun kentsel tasarım bilimi açısından önemli olan boyutlarına değinilmektedir;

- Tasarım süreci tüm diğer kararlar kadar dikkat edilmesi gereken bir konudur. Tasarım bir mekanın başarısında kritik bir konudur.
- Kullanıcılar kamusal mekanların kalitesine dikkat ederler çünkü bu mekanlar onlar için güçlü anlamlara sahiptir ve bu anlamlar tasarımcı tarafından genellikle mekanın fiziksel karakteristikleri ile aktarılır/sembolize edilir. Tarihi mekanları korumak ve yeni kullanımlara uyumlu kılmak, kenti anlamaya ve ilişki kurmaya yardımcı olan, deneyim ve hafıza sürekliliği duygusu sağlamaktadır. Bu da kentsel yaşama anlam katmaya yardımcı olur.

- Mekanın insanı ve etkinliklerini destekleyebilmesi ve uzun süre kalıcı olması için yeterli yapım kaynakları sağlanmalıdır. Kaliteli malzeme kullanım kararları, uzun süreli olarak fiziksel mekan kalitesini garanti etmektedir. Malzeme ve sistemlerin süreklilik için yeterince yüksek kaliteye sahip olması kadar, sürekli bakım yapılması da önemlidir.
- Mekanlar zaman içerisinde oluşmaktadır. Dolayısıyla en iyi mekanlar zamanın getirdiği değişimi destekleyen ve ona ayak uydurmak üzere işlevsel olarak yeterince esnek olanlardır. Kullanıcılarının da değerini bildiği mekanlar, malzemenin zaman içinde eskiyerek güzelleşmesiyle zaman içinde zarif bir biçimde yaşlanırlar. (Gülersoy, 2005: 28; Farbstein, 1998)

Dünya genelinde 1000’den fazla kamusal alanda yapılan araştırmalar sonucu başarılı bir kamusal alan için dört temel kalite ölçütü “**erişim & bağlantılar, kullanım & eylemler, konfor & biçim, sosyalleşebilirlik**” olarak belirlenmiştir. (Madden, 2001: 11-20)

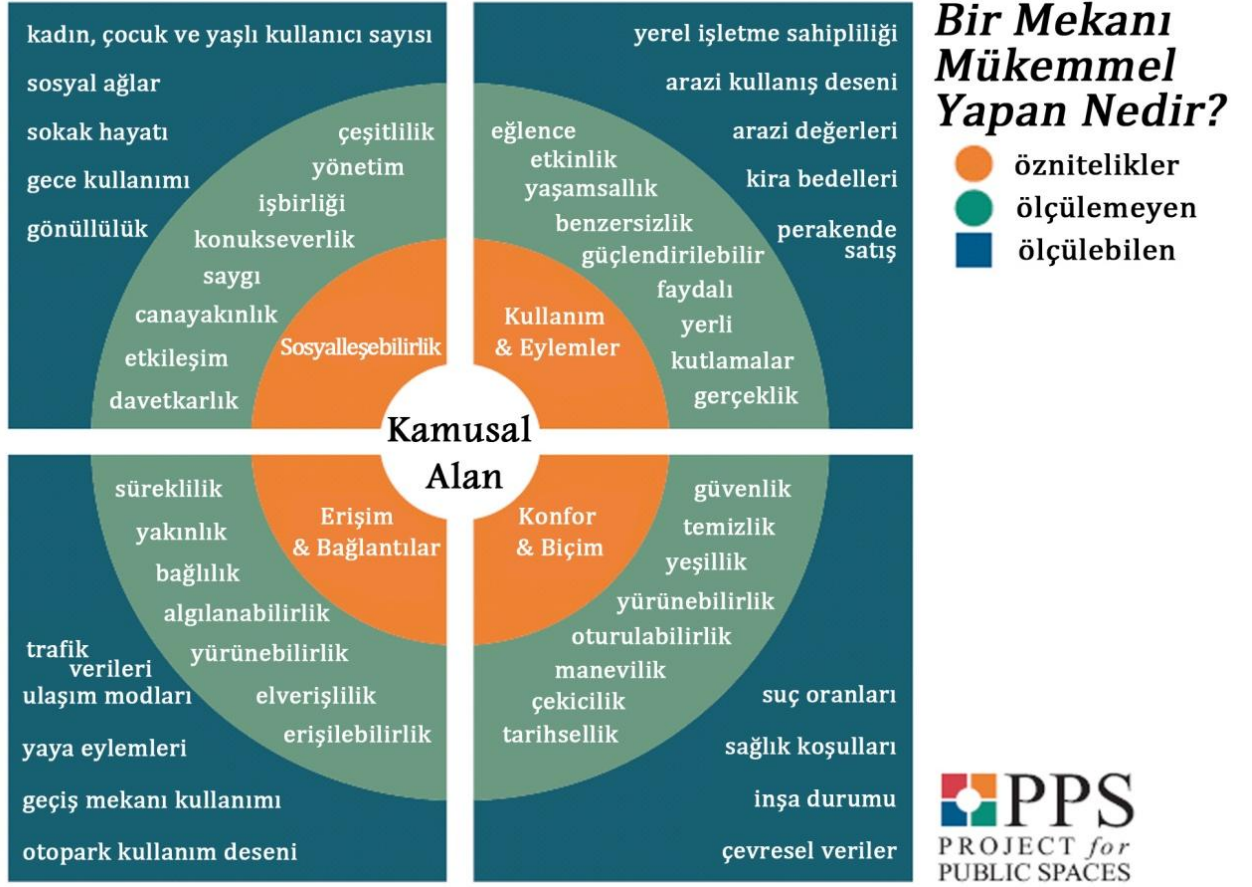
Erişim ve Bağlantılar: Başarılı bir kamusal alana insanlar kolayca erişebilir/izleyebilir ve mekanın tüm farklı bölgelerini rahatlıkla kullanabilir. Fiziksel elemanlar mekanın erişilebilirliği ve algılanabilirliğine etki edebilirler. Örneğin bir sokak boyunca sıralanan dükkanlar eşliğinde yürümek boş bir duvarla tanımlanan sokakta yürümekten daha güvenli olacağı gibi aynı zamanda daha çok pasif etkileşime vesile olacaktır.

Kullanım ve Eylemler: Gerçekleştirilebilen eylemler bir kamusal alanın en temel yapıtaşısıdır, öyle ki bir mekanı yegane olmasını sağlayabilir. Kullanıcıların bir kamusal alana ilk kez gelişi ve kullanımının tekrarı mekanın bir veya birden çok eyleme elverişli olması nedeniyledir. Mekan yapılacak hiçbir şey olmadığında boş ve kullanılmaz, dolayısıyla anlamsız kalacaktır.

Konfor ve Biçim: Güvenlik, ölçek, temizlik, özgünlük genellikle insanların bir mekanı kullanma tercihi üzerinde öncelikli etkisi olan somut değerlerdir. Mekanların tasarım açısından kullanıma elverişli, kullanıcıyı davet eden, kullanıcıya oturmak eylemi için bile alternatifler sunan, eğilimlerini değerlendiren biçimi kalitesi ile birebir ilişkilidir.

Sosyalleşebilirlik: Bireyler yakınlarıyla karşılaştığı veya buluştuğu, tanışık olmadığı insanlarla ise etkileşim kurmakta zorluk çekmediği ölçüde, mekanın ruhunu daha iyi özümseme, topluma ve bu etkileşime elverişli olan mekanlara daha güçlü bir aidiyet duygusu geliştirmektedir. Sosyalleşebilirlik bu anlamda, bir mekanın başarılı olarak nitelendirilebilmesi için mutlaklıdır.

Çizelge 4.5 Başarılı Kamusal Alan Ölçütleri [26]

Ancak bugün birçok kamusal alan özellikle/kasıtlı olarak kullanmaktan ziyade seyredilmek için tasarlanmaktadır; bunlar düzenli, temiz ve boş “insan yok, sorun yok” alanlardır. Kamusal alanlar boş, tahrip edilmiş (vandalizme açık) ise hoş karşılanmayan, güvensizlik duygusu yaratan bir kullanıcı profili tarafından kullanılıyor ise bu sözkonusu mekanların tasarımı ve/veya yönetimi ile ilgili sorunlar olduğunun göstergesidir. (Madden, 2001: 20)

Sıklıkla görülen ve kamusal mekanları başarısız kılan tasarıma ilişkin sorunlar;

- oturulacak yerlerin yokluğu,
- toplanma (sosyalleşme) noktalarının yokluğu,
- zayıf girişler ve görsel olarak erişimi olmayan mekanlar,
- işlevsel olmayan özellikler,
- insanların erişmek istediği yerlere ulaşmayan yollar,
- yoğun araç kullanımı,
- mekanı tanımlayan kenarların boş duvarlar veya ölü bölgeler olması,

- uygunsuz bir şekilde konumlandırılan toplu taşıma durakları,
- işlevsizlik olarak sıralanmaktadır. (Madden, 2001: 21-30)

Şekil 4.2 Kamusal Mekanda Ölçek, İşlev, Oturma Elemanı, Toplanma Noktası Sorunları [27]

Şekil 4.3 Kamusal Mekanda Yoğun Araç ve Trafik Sorunları [27]

Gehl'in kamusal alanların kalite analizini yapmak için geliştirdiği yaya merkezli yaklaşımında belirlediği ölçütler; **“koruma, konfor ve beğeni”** dir.

Çizelge 4.6 Kamusal Alanların Tasarımına İlişkin Kalite Ölçütleri (Gehl, 2002: 11)

K O R U M A	1. Trafik ve kazalara karşı koruma trafik kazalarına karşı trafik korkusuna karşı diğer kazalara karşı	2. Suç ve şiddete karşı koruma (güvenlik) yaşanılan/kullanılan yerler sokak yaşamı sokak izleyicilerinin gerekliliği zaman ve mekanda üstüste gelen işlevler	3. Hoş olmayan iklim koşullarına karşı koruma rüzgar/hava akımı yağmur/kar soğuk/sıcak güneş/parlama
	4. Yürüyüş olanakları yürüyüş için uygun boş alan sıkıcı olmayan sokak dokusu ilginç cepheler düzgün yüzeyler engellerin olmaması düğüm noktalarına erişim	5. Durma ve Bekleme olanakları bekleme bölgeleri kenar etkileri bekleme için belirlenen noktalar duraklama imkanları	6. Oturmak olanakları oturma bölgeleri arttırılan birincil ve ikincil oturma imkanları dinlenmek için bankların varlığı
	7. Görüş olanakları görüş-mesafeler engellenmeyen manzara ilginç manzara aydınlatma varlığı	8. Duyma ve Konuşma olanakları düşük gürültü seviyesi oturma gruplarının düzenlenmesi	9. Oyun ve açık alan eylem olanakları gündüz/gece & yaz/kış eğlence, oyun ve fiziksel eylemlere davet
B E Ğ E N İ	10. Ölçek insanların duyuları, hareketleri, büyüklük ve davranışlarına ilişkin önemli boyutlarına uygun yapı ve mekan boyutları	11. İklimin olumlu özelliklerinden yararlanmak için olanaklar güneş/gölge sıcak/soğuk rüzgar/havalandırma	12. Estetik kalite / olumlu duyum ve deneyimler iyi tasarım ve detaylandırma görüş alanı/manzara ağaçlar, bitkiler, su ögesi

Gehl'in geliştirdiği “**koruma, konfor ve beğeni**” ölçütleri edilgen yapısı ile öznesi kullanıcı yani insan olan değlerlerdir. Burada dikkat çeken nokta kim için ve hangi amaç/işlev için tasarlandığı idrak edilemeyen mekanların kaliteden uzaklaşan niteliğidir.

Mekan tasarımında en önemli sorunsal kullanıcının insan olduğu ve insanın ancak ihtiyaçlarının giderildiği ölçüde mekanla ilişki kurabildiği, bu ilişkinin toplumsal etkileşim açasından önemidir.

4.5. Bölüm Sonucu / Değerlendirme

İnsan hayatının sahnesi niteliği ile tüm mekanların tasarım ve organizasyonu bir diğer deyiş ile sahnenin neye elverip neye elvermediği tüm yaşamı dolaysız olarak etkileyen bir konudur. Bu bakış açası ile evinden yani özelinden dışarı adım attığı anda kamunun bir parçası olan insan ve topluma dair paylaşımları, toplumun diğer üyeleriyle olan etkileşimi kamusal alanların niteliği ile ilişkilidir.

Söz konusu nitelik bireyin mekanı kullanıp kullanmamak yönündeki tercihini yönlendirecektir. Bu anlamda özü itibari ile yaşanılr mekanlar insanın içinde bulunmayı tercih edeceği ve bu tercihten memnuniyet duyacağı mekanlardır.

Bu anlamda mekansal kalitenin her ne kadar öznel ve nesnel ölçütleri varsa da kullanıcının duyum ve deneyimlerini tarifleyen öznel ölçütlerin, tasarım ve organizasyona ilişkin ölçütler yerine getirilmediği takdirde varlığından söz etmek mümkün olmayacaktır.

Dolayısıyla içinde bulunduğumuz çağın kapital ile ilişkilendirilerek açıklanan kalite algısı içinde kullanılmaktan ziyade seyredilmek için tasarlanan kamusal mekanlar üzerinde herhangi bir öznel nitelik sorgusu yapmak anlamlı olamayacaktır.

Burada anlamlı olan öznel ölçütleri insanda kendiliğinden geliştirecek, insan davranış, boyut ve ihtiyaçlarını ön plana alan, kullanılmak üzere tasarlanan mekanların hem nesnel hem öznel açıdan başarılı olacağıdır. Kamusal alanlar ancak bu yaklaşımla insanların kamusalılığına ve toplumun birlikteliğine hizmet edecek ve kamusalılığın kelime anlamının mekansal karşılığını bulacaktır.

5. ALAN ÇALIŞMASI

Çalışma süresince geliştirilen kavramlar birbirleriyle temas ettikleri noktalara dikkat çekilerek ele alınmış ve bu bölümde de sözkonusu kavramların kamusal alanlardaki mekansal karşılıkları sorgulanmıştır. Bu sorgulamanın ise hem Antik Bergama (Pergamon) hem de günümüz Bergama yerleşmeleri üzerinden yapılmasında Hannah Arendt felsefesinin konuya yaklaşımı yönlendirici olmuştur.

5.1. Arendt Felsefesi

Hannah Arendt genel anlamda “İnsanlık Durumunu” kavramaya çalışan düşünürlerden biridir. İnsanlığın en büyük şiddetine, iki dünya savaşına şahit olmuş, Hitler döneminde Almanya’da bir Yahudi olarak yaşamıştır. Bir siyaset felsefecisi olarak yaşadığı deneyimler onu, geleneksel felsefe yapma tarzına ve hatta felsefe geleneğine mesafe koymaya yöneltmiştir. Klasik felsefe, tefekkür yaşamını ön plana çıkararak düşünme eylemini insanın kendi ile yalnız kaldığı bir ortamda gerçekleştireceği bir etkinlik olarak sunar. Arendt ise siyasi olanı düşünceden hareketle değil, olaydan, deneyimden hareketle kavramaya ve anlatmaya yönelmiştir. Arendt olayların nedenlerini değil, kökenlerini göstermeye çalışarak, dünyanın “yaşanılır” bir yer haline getirilmesi ve geleceğe bırakılabilmesi için düşünmüştür. (Kılınç, 2003: 542-546)

Çalışmanın önceki bölümlerinde de değinildiği üzere, Arendt’in düşüncesinde önemli bir konu olarak beliren kamusal alan ve özel alan ayırımı insan problemiyle doğrudan ilgilidir.

Arendt insanın ayırt edici özelliği olarak, düşünebilmesini, akla sahip olmasını değil, “iletişim içinde olmasını”, diğer insanlarla birlikteyken kendi gerçekliğini kavrayabilen bir varlık olmasını gösterir. İnsanın düşünme yeteneğini geliştiren de diğer insanların varlığı yani insani çoğulluk durumudur. Çoğulluk durumunda insanlar, birbirlerinden farklılaşırlar ve farklı oldukları için konuşma ve diyaloga girme ihtiyacı duyarlar. (Öztimur, 2003: 39)

Arendt kamusal alan ve özel alan ayırımıyla ilişkili olarak modern çağ üzerine geliştirdiği yorumlarıyla da dikkat çekmektedir. Modern çağ ile birlikte başlayan süreçte, Antik Yunan’dan beri varolan özel alan-kamusal alan arasındaki ayırım ortadan kalkmış, kamusal alana ait ilkeler etkisini yitirmiş ve yirminci yüzyılda kamusal alan yıkılmıştır. Kamusal alanın yokluğunda ise, insanlar ontolojik, epistemolojik, psikolojik sorunlarla karşılaşmaktadırlar. İnsanlar birbirlerinden soyutlanmakta ve dünyasız hale gelerek farklı bakış açılarını duyma ve öğrenme yeteneklerini, tarafsızlık ve objektiflik özelliklerini geliştirme imkanını da yitirmektedirler. (Öztimur, 2003: 40)

Kamusal alana ait ilkelerin yıkılmaya başlamasının yanısıra, Arendt için daha da önemlisi, teknolojinin hızla geliştiği yirminci yüzyılda kamusal alanı yeniden kurma ve anlama bilincinin de silikleşmeye başlamış olmasıdır. Bu önemli kapasitenin körelmesi, insanın tamamen gayri-insanileşmesine ya da bütünüyle pasif bir yönlendirme ve yönetim nesnesine dönüşmesine neden olabilmektedir.(Lewis, Hinchman, 1996: 120)

Arendt Antik Yunan düşüncesini günümüz siyasetinin özü için değerlendirilebilecek ideal bir biçim olarak sunarken, kamusal ve özel alan kavramlarının bu anlayış içerisindeki yerini ortaya koymaktadır. Bu felsefe içerisinde modern çağda ortaya çıkan sorunların çözümü için de Antik Yunan düşüncesine bakılmaktadır. Zira Arendt, modern çağı, Antik Yunan’da varolan ilkeleri yitirmiş ve bu ilkeleri yeniden keşfederek sorunlarını çözebilecek bir çağ olarak nitelemektedir.

Modern çağın eleştirisine Antik Yunan düşüncesi referansı ile farklı bir yorum getiren Arendt, dünyaya yön veren olayları ve bilimsel buluşları dikkate alarak modern çağa ilişkin düşüncelerini ortaya koymaktadır. Bu anlamda Amerika’nın ve tüm yeryüzünün keşfini, reform hareketini ve teleskopun icadını çıkış noktası olarak modern çağın karakterini belirlemeye çalışmaktadır. (Arendt, 1994: 339)

Arendt felsefesi Sennett’in çalışmanın önceki bölümlerde değinilen “Kamusal İnsanın Çöküşü” adlı eserinde belirttiği kamusal alanın çöküşünü tüm bu gelişmelerin insan yaşamını kolaylaştıracak yeni bilimsel buluşların önünü açmasıyla birlikte insanın dünyaya yabancılaşmasına, yapay bağlarla birbirlerine bağlanmasına ve kamusal alanın çöküşüne eşlik etmesiyle açıklamaktadır.

Dolayısıyla bu düşünce modern çağda sözün gücünü yeniden kazanması ve kaybolan anlamların günışığına çıkarılması için kavramların tarihsel kökenlerine inerek, onların taşıdığı gerçek anlamları bulmaya çalışmaktadır. (Arendt, 1996: 132-133)

Bu arayışın kökenlerini Antik Yunan düşüncesinde bulan Arendt’in çabası modern çağda geçmişle kopan bağlantının yeniden kurulması açısından da önemli bir aşama niteliği taşımaktadır. Zira ona göre geçmiş ve gelecek arasındaki köprü, geçmişten bir geleneğin miras alınması ve yaşatılması ile kurulabilmektedir. Dolayısıyla da geçmişi ölü bir durum olarak değerlendirmeyen ve geleneğe önem veren düşünür, geleneğin ortadan kalkması halinde, ne bir geçmişin kalacağını ne de bir geleceğin varolacağını belirtmektedir. (Arendt, 1996: 43)

Temel olarak Arendt geçmişe ve daha ziyade Antik Yunan'a öykünerek yaşadıklarının etkisi ile kamusal alanda siyasi temelli bir birlikteliğin gerekliliğinden bahsederken, insanın diğer canlılara kıyasla varoluşundaki en önemli ayrıcalığın diğer insanlarla kurduğu iletişim olduğunu söylemekte ve ancak kamusal alanın bu iletişimi sağlayacağını vurgulamaktadır. Ancak böylesi bir ortamda insanlar tüm benzerlik ve farklılıklarını idrak ederek bireysel kimliklerini oluşturarak ve ortaya koyacaklardır. Bu anlamda da Arendt felsefesinde varoluşun temel nedeninin insanların biraradalığı olduğu ve bunun ise ancak kamusal alanda yer almakla mümkün olduğu ortaya çıkmaktadır.

Antik Yunan düşüncesinde kamusal alanın sadece erkeklere açık bir alan olması, kadın, çocuk ve yabancıların gözardı edilmesi eleştiriliyorsa da insanların beraberliğinin gerekliliğine işaret etmesi ile de özgünlüğünü korumaktadır.

Bu çalışmanın temelini Arendt felsefesinde de değinilen insanların birlikteliği yani iletişimi ve dünyanın yaşanılabilirliği olgularının kamusal alanların organizasyonu ve tasarımındaki yerini, bir diğer deyişle sözkonusu kavramların mekansal karşılıklarını, kamusal alanların tasarımında insanın ne kadar ön planda tutulduğunu sorgulamak oluşturmaktadır.

Bu sorgulamanın felsefenin de temelini oluşturduğu gibi Antik Çağ ve günümüz insan düşüncesinin kamusal alanların organizasyonuna nasıl yansıdığını, Pergamon ve Bergama yerleşmesi üzerinden yapmak uygun görülmüştür.

5.2. Alan Çalışmasının Amacı ve Yöntemi

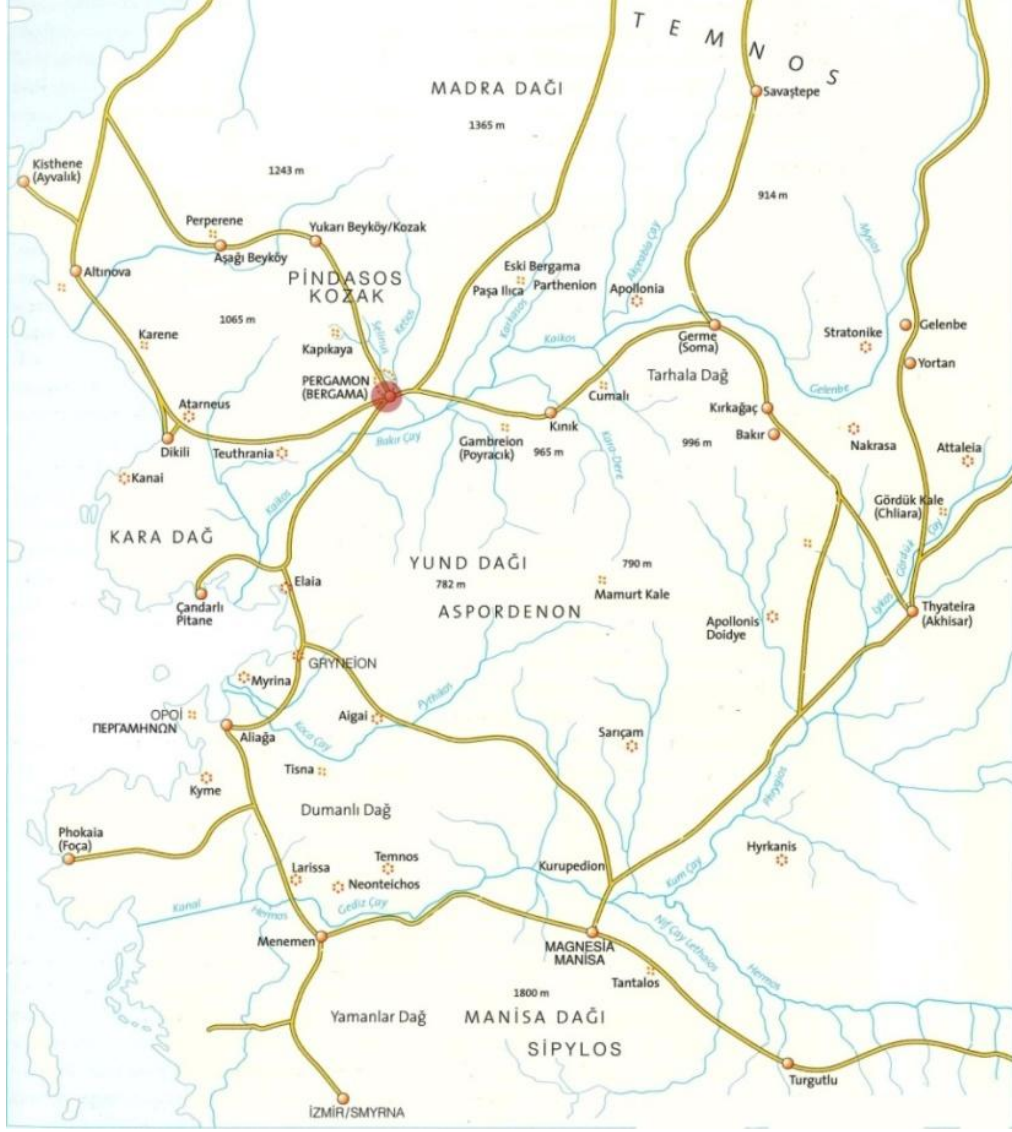
Çalışma boyunca çeşitli açılardan önemi ve nasıl düşünülmesi gerektiği üzerinde durulan kamusal alanların tasarım ölçütleri, arkeolojik kazılar neticesinde hakkında fikir edinebildiğimiz Pergamon kenti üzerinden irdelenecek ve elde edilecek ölçütlerin günümüzdeki Bergama'nın mekansal organizasyonundaki varlığı sınanacaktır.

5.3. Antik Bergama (Pergamon) Yerleşmesi ve Kamusal Alanları

Günümüz ve Antik Çağ arasında bir kıyaslama yapmak amacı ile Pergamon'daki kamusal alanların tasarım ölçütlerini irdelemek mutlaka kentin makroformunun gelişimi ve dönemin düşünce sistemlerinin mekansal yansımalarının da beraber ele alınışını gerektirmektedir.

5.3.1. Pergamon Kent Makroformunun Tarihsel Süreç İçinde Gelişimi

Antik Çağ'da, birçok kentin tarihsel çekirdeği "Yukarı Şehir" denilen ve rahatlıkla savunulabilen bir tepede kurulmuştur. Şehir, burada kurulan Akropol'ün çevresinde ya da bir yanında sürekli genişleyen daireler şeklinde büyümüştür. (Wycherley, 1991: 4)

Şekil 5.1 Pergamon Kenti Konum ve Çevresi (Radt, 2002: 17)

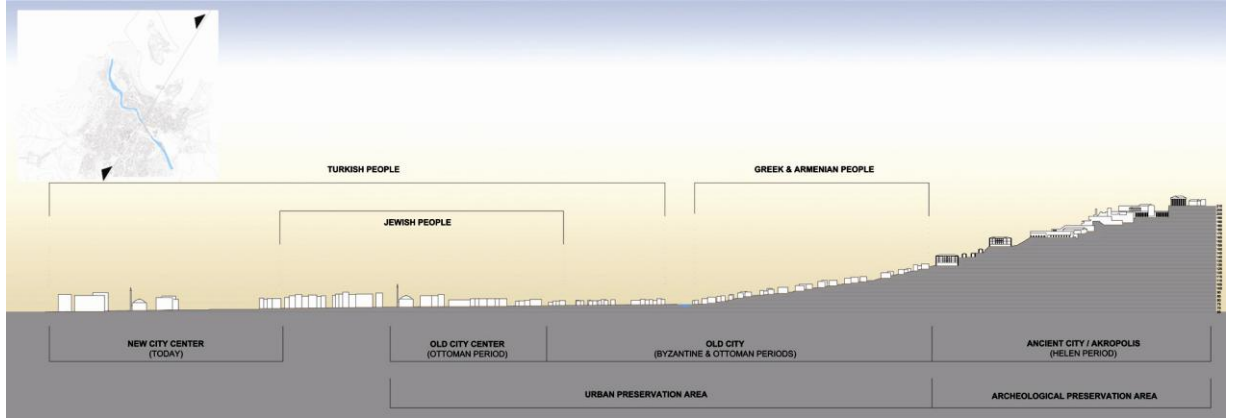
Antik kentlerin aşağı bölümünün merkezi "Agora" dır. Agora halkın biraraya geldiği yer anlamına gelmekte, Helen'ler siyasal, ticari ya da toplumsal işleri için agorada toplanmaktadırlar. Şehrin tanrılarının tapınakları, sosyal ve kültürel yapılar, idari yapılar siyasal ve ticari gelişme ile birlikte sayıca çoğalarak merkez çevresine yayılmaktadır. Antik Çağ'da kent merkezinde tüm kamu yapıları ve sütunlu geçitler (stoalar) agora çevresinde toplanma eğilimi göstermektedir. Bu dönemde, bütüncül bir planlama olmamasına rağmen, ticaret, dini ve sosyal yapıların (agora, tiyatro, stadyum ve gymnasium vb.) konumları ve yerleşimlerinde, rüzgar yönü, güneşlenme, arazinin doğal özellikleri ve yapıların birbirleri ile olan işlevsel ilişkilerinin olduğu anlaşılmaktadır. (Tuncer, 1994: 2)

Bergama'nın Antik dönemdeki adı Pergamon kelime olarak çok eski ve Doğu Akdeniz havzasında, özellikle de yer adlarında iz bırakan Yunan öncesi bir dile aittir. Pergamos veya

Pergamon bu dilde, “kale” veya “müstahkem mevki” anlamına gelmektedir. Pergamon, doğu-batı yönünde Kaikos (Bakırçay) Irmağı’nın katettiği bir graben* vadisinin kıyısında bulunmaktadır. (Radt, 2002: 15-21)

Büyük İskender’in Persleri yendiği M.Ö. 334 yılından sonra Batı Anadolu Grek kültürü – yerel kültür karışımı Helenistik çağı yaşamaya başlamıştır. Pergamon M.Ö. 280 yılından itibaren bu medeniyetin merkezlerinden biri haline gelmiş, dolayısıyla tarihi boyunca çeşitli krallıkların ve kavimlerin sahip olmak istedikleri bir kent olmuştur. (BTO, 2002: 17)

Yaklaşık 300 metre yükseklikteki Kale Dağı üzerine kurulmuş, kolaylıkla tanımlanabilen kompakt kent formu ve konumu sayesinde Pergamon verimli tarım arazilerine ve geniş bir hinterlanda (etki alanı) sahiptir. Çevresindeki tarım arazilerine ve önemli ulaşım güzergahlarına hakim, savunma ve drenaj açısından elverişli tepenin biçimi Pergamon’un görünümündeki temel unsurdur. Topografya Helenistik dönemdeki Pergamon’un üçüncü boyutunu yaratmış, kenti çağdaş kentlerden ayıran özgün biçim ve doku özellikleri açısından tek kılmıştır. (Yenen vd., 2008: 62)

Şekil 5.2 Antik ve Günümüz Bergama Yerleşmesi Arazi Kesiti (Yenen vd., 2008: 74)

Helenistik Dönem’de Batı Anadolu kentleri büyük çoğunlukla Hippodamos sisteminde ızgara (grid) yol dokusu ile inşa edilmiş olmakla beraber Pergamon’da Akropolis (Yukarı Kent) geleneksel planlı gelişmiştir. Bergama Akropolisi’nin yapıları topoğrafik konumları nedeni ile güneyden kuzeye doğru sıralanmış, ana cepheleri, uzaktan görülebilmesi amacıyla batıya yönlendirilmiştir. Bu özellikler nedeni ile Pergamon kentsel mekan organizasyonu açısından eşsizdir. (Akurgal, 1996: 140)

* Yeryüzünde kıvrılma özelliği taşımayan sert tabakalar kırılma yerlerine fay hattı (kırık hattı) denir. Fay hattı boyunca yükselen yerlere horst, çöken yerlere ise graben denilmektedir. (Bkz. tr.wikipedia.org/wiki/Dağ_türleri)

Şekil 5.3 Antik Bergana (Pergamon) Yerleşmesi Havadan Görünüş [28]

Bu gelişim sürecinde krallık döneminden önceki (erken) Pergamon'un kent tarihi ile ilgili olaylar kaba hatlarıyla izlenebilmektedir. Bu tarihe kadar bilinenler çok azdır, bu da Pergamon'un M.Ö.3. yüzyıla kadar bölgede üstün bir önem taşımadığını, ancak hakim konumu, genişleme olanakları ve savunmaya elverişliliği nedeniyle o dönemde parlak bir geleceğe sahip olduğunu göstermektedir. (Radt, 2002: 23)

Diğer Antik kent devletlerinde olduğu gibi, Pergamon'da da sınırlı kaynaklar, yaya ulaşımı gibi teknolojik düzeyi ifade eden veriler, kentin birtakım sınırlar içinde gelişimini gerektiğini göstermektedir. Endüstri Devrimi öncesinde, tarım alanlarına yakın konumdaki kentler merkezde gerçekleştirilen işlevlerin, bağlı olarak kentteki yaşamın güvende olması için de duvarlar (sur) ile çevrelenmiştir. (Money, 1975: 41) Duvarlar konut yapılarını, işlikleri, kısaca yerleşim alanını ve bağlı olarak nüfusu sınırlamaktadır. Antik dönemde artı ürün, temiz ve kirli su altyapısı, çalışma olanaklarının yanında sur ile tanımlı Akropolis üzerinde 90 hektara yayılmış olan kentte nüfus yaklaşık olarak 40.000'e ulaşmıştır. (Eriş, 2003: 82)

Kale Dağı üzerinde bir yerleşme kurulması kararını birkaç önemli nokta etkilemiştir. Bunlardan biri savunma kabiliyetini güçlendiren, dağlardan kopmuş, ovaya doğru uzanmış yarımada konumu, bir diğeri ise büyüyeceği öngörülen bir yerleşim için gerekli olan genişleme olanaklarının varlığıdır. (Radt, 2002: 51)

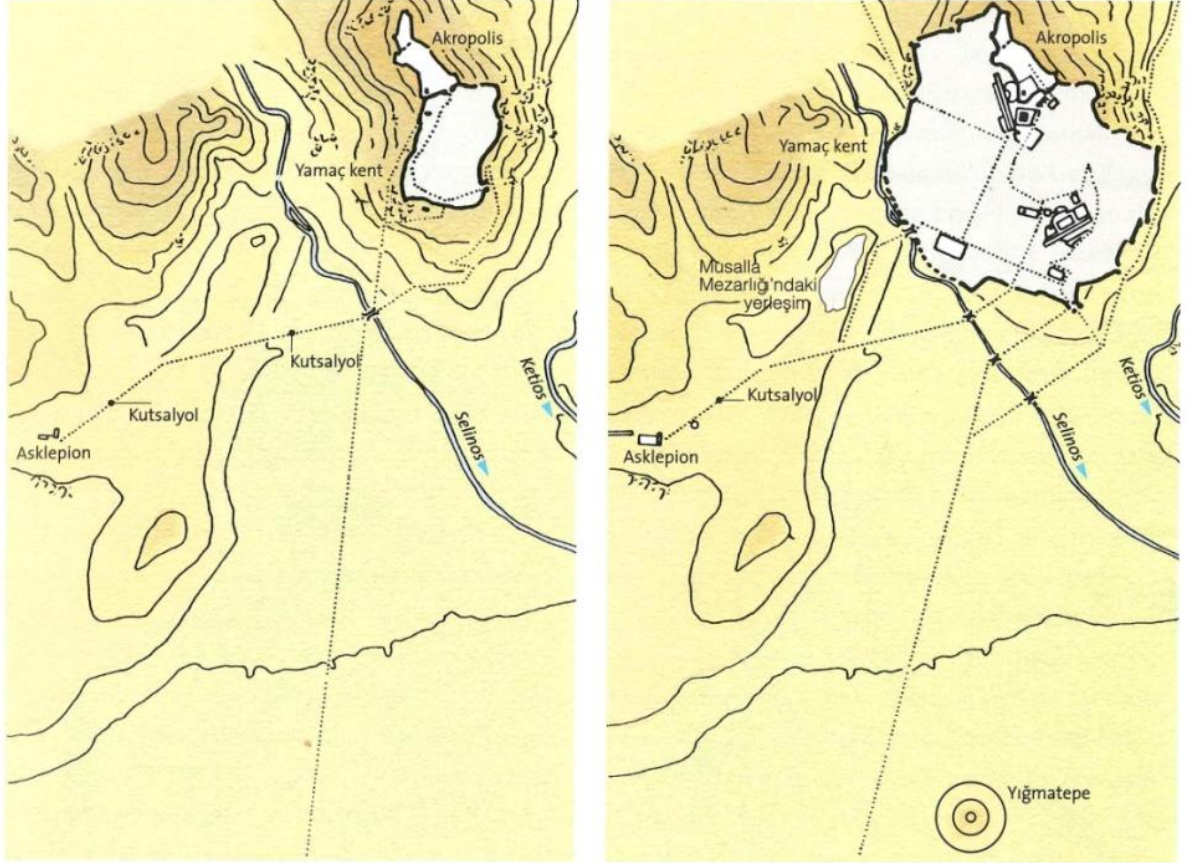
Şekil 5.4 Pergamon'un Görkemli Akropolis'i – R. Bohn Rekonstrüksiyonu (Radt, 2002: 53)

M.Ö. 4. yüzyıla ait önemli bir bilgi ise Pergamon'da Asklepios kültünün başlatılmasına büyük önem verilmesi, sağlık tanrısı kültünün Pergamon'a getirilmesidir. Kentin şöhreti sonraları giderek daha fazla psikolojik hastalıkların su ile tedavi edildiği Asklepion Kutsal Alanı'nın taşıdığı büyük üne dayanmıştır. (Radt, 2002: 23)

Kentin krallar hanedanı dönemi M.Ö. 281'de Makedon asıllı Philetarios ile başlamaktadır. Bu dönemde Pergamon kenti yeni surlarla kesin bir biçimde genişletilmiş ve Yukarı Kent'de pek çok yapı inşa edilmiştir. Pergamon'un güneyinde kurulan tapınak ve Philetaireia surlarının hemen yakınındaki Demeter Kutsal Alanı bu yapılardandır. I. Eumenes döneminde kazanılan topraklarla Pergamon kuzey, doğu ve güneybatı yönlerine doğru geniş topraklara sahip olmuş ve bu genişleme Athena Tapınağı'na yerleştirilen büyük bir anıtlı ölümsüzleştirilmiş, bunun yanı sıra aynı amaca yönelik de bir (saray) heykelticilik atölyesi kurulmuştur. (Radt, 2002: 25-28)

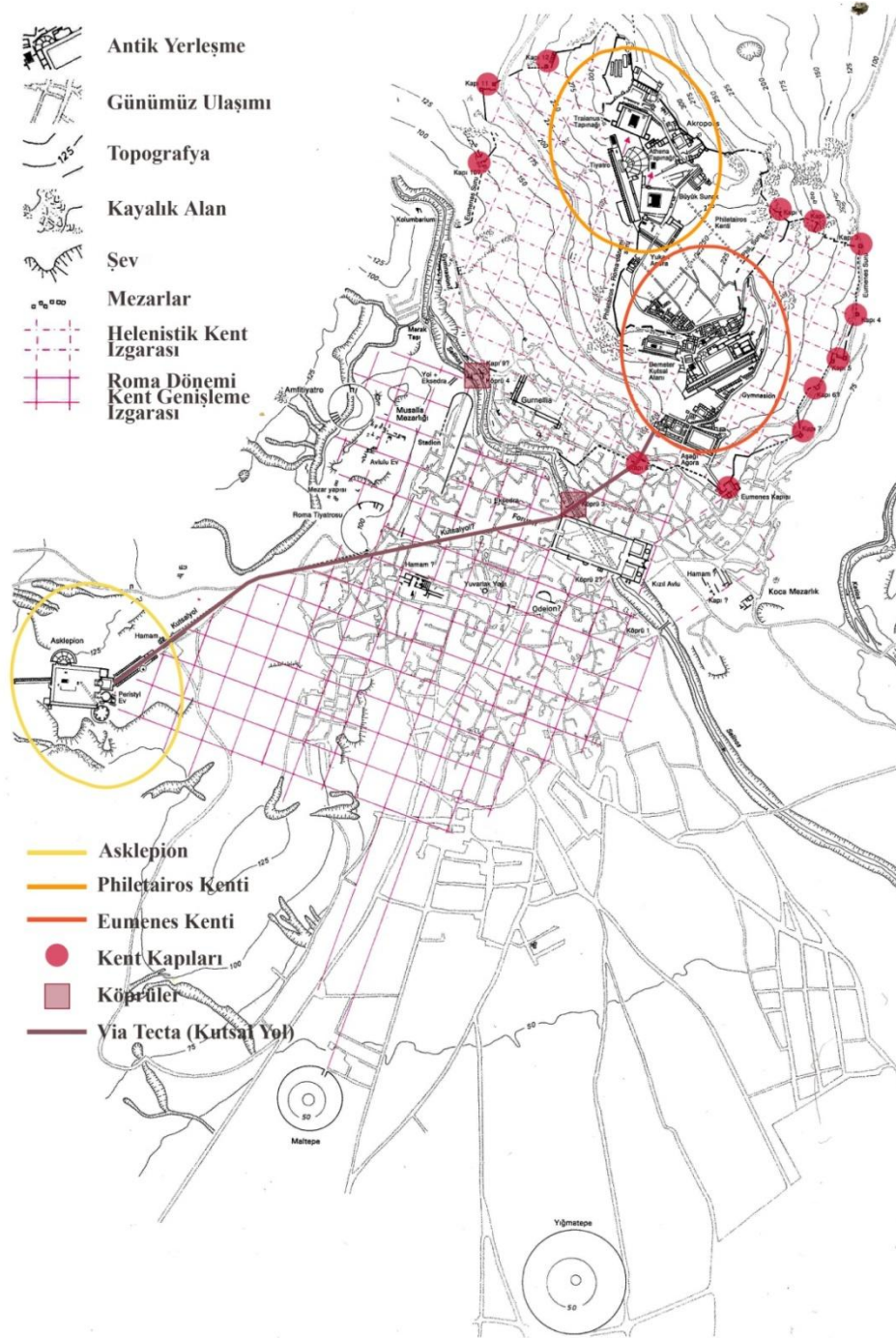
Pergamon, II. Eumenes (M.Ö. 197-159) döneminde bölgesinin büyük bir devleti, sanat ve kültür merkezi olduysa da Roma İmparatorluğu döneminde bağımsızlığı sona ermiştir. Bu dönemde Roma'nın Asya Eyaleti'nin bir parçası olarak Pergamon, yaşanan tüm politik kargaşadan etkilenmektedir. Kentin tümünde elde edilen bazı buluntulardan, kentin iç kısmının, M.Ö. 1. yüzyılın ilk çeyreğinde büyük ölçüde çöktüğü ve harap edildiği, Gymnasion'un yıkıldığı ve benzer durumların Asklepion'da da var olduğu anlaşılmaktadır. Ancak aynı yüzyılın ikinci çeyreğinde, çöküş dönemini ekonomik bir canlanma izlemiş, evler yeniden yapılmış, Roma yurttaşları tekrar Pergamon'a yerleşmişlerdir. (Radt, 2002: 30-41)

Pergamon için M.S. 1. yüzyıl tümüyle bir yapılanma ve zenginleşme dönemi olmuştur. Tranianus Tapınağı'nın inşaatı tamamlanmış, resmi binaların, tapınakların onarım ve yapımlarına başlanmış, Asklepion da tamamen yenilenmiştir. Aynı dönemde başta gladyatör karşılaşmaları ve sürek avları olmak üzere Roma'ya özgü yaşam tarzı eyaletlerde de gittikçe daha fazla geçerlilik kazanmış, bu vesile ile Pergamon yeni amfitiyatrolardan birine sahip olmuştur. (Radt, 2002: 43-46)

Şekil 5.5 Pergamon Kentinin Gelişimi
Solda M.Ö.3.yy Philetairos Kenti- Sağda M.Ö.2.yy Eumenes Kenti (Radt,2002: 55)

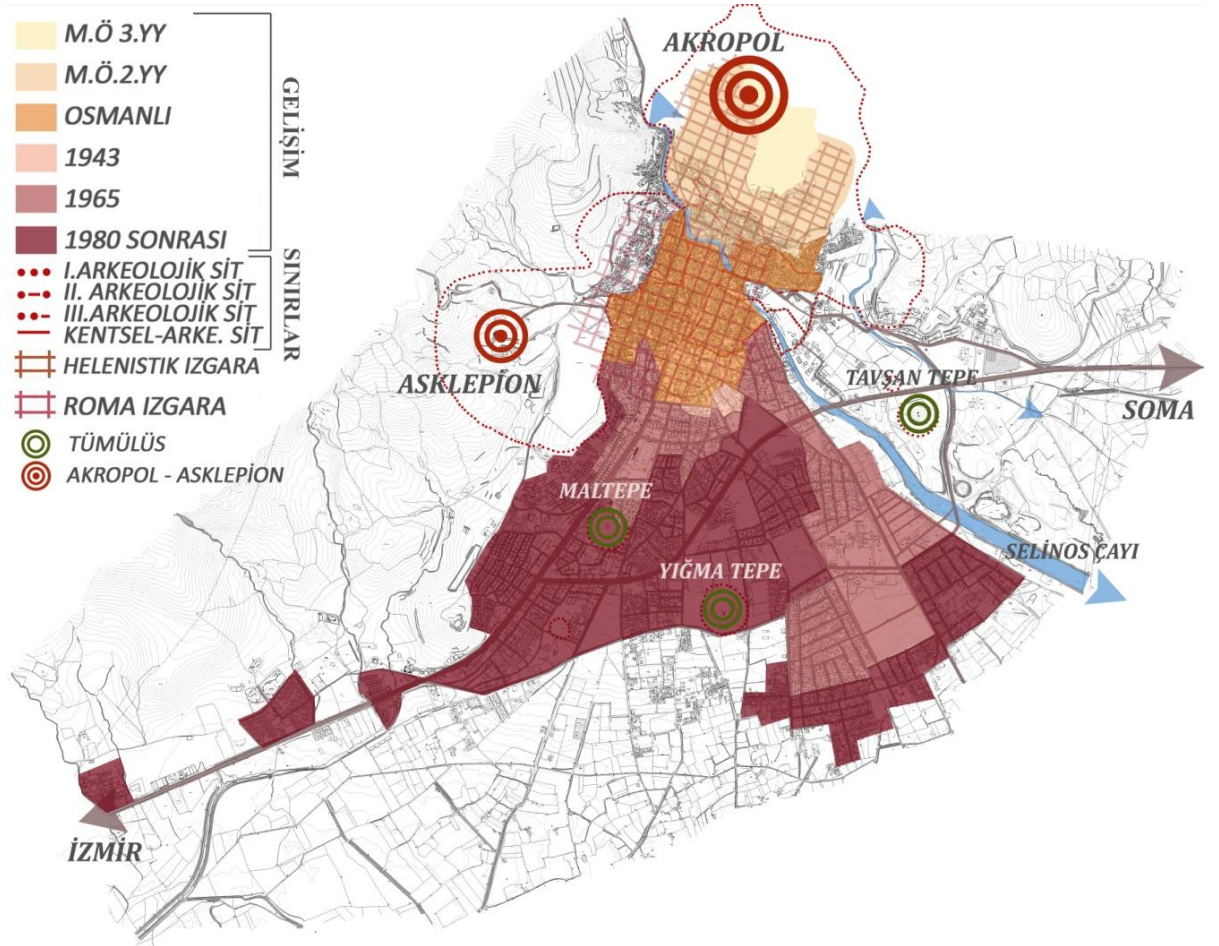
Silhouette batıya yönelen, mermerden etkileyici yapı cepheleri ve tiyatrosu Akropol'ün çarpıcı ve özgün karakterini öne çıkarmaktadır. Agora, Zeus, Altar, saraylar, Tranianus Tapınağı gibi kamu yapıları üç boyuttaki görüntüleriyle heykelleri anımsatan kütlelerdir. Roma döneminde Akropol'den ovaya yönelen Via Tecta (Kutsal Yol) olarak isimlendirilen mermer kolonlu görkemli bir yolla Asklepion'a bağlanan kentin ihtişamı görkemli yapılarından (Serapion Tapınağı, stadyum, forum, gymnasium, 30.000 kişilik tiyatro ve 50.000 kişilik amfitiyatro) kolaylıkla algılanmaktadır. (Yenen, Hamamcıoğlu, 2006: 28)

Şekil 5.6 Pergamon Kentinin Gelişimi – Philetarios-Eumenes-Roma Kenti (Radt, 2002: 56)

Roma döneminde stratejik merkezi konumu ile bölgesine hükmeden bir güç olması, artan zenginlik ve prestij ile birlikte Pergamon'un nüfusu 100.000'i aşmıştır. Artan nüfusunun yanında sosyal, hizmet merkezi ve pazar alanı olması daha geniş makroformu gerektirmiştir. Kent önceleri aşağı Agora çevresine, eğimin azaldığı aşağı yamaçlara ve Selinos Çayı'nın çevresine daha sonraları Roma İmparatorluğu'nun güvencesi altındaki dönemlerde kolay sulanabilen ancak sur duvarlarının dışında, korumanın olmadığı ovaya doğru gelişimini sürdürmüştür. (Yenen, Hamamcıoğlu, 2006: 28)

Roma hakimiyetinin ilerleyen döneminde 120.000 kişiye erişen nüfusu ve dikkate değer Hristiyan halk topluluğu ile Pergamon önemini hala korumaktadır. Bizans'ta bazı kentler ne Antik Çağ'daki anlamında, ne de modern anlamda değilse de eyalet metropolisleridir. Bu sıfat yalnızca kilise örgütünün varlığı ile kazanılmaktadır. (Özden vd., 2006: 5) 5. yüzyılın ortalarında, Eski Aşağı Agora'da oldukça görkemli bir kilise yapılmış, aynı zamanlarda da antik bir tapınak olan Kızıl Avlu'nun içinde de gösterişli bir kilise inşa edilmiştir. 530 yılında eski Roma putperestliğine karşı girişilen şiddet hareketlerinde çok sayıda tapınak ve kutsal mekan yok edilmiş, yerine dönemin inanç sistemini temsil eden ibadet yapıları yapılmıştır. (Radt, 2002: 46-48) Tapınaklar yıkılarak yerine kilise ve manastırlar yapılmaya başlandığından Pergamon kenti Hristiyan merkezi olarak tanınmıştır. İncilin ilk yayıldığı yerlerden biri Bergama'dır. Günümüzde, İncil'de sözü edilen 7 kiliseden, yeri kesin olarak tespit edilen sadece Bergama Kilisesi'dir. (Özden vd., 2006: 5) Yanısıra Pergamon Sunağı'nın tamamen yıkılması, mimari ve heykel parçalarının Yukarı Kent'de yeni ve güçlü bir yapılanmada kullanılmaları da aynı döneme denk gelmektedir. (Radt, 2002: 46-48)

Şekil 5.7 Pergamon'dan Bergama'ya Kent Makroformunun Gelişimi (Demir, 2009)

Kent 7. yüzyıldan itibaren Müslüman Arapların, 9. yüzyıldan itibaren de Türklerin akınlarına maruz kalmıştır. Tüm bu yaşananlar Pergamon'un nüfusunu, gücünü ve parıltısını kaybetmesine neden olmuştur. Kentin Selinos Çayı'nın güneyinde ovada gelişen kısmı boşalmış, geri kalan nüfus Selinos Çayı'nın kuzeyindeki Helenistik dönem surları içine çekilmiştir. Bu döneme tarihlenen ilk Türk-İslam yapısı bugün yalnızca minaresi ayakta duran Selçuk Camisidir. 1399 tarihinde Yıldırım Beyazıt Selinos Çayı'nın kenarında ve Akropol eteklerinde bugün de kullanılmakta olan Ulu Cami'yi yaptırmıştır. Selçuk Mahallesi 15. ve 16. yüzyıllarda doğu ve güney yönlerinde genişlemesini sürdürmüştür. (Yenen vd., 2008: 63)

Günümüzde olduğu gibi Roma döneminden itibaren Osmanlı döneminde de kent, yukarı tepeden aşağı çaya doğru genişleyerek Serapion Tapınağı'nın (Kızıl Avlu) güneybatı doğrultusundaki aks üzerine inşa edilen dükkanların, atölyelerin, hanların, camilerin, çeşmelerin, hamamların, kapalı ve açık pazarların bulunduğu pazarlama, yönetim ve kültür merkezi olan forum alanında işlevlerini sürdürmüştür. (Yenen vd., 2006: 30)

Osmanlı döneminde kentin örüntüsü organiktir. Organik örüntü iklimle dayalı ve topografik eşiklerle birlikte kültürel hususları ve aile temelli ekonomiyi gözetten bir çeşit özgün kent dokusudur. Yerleşme bütünüyle vadiye, melteme, güneşe ve manzaraya yönelmiştir. Kıvrımlı patika ve yollar yapı adalarının içine sokulan çıkmaz sokaklar ve dik yokuşları aşılabılır kılan merdivenler iklim koşulları gözetilerek ve eğimle uyumlu bir şekilde oluşmuştur. Ticaretin gerçekleştiği ve pazar alanlarının kurulduğu sokaklar yeterli gün ışığını alan, buna karşılık aşırı güneş ve yağmura karşı koruma sağlayan asmalar ve geçici gölgeliklerle örülmektedir. Yollar yağmur suyunun drenajını sağlayacak şekilde tasarlanmıştır. (Yenen vd., 2008: 64)

Cumhuriyet Dönemi'nde kent, Osmanlı'nın son döneminde düz alanda gelişen yönetim merkezi yakınına yerleşen, yeni dönemin donatı yapıları çevresinde gelişmesini sürdürmüştür. Kurtuluş Savaşı sırasında Batı Anadolu'yu terkeden azınlıklarla Erken Cumhuriyet Dönemi'nde kozmopolit yapısını kaybeden Bergama 1950 sonrası yaşanan kentleşme hareketlerinden payını alarak merkezde hızlı bir nüfus artışı yaşamış ve ovadaki yayılmasına devam ederek, verimli tarım toprakları üzerinde 58.570 kişilik merkez nüfusu (2009 yılı nüfus sayımı) ile bugünkü makroformuna ulaşmıştır. (Yenen vd., 2008: 64-65)

Hızlı nüfus artışı koşutunda, ekonomik, sosyal ve teknolojik olarak yaşanan değişimlerin etkisiyle oluşan yeni gelişme alanlarının şekillendirdiği doku özellikleri; ızgara sistemde gelişen sokak dokusu, hem yapı hem de nüfus olarak artan yoğunluk, çok ailelik konut tipleri (apartman), çok katlı yapılaşma, yönelişinde mahremiyet, ışık alma, havalandırma gibi faktörlerin gözetilmediği yapılarla önceki dönemlerden ayrılmaktadır. Bunun en önemli

nedenlerinden biri yapılan planlama çalışmalarının doğal/coğrafi özelliklerden soyutlanmış imar anlayışı, bir diğeri de kentin makroformunun o dönemde çıkarılan yasa ve yönetmeliklerle şekillenmesidir. Geleneksel yerleşme ile yeni gelişme alanları arasında makroform açısından belirgin farklılıkların bulunması, fiziksel anlamda ikili bir yapıyı ortaya çıkarmaktadır. (Yenen vd., 2008: 65)

Osmanlı hakimiyeti ile makroform gelişimini kale dışında mevcut yerleşimin güneyine doğru devam ettiren Bergama, günümüzde mekansal organizasyon açısından Antik dönemde gözönüne alınmış olan ölçütlerin neredeyse hiçbiri değerlendirilmeden doğal kaynaklar açısından eşik olarak belirlenen bölgelere doğru genişlemektedir.

1960 tarihinden önce kenstel arkolojik sit alanında yoğun ve sınırlı kalan yerleşim bu tarihten başlayarak ve 1980 sonrası daha da genişleyerek 2 kişi/ha, 13 kişi/ha, 26 kişi/ha gibi düşük yoğunluklarla ve parçalı bir şekilde güney ve güneydoğu doğrultusunda büyüme göstermektedir.

5.3.2. Antik Çağ Düşüncesinin Pergamon Kentinin Kamusal Alanlarında Mekansal Yansıması

Kentlerin yaşayan organizmalar olduğu söyleminde esasen her canlı gibi kentlerin de kendi tarihleri içerisinde biçimsel ve işlevsel olarak bir değişim ve başkalaşma süreci geçirdiği tarif edilmektedir. Ancak burada değişen insan ve düşüncesinin kentin mekansal kurgusuna ve yaşayışına yansımasıdır. Bu anlamda kentsel yaşamın ve mekanların işlevlerinin organizasyonunda etkili olan düşünce sistemleriyle ilgili yorumlar yapmak arkeolojik kazılar sonucunda elde edilen bilgiler vesilesi ile mümkün olmaktadır.

Antik Çağ'a ait mitolojik ve dinsel düşüncelerde birçok doğa olayının bile kendi içinde mantığı ile anlamlandırıldığı ele alındığında bir kentin de anlamlandırılması kaçınılmazdır. Buradan yola çıkarak, kentlerin özellikle bu çağda toplumsal ilişkileri ve kentsel yaşayışı belirleyen algı ve düşünce sistemlerinin izdüşümü olduğu söylenebilir.

Tarih boyunca düşünce sistemlerinin geçirdiği evrim mekanın taşıdığı anlamın da zamanla değişmesine yol açmıştır. M.Ö. 8. yüzyıl - M.S. 5. yüzyıl arasındaki dönemi kapsayan Antik Çağ kronolojik olarak Yunan, Helenistik ve Roma medeniyetlerini içermektedir. Dolayısıyla 13 yüzyıllık bu dönemde temelde Yunan medeniyetinin belirgin özelliklerinin sürdürdüğü, Helenistik ve Roma dönemleri içinde de etkisi görülmekle birlikte temel değişikliklerin meydana geldiği söylenebilmektedir. Dinsel düşünceden felsefi düşünceye doğru bir

değişimin yaşanması aynı zamanda mekanın sahip olduğu anlamların değişmesini de beraberinde getirmiştir. (Mazı, 2008: 47)

Bu çağa ait çeşitli inanışlara bakıldığında örneğin Mezopotamya tanrısı Ea insanlara yıldızlar ve tarımla ilgili bilgileri, yazıyı, yasaları, tapınaklar ve kentler kurma sanatını bağışlamıştır. (Bumin, 1990:25) Bu dönemde birçok farklı inanışa sahip uygarlıklarda kentlerin kuruluşları bir dini seremoni ile yapılmaktadır. Kentin kurulacağı yer seçildikten sonra memleketin ileri gelenleri tanrıların rızasını dileyerek ve sabanla kent sınırını çizerek seremoniyi bitirmektedirler. Bütün kent hatta tüm ülke tanrılara veya belirli bir tanrıya aittir. Örneğin Atina kenti Athena'ya, Argos ise Hera'ya sunulmuştur. (Sevin,1982: 225-226)

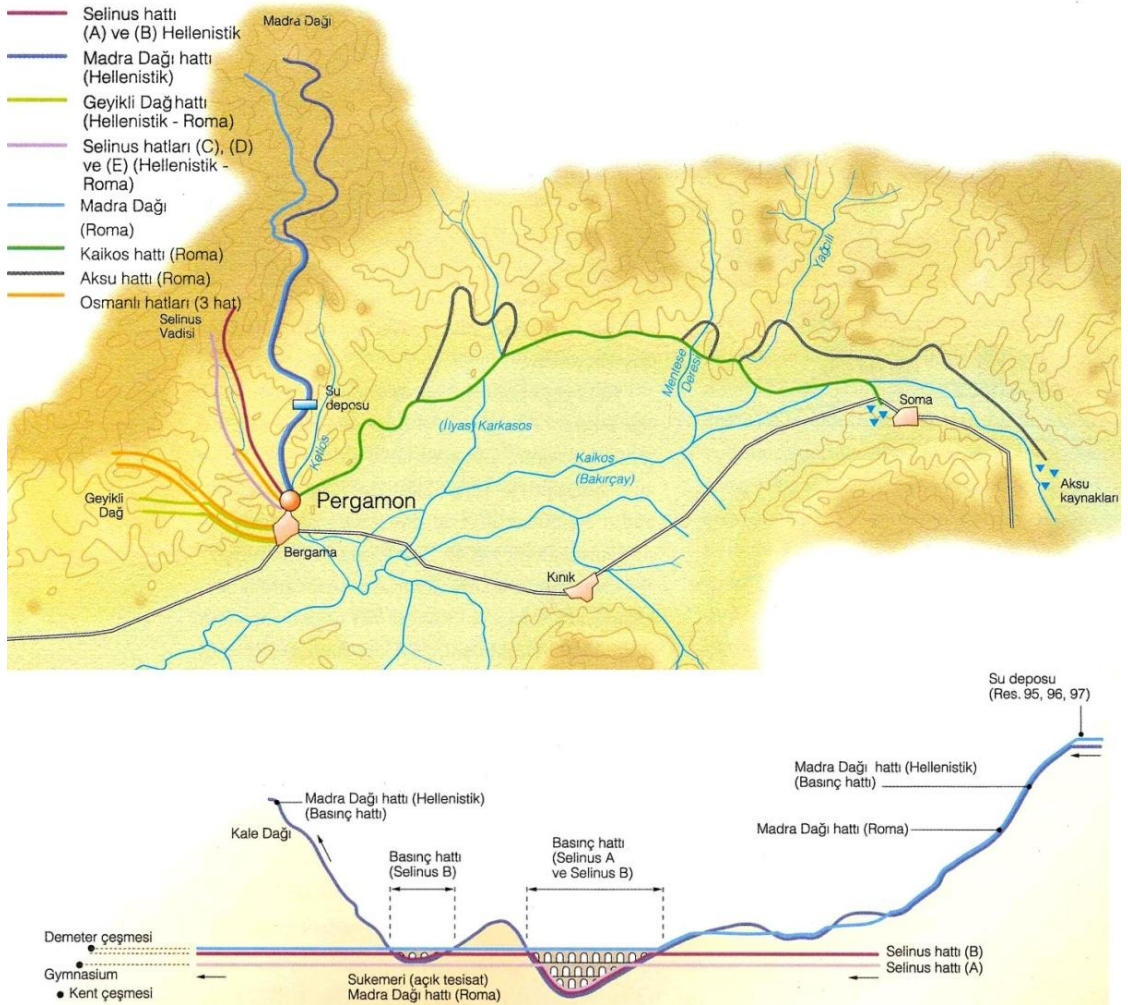
Burada dikkat çeken konu kent kurmanın bir sanat olarak algılandığı, korunması dilenen kutsal niteliğidir. Tanrılardan korunması dilenen insanların yaşamları ise de yaşamlarının mekanla olan mutlak ilişkisi kentlerin doğaüstü bir güç tarafından korunuyor olduğu düşüncesini geliştirmiştir. Kentsel organizasyona dair geliştirilen yaklaşımlar tarih boyunca değişiyorsa da sözkonusu dönemde bir sanat olarak algılanması dolayısıyla günümüze kıyasla her açıdan çok daha titizlikle düşünülmüş detayları içermesi şaşırtıcı değildir.

Çalışmanın önceki bölümlerinde Antik kentlerde “kutsal”, “kamusal” ve “özel” olmak üzere üç temel kentsel alan olduğundan bahsedilmektedir. Burada Akropolis genellikle kente hakim bir tepede kurulan kutsal alana karşılık gelen, kentle ortaya çıkan mekansal ve siyasal bir merkezdir. Kamusal alana karşılık gelen agora ise kentsel yaşamın meydana geldiği pazar alanıdır. Antik kentte bir tür çifte çekirdek oluşturan akropol ve agora arasındaki ilişki zamanla gelişen siyasal değişimle birlikte farklı bir görünüm kazanmıştır. Agora kentin en canlı ve seçkin ögesi oluncaya kadar akropolün aleyhine, sürekli, pratik ve siyasal bir önem kazanmıştır. Yönetim aristokrasi yoluyla krallıktan demokrasiye doğru ilerlerken akropol artık canlı bir çekirdek değil, bir ek olarak görülmektedir. Bu anlamda Yunan kentinin karakterini veren öge agoradır. (Wycherley,1991: 5)

Pergamon'da ise yönetim yapılarının ve dini işlevlerin merkezi olan Akropol, çok amaçlı günlük ekonomik etkinliklerin yer aldığı yukarı agora, boş zamanların değerlendirildiği ve insanların kültürel etkinliklerde bulunduğu gymnasion ve tiyatrolar savunma duvarları ile çevrili kentin temel yapısal öğeleridir. Pergamon'da da kent planlama bir sanat olarak görülmüş, birbirine açılan, birbiri ile ilişkili yarı açık ve açık kentsel mekanların ve bu mekanları kuran yapıların tasarımına özel ilgi gösterilmiştir. Tapınak arkaik çağın başından beri kentin sanat alanında en yetkin başarılarını somutlaştıracak ve en büyük özlemlerini dile getirecek en elverişli bir araç olarak seçilmiştir. (Wycherley,1991: 5) Bu nedenle Pergamon

çeşitli topoğrafik ve teknolojik güçlüklerle rağmen uygarlık ve zenginlikle birlikte “mimarlık unsurlarının sanatla yoğrulduğu” anıtsal bir kent olmuştur. (Malay, 1993: 11)

Helenistik dönemde başlayan kenti yasalarla yönetme anlayışı Roma döneminde de devam etmiştir. Roma İmparatorları, eyaletlerde güvenliğin sağlanması ve yaşamın sürdürülmesi için yerel yönetimler kurmuş, aynı zamanda kentlilere vergi ödeme sorumluluğu getirmiştir. Roma’nın bu yönetim tarzı, kent yönetiminde seçkinlerin ortaya çıkmasında tetikleyici olmuş, yönetici sınıf, nüfusun geri kalanına oranla, zenginleşmiştir. Bu sistemde; tüm kentlilerin yararlanacağı kamu binaları, tapınaklar, tiyatrolar, çeşmeler, sütunlu galeriler ve hamamlar gibi kamusal işlev alanları varlıklardan aktarılan kaynaklarla inşa edilmektedir. Yukarı kentin varlıklı aile üyeleri, kamu yapılarının gerçekleştirilmesine katkıları karşılığında itibar ve yüksek statü elde etmişlerdir. Roma uyruğundaki kentler, siyasal bağımsızlıkları için hiçbir hak iddia etme durumunda olmadıklarından görkemli kamu yapıları ile övünmek yolunu seçmişlerdir. Bu nedenle söz konusu kamu yapıları görkemli, gösterişli ve bezemelerle süslüdür. (Rheidt, 1996: 221)

Şekil 5.8 Pergamon Su Dağıtım Şebekesinin Genel Plan ve Kesiti (Radt, 2002: 148)

Yine Helenistik dönemde Pergamon'da günümüz belediyeçilik anlayışının temeli kabul edilebilecek “Bergama Kent Yasası” çıkarılmıştır. Buna göre örneğin, ana yollar ve ikinci kademe yollar için yol kesitleri belirlenmiştir. Kentte içme suyu ve atık su için ayrı altyapı sistemleri bulunmaktadır. Altyapı sisteminin varlığı kentin gelişmişlik düzeyini de göstermektedir. (Eriş, 2003: 66) Bunun ötesinde, hidrolik yani su ile mekansal ilişkisi olan uygarlıklarda krallar kendilerini tanrı tarafından insanları mutlu kılmak için seçilmiş bir vekil olarak görmekte, sulama kanallarının ve sarnıçların yapımını kendileriyle tanrı arasındaki ilişkiye bağımlı bir olay olarak sunmaya özen göstermişlerdir. (Bumin,1990: 23)

Bu noktada, çalışmada daha önce değinildiği üzere, özellikle M.S. 1. yüzyılda yaşanan yapılanma ve zenginleşme döneminde Pergamon'da çok sayıda kamu yapısının cömert bağışlarla yenilendiği ve bu yapılara yenilerinin eklendiği de hatırlanmalıdır. Ancak kamu yapılarındaki görkem ve konut yapılarındaki mütevazılığın karşılığı sadece siyasal bağımsızlığını elde edemeyen kentlerin övünme aracı olmaktan öte, daha önce bahsedildiği gibi kamusal yaşamın ve insanın kamusalılığının toplumsal açıdan özelden çok daha mühim olduğu bir anlayışın da göstergesidir.

Şekil 5.9 Pergamon Kamusal ve Kutsal Alanları ile Ulaşım İlişkisi

Ekonominin büyük bölümünün köle işgücüne dayanması ise Antik kentlerde vatandaşların boş zamanlarında rekreatif eylemlerde bulunabilmelerine olanak sağlamıştır. Pergamon'da

özellikle Roma döneminde inşa edilen etkileyici kamu yapıları boş zaman değerlendirme eğilimlerinin önemli göstergesidir. Bu durum kültürel etkinliklerin gelişmesini de etkilemiştir. Nitekim tairhte ilk parşömen Pergamon'da imal edilmiştir. Üretim ve ticaret merkezi ve ekonomik ilişkilerde örgütlenme metal para basımını da ilk Pergamon için olanaklı kılmıştır. Ayrıca yapıların ve heykellerin gösterişli, süslü görünümlerinden de anlaşıldığı üzere yöneticilerin sanata ve estetiğe olan özel ilgileri, teşvik edici yaklaşımları Pergamon'u üretim ve heykeltıraşçılık, oymacılık gibi el sanatlarının eğitiminin verildiği en bilinen merkezlerden biri yapmıştır. (Yenen vd., 2008: 68)

Pergamon'da, M.Ö. 7. ile 5. yüzyıllara tarihlenebilecek bir yerleşme olması surlarla çevrili arkaik bir kent olarak inşa edilmesi dolayısıyla kabul edilmektedir. (Radt, 2002: 51) Ancak yapılan arkeolojik çalışmaların günümüze kadar geliştirilen kadarı Asklepion'u M.Ö. 4. yüzyıla tarihlerken Akropolis'in M.Ö. 4. yüzyıl, Aşağı Kent'in ise M.Ö. 2. yüzyıl ve sonrasında da yapılanma evreleri geçirdiğini ispat etmektedir.

Daha önce bahsedildiği üzere Antik Çağ'da üç temel kullanım alanından biri olan özel alan yani konut alanları yukarıdaki haritada görüldüğü üzere Helenistik dönemde ve Roma döneminde farklı ızgara sistemlerinde kamusal ve kutsal alanlara erişebilir şekilde konumlanırken kamusal ve kutsal alanlar arasında ise gerek kutsal yol gerek köprüler gerekse detay planlarda görülebilecek geçitlerle mutlak bir ulaşım ilişkisi kurulmuştur.

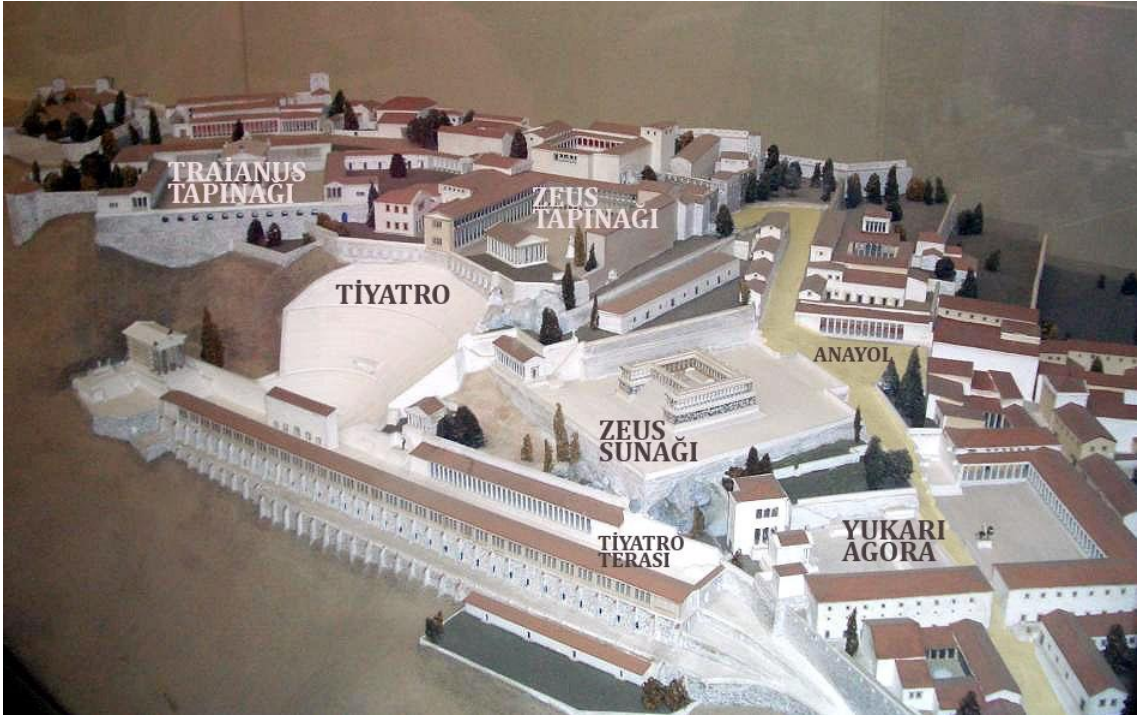
5.3.3. Pergamon'un Kamusal Alanları ve Tasarım Ölçütleri

Pergamon'da çalışmanın metodolojisi gereği daha detayda incelenmesi gereken tasarım ölçütleri açısından irdelenecek olan kamusal alanlar ise yollar, Aşağı ve Yukarı Agora (pazar alanları), Gymnasion, Odeion, Stadion (stadyum), hamamlar, tiyatrolar, Amfitiyatro ve Asklepion'dur.

Yollar: Kale kapısına ulaşabilmek için, kent tepesinin güney yamacından yukarı doğru kıvrılmak zorunda olan bir ana gidiş-geliş arteri, kamusal alanlarla ilişkilendirilmiştir. Bu ana arter Yukarı Kent'in çok lüks olan yapılanması için özellikle inşaat malzemelerinin taşınmasına yarayacak düzgün rampalı ve geniş yol gereksinimini karşılamaktadır. Anayol Eumenes kapısından (güney kapı) başlayarak güney yamacından kuzeye doğru ilerlerken pazarın (Aşağı Agora) doğu tarafındaki ana girişten içeriye girilebilmesine izin vermekte, benzer şekilde Gymnasion'a da temas etmektedir. Anayol üzerinde, hemen hemen aralıksız bir dizi halinde, dükkanlar ve atölyeler vardır. Konutlar ise nadir olarak doğrudan bir anayol girişine sahiptir. Asklepion'dan Kale Dağı'na ulaşan Kutsal Yol ise Gymnasion'un ana ve yan

girişlerini gözönünde bulundurarak daha sonra gelişmiş kuzeydoğu ve güneybatıya göre düzenlenmiş olan ızgara biçimindeki sokak dokusu ile bütünleşmiştir. (Radt, 2002: 81-84)

Aşağı ve Yukarı Agora (Pazar Yerleri): Yukarı Agora, çarşı ve dini politik merkez gibi kullanılırken Aşağı Agora esas itibarıyla alış-veriş merkezidir. Eumenes döneminde Pergamon'un yeniden yapılanması esnasında aşağı kentin yapılanması ile birlikte alışveriş Yukarı Agora'dan ziyade Aşağı Agora'da gerçekleşmiştir. Ancak bu denli büyük bir kentte mutlaka başka pazar yerleri de bulunmaktadır. Nitekim iki yanında çok sayıda dükkanın sıralandığı anayol bu tür bir işleve de sahiptir. Aşağı Agora'yı her yönden çevreleyen yollar güneyde anayolla birleşmektedir. Mekansal ilişkinin işlendiği resimden de görülebildiği üzere Anayol'un Yukarı Agora ile bağlantısı ise sadece düz bir hattır. Anayolun meydanı en kısa mesafesinden katetmesi kaleye giden geçiş trafiğinin pazaryerinde gereğinden fazla oyalanmamasını öte yandan yine de alandan geçmesini sağlamaktadır. Yukarı Agora Büyük Sunak ve Tiyatro ile bağlantıyı merdivenli geçişler ile sağlamaktadır. (Radt, 2002: 87-91)

Şekil 5.10 Yukarı Kent Modelinde Tiyatro, Tapınaklar ve Agora Mekansal İlişkisi [29]

Tiyatrolar, Stadyum ve Amfitiyatro: Pergamon gibi bir kent için tek bir tiyatro uzun vadede yeterli olmamıştır. M.Ö. 2. yüzyıldan beri mevcut olan Yukarı Kent'teki tiyatroya kentin ovaya yayılması ile Roma döneminde başka tiyatrolar ve benzer işlevli binalar eklenmiştir. Eski dönemlerde bilinmeyen gladyatör savaşları ve araba yarışları gibi halk eğlenceleri için bir amfitiyatro ve stadyum inşası gerekli olmuştur. Bu dönemin anlayışında tiyatro sadece bir halk eğlencesi veya yalnızca bir “eğitim” yeri değil, vatandaşların karar aldıkları, halk

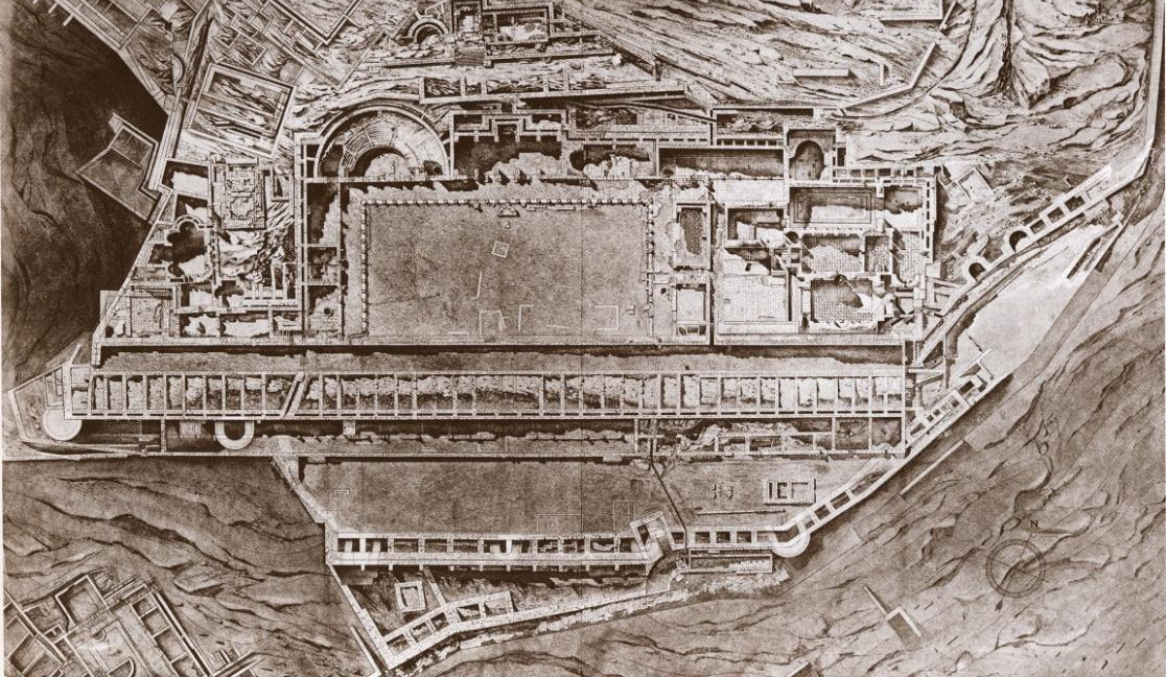
toplantılarının da yapıldığı mekandır. Kralların mutlak yönetiminde gerçek bir ağırlık taşımasa da, bu kararlar yüksek bir onursal değere sahip bulunmakta ve siyasal bakımdan da etkili görülmektedir. Yukarı Kent'teki tiyatro batıya yönelen sarayların sert kuzeydoğu rüzgarını kestiği dik bir yamaçta kurulmuştur. Bu tiyatronun kutsal alanlarla ve Yukarı Agora ile tünel ve merdivenli geçişlerle bağlantıları bulunmaktadır. Roma döneminde aynı imar programı içerisinde konumlandırılan tiyatro, Amifitiyatro ve stadyumun Yukarı Kent ile Asklepion arasındaki yol üzerinde, tepenin yamaçlarına dayanmış olması raslantı olmasa gerektir. Pergamon'daki tüm bu yapıların yanısıra Asklepion sağlık kompleksi içinde konumlandırılan bir tiyatro yapısı daha bulunmaktadır. (Radt, 2002: 253-265)

Şekil 5.11-12 Kent Dağı'ndaki Tiyatro ve Terası ile Anayol İlişkisi (Demir, 2009)

Gymnasion: Pergamon Helenistik dünyanın bilinen en büyük Gymnasion'una sahiptir. Kentte yedi Gymnasion olduğu biliniyorsa da diğerlerinin hangi yapılar olduğu konusu henüz belirlenememiştir. Gymnasion Helenistik dönemde çok yönlü kullanılan bir yapı türüdür. Gymnasion okul eğitimi, felsefe dersleri, güreşin ağırlıkta olduğu spor yarışmaları, spordan sonra yapılan vücut bakımı, hamam gibi işlevleri bulunmaktadır. Ayrıca sosyal yaşantıya, kaliteli eğlenceye, halka açık ziyafetlere, şöenlere ve bayram kutlamalarına da burada yer verilmektedir. Gymnasion'da halkın gelip görmesine açık, çok sayıda yazıttan oluşan bir arşiv de bulunmaktadır, bir hipoteze göre ünlü Pergamon kütüphanesi Athena Tapınağı'nda değil,

Gymnasion'da bulunmaktadır. Yapı dik arazide anayola bağlantısı olan üç terasla kademelenmiş şekilde konumlandırılmıştır. Güneyde anayol bağlantısı (Gymnasion'a giriş) verilen giriş kent çeşmesi ile karşılanıp, görkemli bir merdivenle orta terasa bağlanmaktadır. Yapı anayol ile güneyindeki Aşağı Agora, başka bir yol ile de kuzeybatısındaki Demeter Kutsal Alanı ile bağlantılıdır. (Radt, 2002: 111-117)

Şekil 5.13 Büyük Gymnasion ve Hera Tapınağı'nın Temel Planı (Radt, 2002: 113)

Hamam ve Tuvaletler: Gymnasion'un batı ve doğusunda yer alan hamamlar dışında kent içinde Kızıl Avlu'nun doğusunda ve Asklepion'a ulaşan Kutsal Yol üzerinde Roma döneminin artan ihtiyacına yönelik hamam yapıları bulunmaktadır. Yine aynı şekilde Gymnasion'un Doğu Hamamları içinde ve kentin tam ortasında bir yol dirseğinde görkemli bir şekilde dekore edilmiş umumi tuvaletler bulunmaktadır. Haricinde çok mütevazı iki umumi tuvalet ve bazı evlerde özel hamam ve tuvaletlere de rastlanmaktadır. Tüm bu veriler Pergamon'da yaşamın gelişmişlik düzeyi ile ilgili fikir vermektedir. (Radt, 2002: 129-144)

Odeion: Yapılar Gymnasion'da 1000 kişilik olduğu ve Asklepion'da da bulunduğu bilinen ama neredeyse hiçbir mimari kalıntısı olmayan müzik dinletisi ve resmi toplantılar için kullanılmak üzere ufak bir amfiteatro şeklinde düzenlenmiştir. Bugün hala ayakta duran Odeion ise Kızıl Avlu'nun güneyinde aşağı Roma kentindedir ancak günümüz kentsel dokusu içinde kaybolmuştur. (Radt, 2002: 253-255)

Asklepion: M.Ö. 4. yüzyıla uzanan geçmişiyle Asklepion Sağlık Kenti, mitolojideki sağlık tanrısı Asklepios'a adanarak yapılmış ve gerek İmparatorluk döneminin ekonomik koşulları

gerekse tek tanrılı yeni inanç sisteminin yaygınlaşması nedeniyle ancak M.S. 3. yüzyıla kadar etkinliğini sürdürmüştür. Antik Çağ'ın en önemli kutsal sağlık merkezlerinden olan Asklepion aynı zamanda dönemin ünlü hekimlerinin yetiştiği bir tıp okulu ve dünyanın ilk psikiyatri hastanesi olarak tarihe geçmiştir. Asklepion'un giriş kapısı (günümüzde Viran Kapı) kente “Kutsal Yol” ile açılmaktadır. Bu sağlık kompleksinin içerisinde Sağlık Tanrısı Asklepios’a adanan bir tapınağın etrafını çevreleyen galeriler, odeion, hamamlar, tuvaletler, 3500 kişilik bir tiyatro, kütüphane ve ayrıca tedavi yapısı yer almaktadır. (Radt, 2002: 220-240)

Asklepion’da radyoaktif iyileştirici özellikleri günümüzde keşfedilmiş şifalı sular yüzyıllardır insanlar tarafından sağlık amaçlı kullanılmıştır. Dünyanın ilk sağlık merkezlerinden biri olan Asklepion asırlar önce bünyesindeki seçkin hekimler ve müzik, çamur banyoları, su ve spa terapileri, meditasyon, telkin, doğal bitkisel karışımlar, masaj, aromaterapi, özel diyetler, iyileştirici uyku terapisi ve rüya yorumları gibi günümüzde tekrar önem kazanan yöntemler ve cerrahi ameliyatlara hastalara şifa dağıtan bir yer almıştır. Asklepion bir sağlık kurumu, sadece bir hastane veya tıp okulu olmaktan çok daha fazlasıdır. Aynı zamanda herkese açık kamusal ve dinsel kutsal bir alandır. Muayene, tedavi, rahatlama ve meditasyon mekanlarının yanında sosyalleşme alanlarıyla beraber bir şehir gibidir. (Menekay, 2009: 1-4)

Şekil 5.14-15 Asklepion Tiyatrosu ve Asklepios Tapınağı (Demir, 2009)

Çalışmanın temelinde önemi belirtilen insanın sosyalleşme ve toplumun bir parçası olma ihtiyacı, kentsel iletişim, yaşanılabilirlik ve temelde kamusal kavramları ile açıklanmaya

çalışılmıştır. İnsanın tüm ihtiyaçlarının mekanla olan yakın ilişkisi ve mekansal elverişlilik kavramı ışığında ise kamusal alanların, kentsel tasarım ve planlama disiplinleri açısından organizasyonunda temel alınması gereken ölçütler Antik dönemin en önemli kentlerinden biri olan Pergamon'daki kamusal alanların incelenmesi ile ele alınmıştır.

Kent makroformunun tarihsel süreç içerisinde gelişimi irdelendiğinde Pergamon Antik dönemde 120.000 kişilik nüfusa 30.000 kişilik tiyatro ve 50.000 kişilik amfitiyatro gibi döneminin eşsiz yapıları ile kamusal, özel ve kutsal alanlarını kompakt kent formunda hem doğal eşiklere hem de erişim ve insanların birbirlerini tanıyabileceği ölçeğe işaret eden bir ölçekte gelişmiş kentsel tasarım ve planlama disiplinleri açısından geliştirilen arkeolojik kazılarla hala yaşayan bir örnek niteliği taşımaktadır.

Pergamon'un Bergama'ya geçişinde günümüzde geldiği nokta; Pergamon'un 30.000 kişilik tiyatrosuna tezat herhangi büyüklükte bir tiyatro ve/veya sinema kullanımı olmayan 58.570 kişilik nüfusuna karşılık çok daha geniş bir alana yayılması ile herhangi bir kamusal etkileşim, erişim ve yanısıra doğayı da göz önüne almayan bir makroform niteliği arz etmektedir.

Bu farklılık kentlerin tarihin her döneminde kamusal alanlar etrafında yoğunlaşarak gelişmesi ve çalışma içerisinde detaylandırılan önemi nedeni ile mekansal olarak kamusal alanlar üzerinden irdelenerek Pergamon genelindeki tüm kamusal alan ve yapıların organizasyonunda üzerine düşünülmüş tasarım ölçütleri;

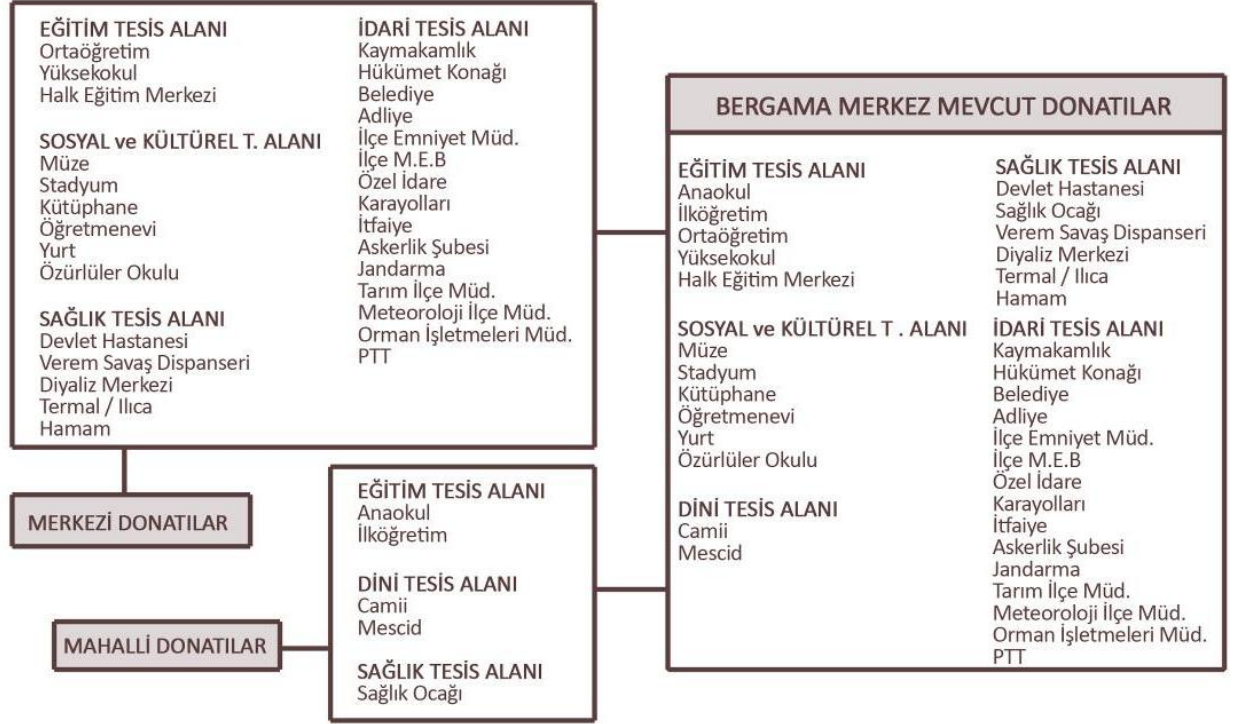
- Alan büyüklüğü ve kapasite,
- Erişim mesafesi ve etki alanı,
- Doğal eşikler ve kaynaklar,
- Fonksiyonel ilişkiler ve kurgusal özellikler,
- Yapısal özellikler, imaj ve algısal özellikler,

olarak belirlenmiştir.

5.4. Kamusal Alanlar ve Tasarım Ölçütleri Kapsamında Günümüzde Bergama

Antik Çağ'ın kamusal organizasyonlarındaki tasarım ölçütlerinin elde edilmesiyle çalışmaya izleyen altbölümde Pergamon gibi bir örneği bugün ören alanı olarak adeta bir laboratuvar gibi bünyesinde barındıran Bergama'nın kamusal kullanıma açık çeşitli donatı alanları varlığı ve bu donatı alanlarının sözkonusu tasarım ölçütleri üzerinden niteliğinin sorgulanması ile

Çizelge 5.2 Bergama Merkez Donatı Alanları Sınıflandırması (Demir, 2009)

Genel olarak yapılacak değerlendirmeler, donatı alanlarının yerseçimi ve kapasitelerinin mevcut nüfus büyüklüğü ve yoğunluğu ile beraber ele alınarak kullanıcıyla olan ilişkisinin kurgusunu sorgulamak üzere geliştirilmiştir. Burada amaç toplumun kullanımında olması gereken bu alanların kapasite açısından yeterliliği ve yerseçimi ile beraber de işlevselliğinin sınanmasıdır.

Merkezi donatı alanlarının buradaki farkı ise mahalleden geniş bir ölçekte hizmet vermesi nedeniyle daha çeşitli kullanıcı profilini biraraya getirerek çalışma içerisinde detaylandırılan kentsel iletişimdeki rolündedir.

Dolayısıyla Pergamon örneği üzerinden Bergama’da sorgulanmak üzere belirlenen;

- Alan Büyüklüğü ve Kapasite,
- Erişim Mesafesi ve Etki Alanı,
- Doğal Eşikler ve Kaynaklar

ölçütleri bu genel değerlendirmede, diğer ölçütler ise detay ölçekte ve merkezi donatıların beraber yapılaştığı alanda sınanacaktır.

Bu anlamda öncelikle donatı alanlarının varlığı ile ilgili incelenmesi gereken en önemli bilgi/belge Bergama merkez için 1987 yılında yapılmış olan mer’i (yürürlükteki) plan

çalışması olup plan ömrünü tamamlamasına karşın öngörüldüğü gibi bir makroformun günümüzde hala mevcut olmaması ise yerleşmenin gelişime eğilimleri için önemli bir ipucudur.

Şekil 5.16 1987 yılı (mer'î) Planı Donatı Alanları (Demir, 2009)

Çizelge 5.3 Bergama Merkez Donatı Alan Büyüklükleri (Demir, 2009)

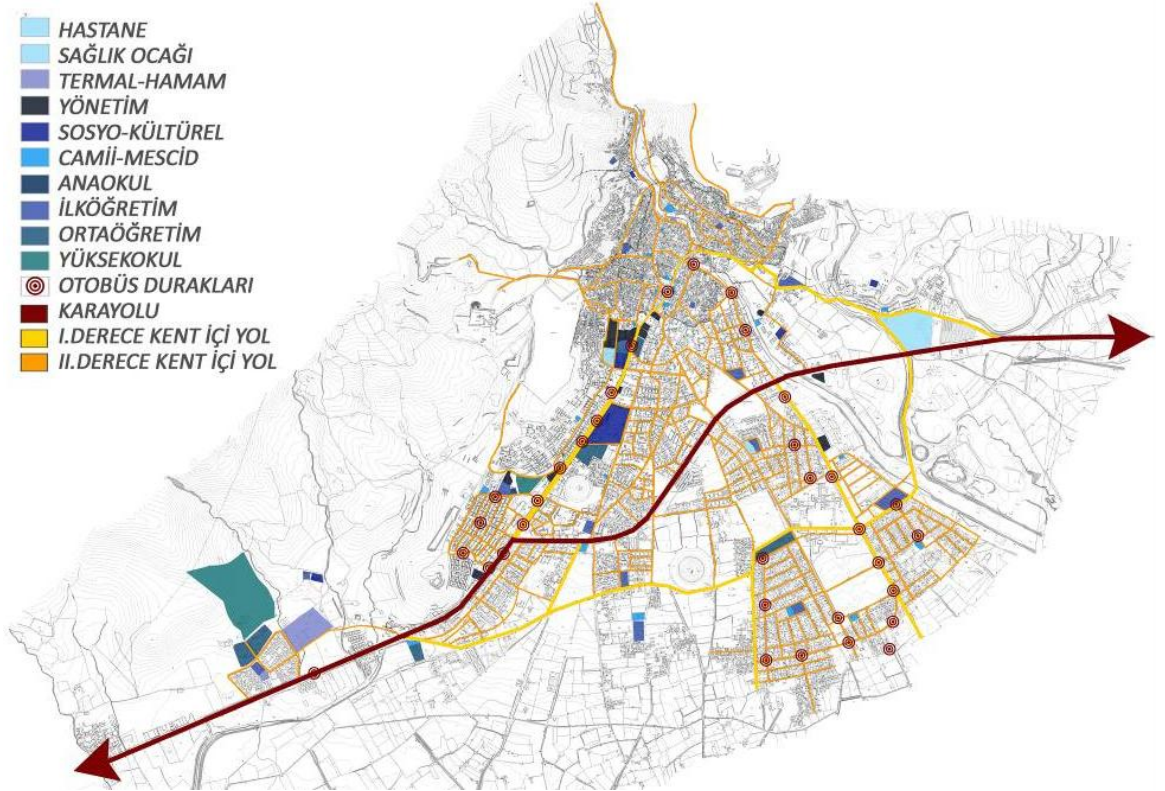
Kentsel, Sosyal Alt Yapı		Olmayı Beklenen (alan: ha)		Mevcut (alan: ha)	
Nüfus	45.000-100.000	Bergama Merkez Nüfus (2006)	53.894 kişi	Bergama Merkez Nüfus (2006)	53.894 kişi
Kreş+anaokulu+ilköğretim	4.5 m ² /kişi + 1 m ² /kişi	Kreş+anaokulu+ilköğretim	29.6 ha	Kreş+anaokulu+ilköğretim	6.53 ha
Ortaöğretim	3 m ² /kişi	Ortaöğretim	16.16 ha	Ortaöğretim	6.35 ha
Sağlık Tesisi Alanları	3 m ² /kişi	Sağlık Tesisi Alanları	16.16 ha	Sağlık Tesisi Alanları	7.30 ha
Kültürel Tesis Alanları	2 m ² /kişi	Kültürel Tesis Alanları	16.16 ha	Kültürel Tesis Alanları	5.93 ha
Sosyal Tesis Alanları	1 m ² /kişi	Sosyal Tesis Alanları	2.10 ha	Sosyal Tesis Alanları	0.13 ha
Halk Eğitim Merkezi	0.4 m ² /kişi	Halk Eğitim Merkezi	2.69 ha	Halk Eğitim Merkezi	3.12 ha
Dini Tesis Alanları	0.5 m ² /kişi	Dini Tesis Alanları	21.5 ha	Dini Tesis Alanları	3.38 ha
İdari Tesis Alanları	4 m ² /kişi	İdari Tesis Alanları		İdari Tesis Alanları	

Kentsel, Sosyal Alt Yapı		Olmayı Beklenen (alan: ha)		Mevcut (alan: ha)	
Nüfus	15.000-45.000	Bergama Merkez Nüfus (1980)	34.716 kişi	Bergama Merkez Nüfus (1980)	34.716 kişi
Kreş+anaokulu+ilköğretim	4 m ² /kişi + 1 m ² /kişi	Kreş+anaokulu+ilköğretim	17.35 ha	Kreş+anaokulu+ilköğretim	4.20 ha
Ortaöğretim	3 m ² /kişi	Ortaöğretim	10.41 ha	Ortaöğretim	4.82 ha
Sağlık Tesisi Alanları	2 m ² /kişi	Sağlık Tesisi Alanları	6.94 ha	Sağlık Tesisi Alanları	1.15 ha
Kültürel Tesis Alanları	1 m ² /kişi	Kültürel Tesis Alanları	5.20 ha	Kültürel Tesis Alanları	veri yok
Sosyal Tesis Alanları	0.5 m ² /kişi	Sosyal Tesis Alanları	1.30 ha	Sosyal Tesis Alanları	1.65 ha
Halk Eğitim Merkezi	0.4 m ² /kişi	Halk Eğitim Merkezi	1.73 ha	Halk Eğitim Merkezi	1.65 ha
Dini Tesis Alanları	0.5 m ² /kişi	Dini Tesis Alanları	10.41 ha	Dini Tesis Alanları	veri yok
İdari Tesis Alanları	3 m ² /kişi	İdari Tesis Alanları		İdari Tesis Alanları	

Mer'i plan analitik raporu ve mevcut durum üzerinden yapılan donatı alan büyüklük ve kapasite karşılaştırması mevzuat standartlarına göre her iki dönem için de (1980 ve 2006) Türkiye genelinden farklı olmayan bir durum arz ederek büyük çoğunlukla yetersiz kalmaktadır. Nitekim bu durum Bergama'da kamusal yapıların daha önce belirtilen **“Alan Büyüklüğü ve Kapasite”** ölçütünü yeterince sağlayamadığını göstermektedir (Çizelge 5.3).

Ancak diğer donatı alanlarının aksine dini tesisler açısından Bergama merkez yerleşmesinde; 14'ü tescilli anıtsal yapı olmak üzere 29 cami ve 3 mescid bulunmaktadır ve 2006 nüfus verilerine göre 2.89 hektarlık dini tesis alanı olması beklenen yerleşmenin mevcut tesisleri 3.12 hektarlık alanda konumlanmış olup bu değer ise standartların üzerindedir.

Bu durum ise toplumsal yapıda dini tesis alanlarının yani kutsal alanların özellikle erkeklerin ama genel anlamda toplumun biraraya geldiği, çeşitli sözel paylaşımlarda bulunduğu, avlusunda çocukların oynadığı Antik Çağ'daki kutsal-kamusal ayırımına tezat iç içe geçmiş bir kullanım yapısının olmasından ve dini anlamının yanı sıra bu nedenle de camilerin Osmanlı dönemi kent yaşamındaki yeri itibari ile yerleşim dokusunda her mahallenin odağını oluşturmasından kaynaklanmaktadır.

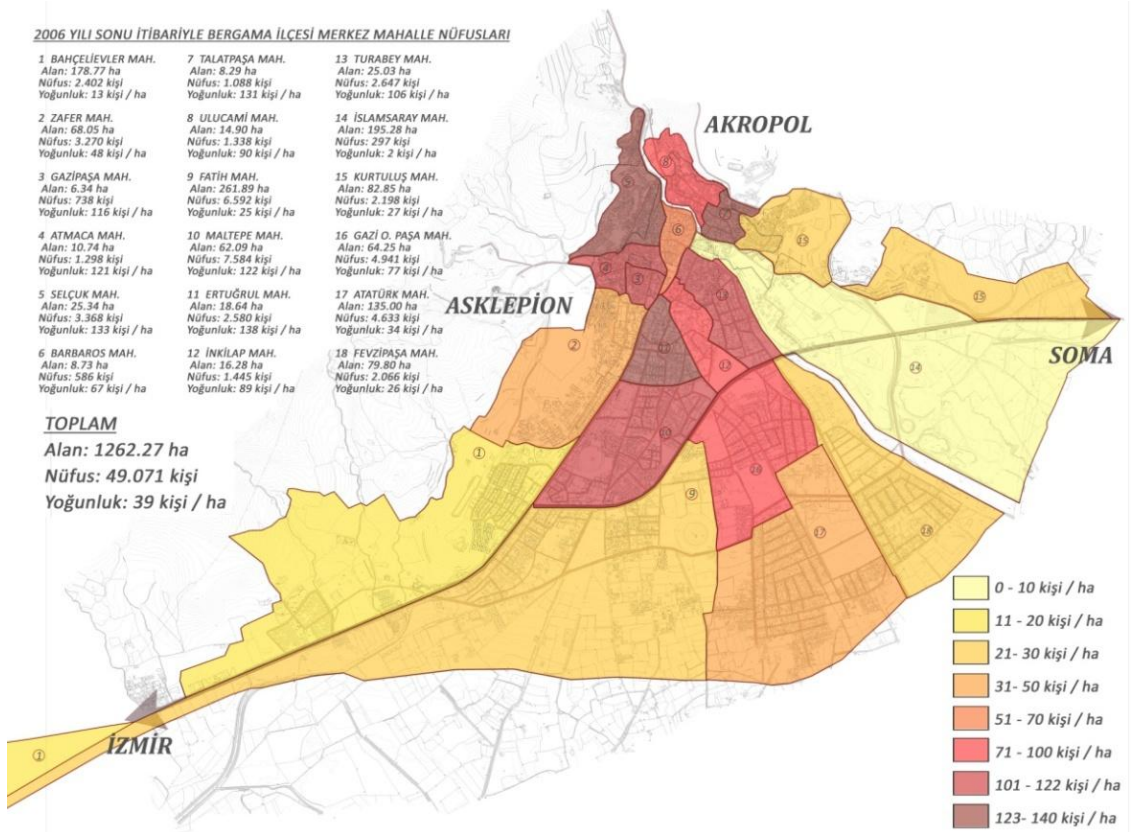
Şekil 5.17 Bergama Merkez Mevcut Donatı Alanları (Demir, 2009)

Etki alanı mesafelerinde konut kullanımı olmayan ancak olacağı düşüncesi ile daha ziyade yerleşmenin gelişme yönünü tayin etmek için inşa edilen bazı donatı alanlarına ancak toprak

Donatı alanları varlığı arazi kullanım deseni ve nüfus yoğunlukları ile beraber incelendiğinde ise, makroformun doğal eşiklere kadar düşük yoğunluklarla yayıldığını ve mevcut donatı alanlarının konumlarının nüfusun yoğun olduğu alan dışındaki varlığı ile “**Doğal Eşikler ve Kaynaklar**” ölçütünün de yeterince dikkate alınmadığını ve hatta bu yayılmayı teşvik ettiği görülmektedir.

Şekil 5.20 Kontrolsüz/Yetersiz Altyapı ile Genişleyen Konut Alanları, Bergama (Demir,2009)

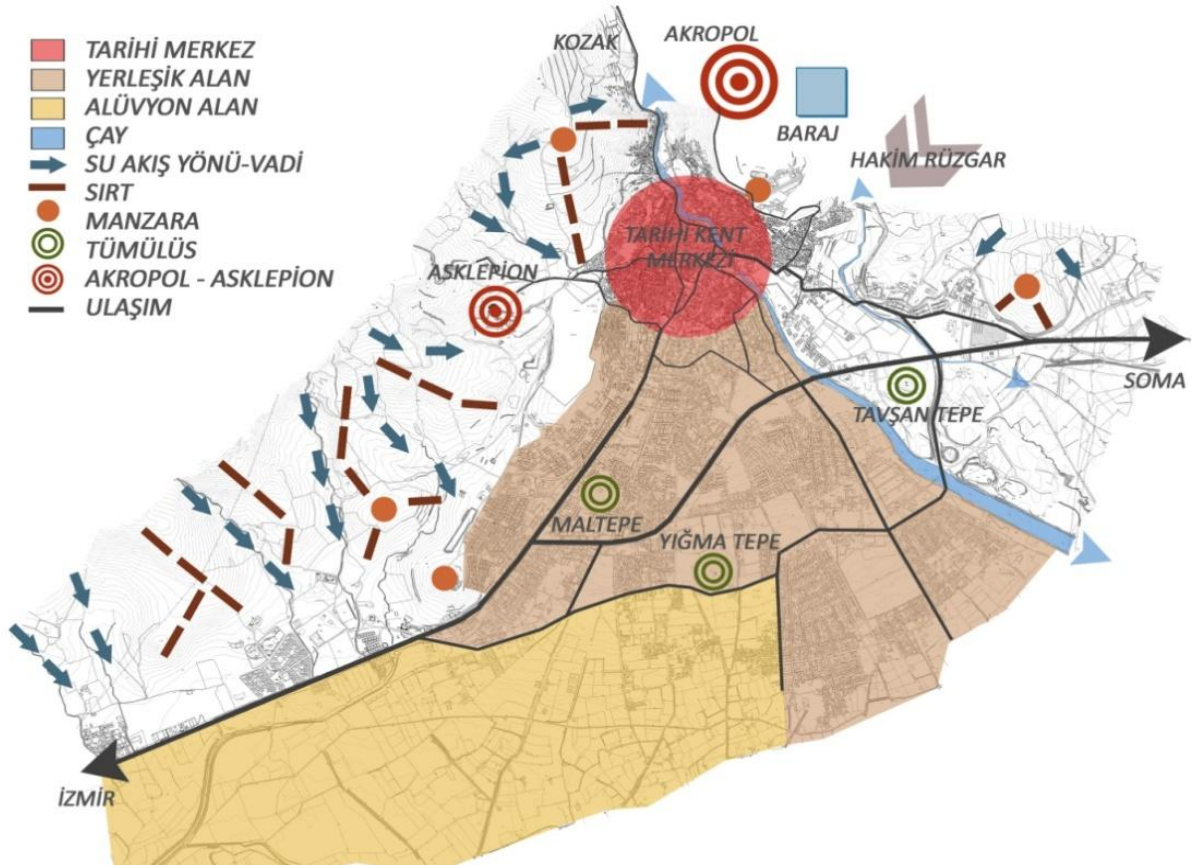

Şekil 5.21 Bergama Merkez Mahalle Nüfus Yoğunlukları (Demir, 2009)

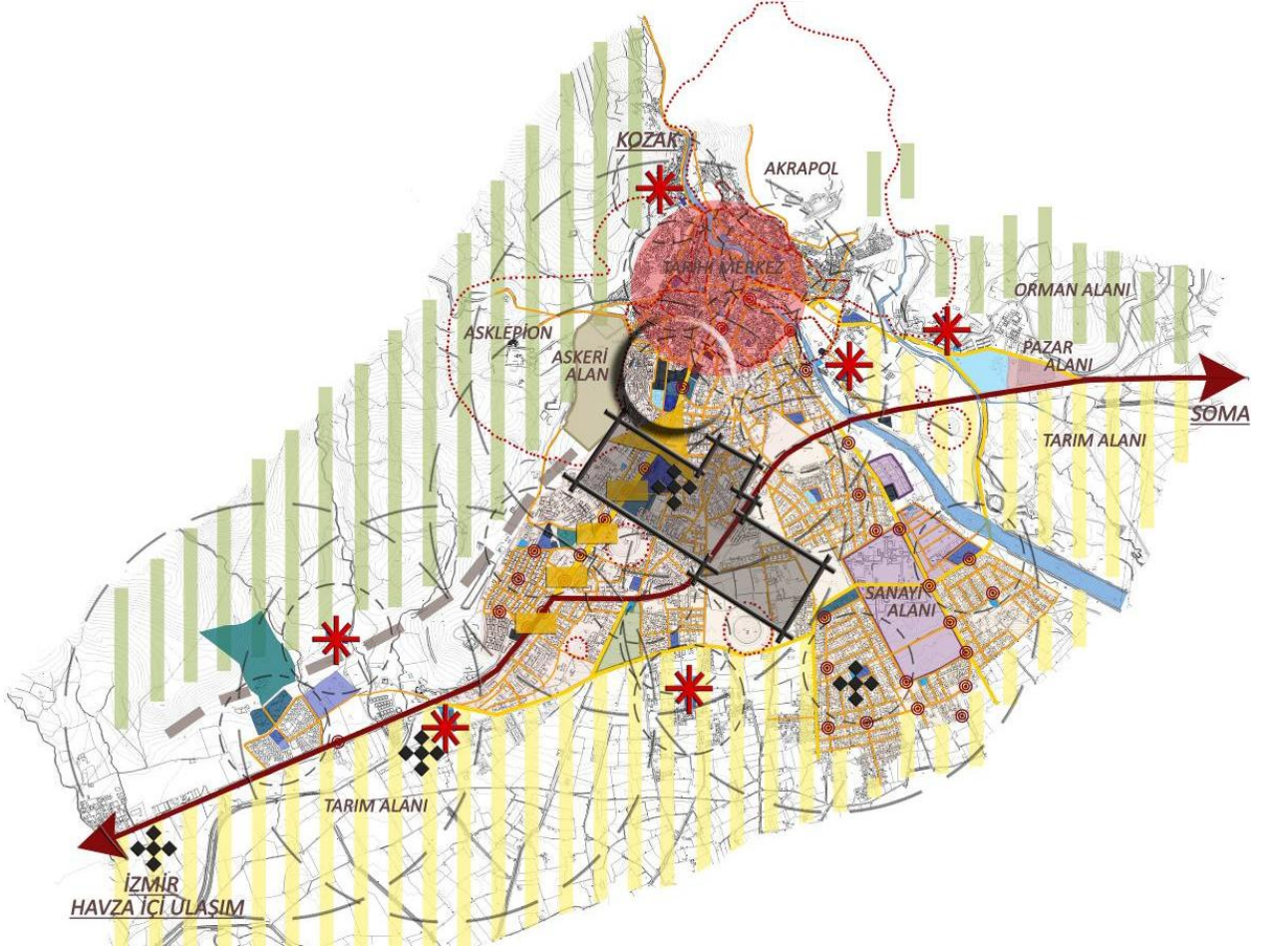
Burada önemli olan Bergama merkez genelinde özellikle güneyde yer seçilen donatı alanlarının inşasının yerleşmenin doğal eşiklerini gözönünde bulundurmayan bir makroforma doğru ilerlemesine neden olması ve yeni açılan konut alanlarının ise eksik altyapı olanakları ile kontrolsüz olarak büyümeye devam etmesidir.

Şekil 5.22 Erişim ve Kullanıcı Sorunu ile Bergama’da bir Eğitim Tesis Alanı (Demir, 2009)

Şekil 5.23 Bergama Merkez Yerleşmesi Doğal Yapı Sentezi (Demir, 2009)

Şekil 5.24 Bergama Merkez Donatı Alanları Sentezi (Demir, 2009)

Topografya, yakın çevre - hizmet etki alanı içerisinde konut yokluğu, ulaşım sorunu nedenleri ile yerleşimi olumlu olmayan donatı alanları

Diğer fonksiyon alanları ile ilişkileri birbirini iten, çeken işlevler bağlamında irdelendiğinde yerleşimi olumlu olmayan donatı alanları

Birbirini takip eden donatı alanları; gece, resmi tatil ve hafta sonları karanlık bölge - kentin tarihi merkezine giriş niteliği taşıyan, Cumhuriyet Meydanına açılan bölgede yığılan, ilçe geneline hizmet veren donatı alanlarının dokusal uyumsuzluğu

Kent merkezine ait olmayan trafiği donatı alanlarına taşıyan Cumhuriyet Caddesi üzerinde yaya erişimi - araç trafiği sorunu

Mahalle ölçeğindeki donatı alanlarının erişim mesafeleri dışında kalan bölge

Genel olarak ise bu karşılaştırmada en önemli nokta; Pergamon'un sahip olduğu Asklepion niteliğinde bir sağlık tesisinin ya da tiyatroların varlığından bile günümüz Bergama'sında bahsedilemiyor oluşu ve kutsal-kamusal alan kullanımları arasındaki keskin ayırım farkı ve genel erişimin kurgusuzluğu ile kullanıcı odaklı tasarımın yoksunluğudur.

Burada değinilmesi gereken bir diğer konu ise donatı alanlarının yerseçimindeki olumsuzlukların, mevcut kapasite ve alan büyüklüğü açısından yeterli olmayan kullanımlarının işlevselliğini yitirmesine de sebep olmasıdır.

Kent genelinde ele alınan bu sorunsalın yanısıra erken Cumhuriyet döneminde gelişmiş olan, mahalli donatı alanlarından farklı olarak kent geneline ve ziyaretçilere de hizmet sunan Hükümet Konağı, Adliye, Müze gibi donatıların yer aldığı bölge farklı kullanıcı profillerinin en çok biraraya geldiği alan olarak kentsel iletişim kavramı kapsamında detayda incelenecek,

- Fonksiyonel İlişkiler ve Kurgusal Özellikler,
- Yapısal Özellikler, İmaj ve Algısal Özellikler

ölçütleri kapsamında irdelenecektir.

5.4.2. Bergama Kent Girişi ve Donatı Alanları Çekirdeği

Çalışmanın daha önceki bölümlerinde de belirtildiği üzere, merkezi donatı alanlarının konumlandırıldığı alanların yerseçimi son derece önemlidir. Bu alanlar genellikle kentin prestij yapılarını içermesi ve kent merkezinde ikamet edenlerin yanısıra ziyaretçiler ve hinterland sakinlerinin de kullanımında olması nedeniyle bir çekirdek/odak alanda toplanmaktadır ki bu odak Bergama örneğinde kent girişi olarak tariflenen alanı oluşturmaktadır.

Kent girişlerinin konumları, kentsel algı bağlamında kentin morfolojisi ile ilişkili olarak değişmektedir. Ancak girişler farklı bir mekana “geçiş”i tariflemeleri gereği, kullanıcıyı karşılama mekanlarıdır. Bu anlamda konumlanacak olan işlevlerin, kentin belleğini yansıtmaları ve imajını pekiştirmesinin iyi olacağı gözönünde bulundurulmalıdır.

Mekan hiyerarşisi bağlamında, konumlandırılan işlevler için en önemli ölçüt kamusal kullanıma açık olmalarıdır. Nasıl ki bir mimari yapıda antre ve hol kullanımları daha sonra karşılaşılabilecek birim kullanımlarına göre daha az gizlilik içerirse, bir kentin girişi de kullanıcının kentle olan bağından bağımsız olarak onu kabul eden, onu karşılayan ve kendini sunduğu mekandır/olmalıdır.

Çizelge 5.4 Kent Girişinin Açılımı (Demir, 2009)

Kent girişlerinde yer alması gereken işlevlerin, kentsel bellek, kentsel imaj ve mekan hiyerarşisi kavramları üzerinden irdelenmesi üzerine, kent girişlerinde aynı mimari yapıların mahremiyet değişkenliğinde (privacy gradient) olduğu gibi, kentin daha içlerine girecek ve girmeyecek herkes için kentin kendini sunduğu ve ziyaretçileri kabul ettiği, kendini tanıttığı mekanlar olması gerektiği saptanmıştır.

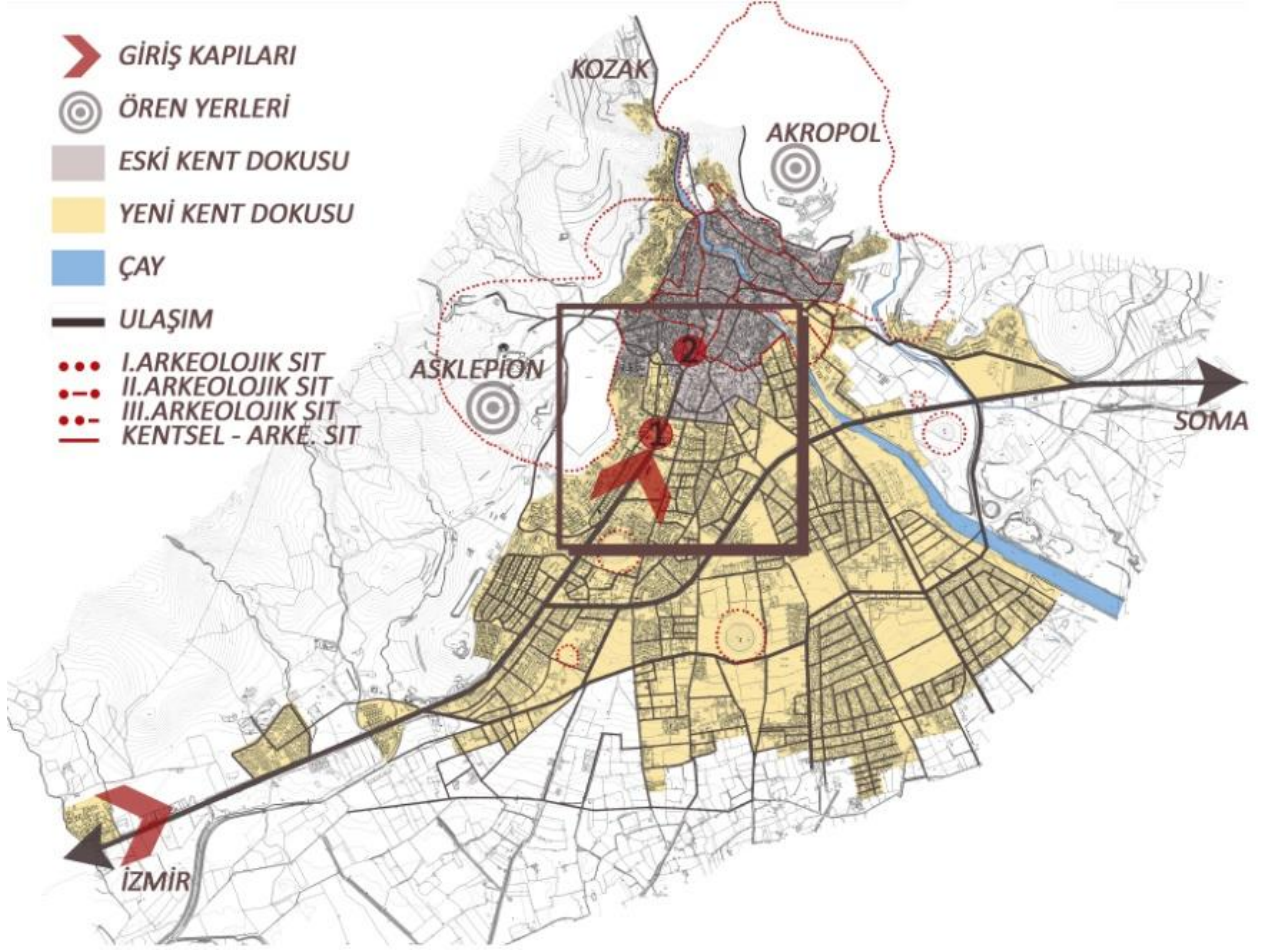
Burada dikkat edilmesi gereken konu tüm kentin her doğal ve yapay ögesinin bir iletişim aracı olması ve kullanıcılarına bir mesaj iletmesi sürecinin kente giriş ile başlamasıdır. Bu nedenle de kent girişlerinin kullanıcı/ziyaretçi üzerinde kenti tanımak üzere kendini sunan ve kendine davet eden/merak uyandıran bir niteliği olmalıdır. Söz konusu nitelik ise ancak özelden ziyade kamusal kullanımları içermesi ve gerekli organizasyonu sunması ile mümkün olabilmektedir.

Kentsel iletişim sürecinin başlangıcı için mutlak olan kentsel algı insan eliyle üretilmiş olan ilk olarak üçüncü boyutun algılanması ile başlayan bir süreçtir. Bu süreç genellikle kentin çeperlerinde ve araçlı ulaşım esnasında başlamaktadır. Dolayısıyla algı bu esnada düşük buna paralel olarak algılanacak veri (mekan) da görece azdır. Kentin çekirdeğine yaklaştıkça veri çoğalırken, trafik kurallarına bağlı olarak hızın azalması ve yine paralel olarak algının yükselmesi söz konusudur.

Araçtan yaya dolaşımına geçişte ise kişi özel ilgi alanı doğrultusunda “hız ve zaman” olgularından bağımsız olarak mekanı özümseyecektir. Bu geçiş mekanları kent

girişleri/kapıları olarak adlandırılırken, bu bakış açısıyla kentsel imaj bağlamında doğrulanmalı ve tariflenmelidir.

Bergama özelinde; kırsaldan yeni kent dokusuna geçişte 23m en kesitli ve 4 şeritli karayolunda başlayan kentsel algı sürecinin frekansı, yolun 2 şeride düştüğü noktadan (stadyum civarı) itibaren hem hızın azalması hem de farklı ve yapısal olarak daha yoğun bir dokuya geçişle artmaktadır.

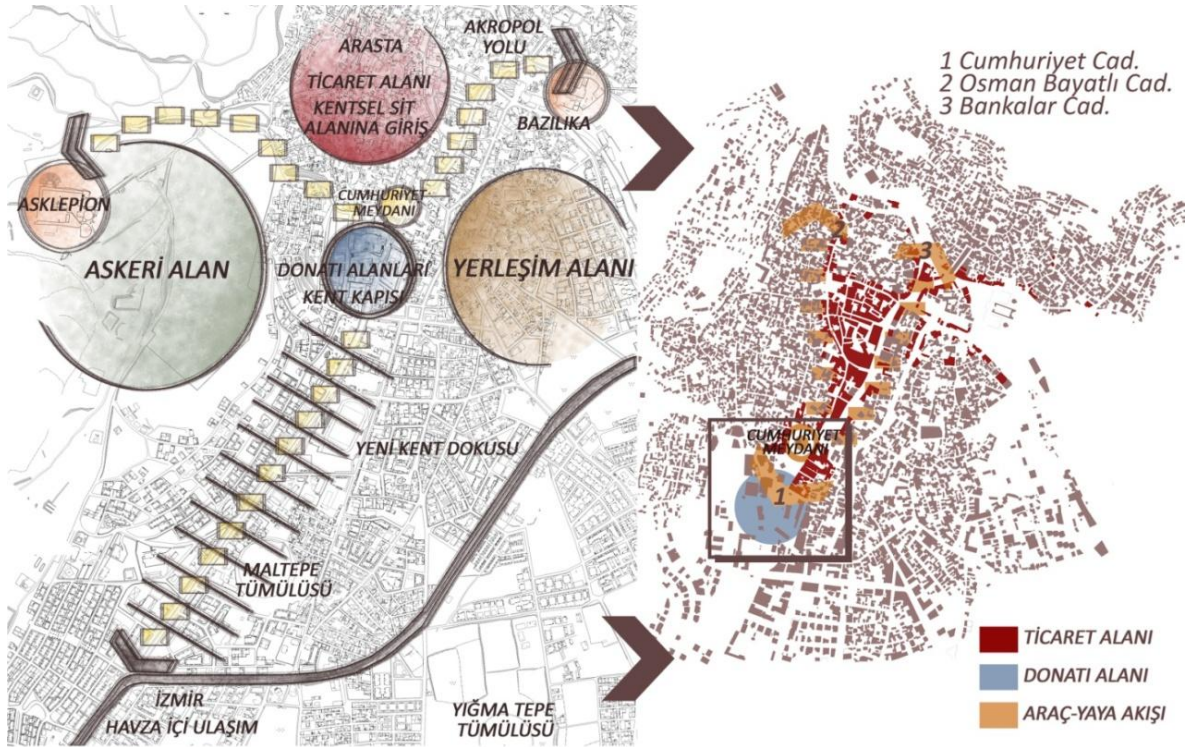
Şekil 5.25 Bergama Merkez Eski ve Yeni Kent Dokularına Giriş (Demir, 2009)

Nitekim Osmanlı İmparatorluğu egemenliğindeki Bergama'da inşa edilen hizmet yapılarının öncekilerden farkı, kentin görünümünde etkili olmakla birlikte, daha insan ölçeğine yakın, daha mütevazı anıt yapılar olmasıdır. Serapion Tapınağı'nın güneybatısında uzanan aks (bugünkü Cumhuriyet Caddesi) üzerinde yer alan, bir kısmı bugün de kullanılmakta olan ve ova üzerinde gelişmekte olan kentin imaj öğeleri durumundaki birçok cami, hamam, şadırvan, çeşme, mescit Osmanlı İmparatorluğu döneminde yapılmıştır. Bu yapılar aynı zamanda yerleşmenin hizmet yapılarının (donatı) çekirdeğini oluşturmaktadır. (Yenen vd., 2008: 68)

Cumhuriyet Dönemi'nde kent, Osmanlı'nın son döneminde düz alanda gelişen yönetim merkezi yakınına yerleşen, yeni dönemin donatı yapıları çevresinde gelişmesini sürdürmüştür. (Yenen vd., 2008: 64)

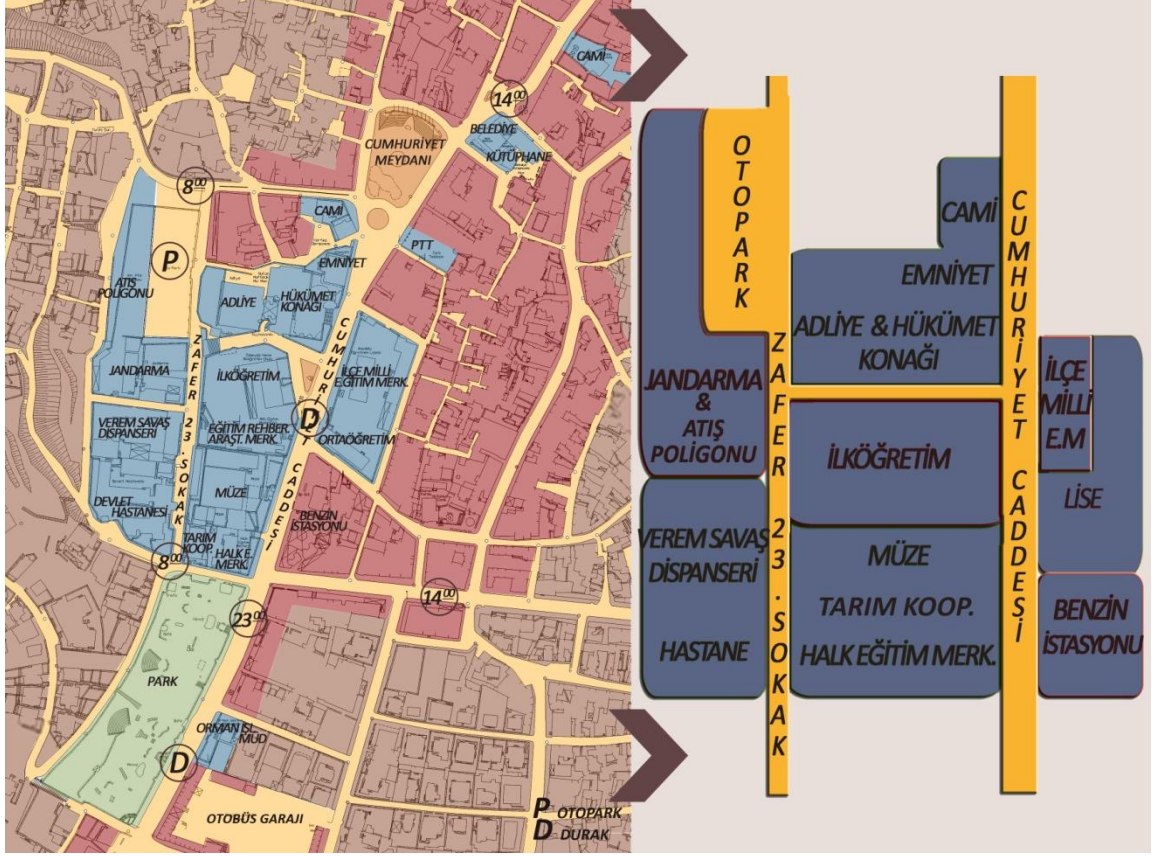
Bu anlamda bölgenin Bergama'nın tarihine açılan ve erken Cumhuriyet döneminde geliştiği, kente ilk gelenler için mekansal algı bağlamında bir karşılama özelliği taşıdığı ve aynı zamanda kentliler ile hinterlandı içerisindeki kullanıcıları da çeken kentsel hizmet alanlarını barındırması dolayısıyla mekansal organizasyon açısından ele alınması gerekliliği mutlakdır.

Bölge, kentsel odakların ve çekim noktalarının mekansal olarak da merkezinde konumlanmaktadır. Bu niteliği bölgenin kent kapısı olmasının yanısıra kentsel odak noktalarına ulaşmak isteyenlerin mutlak geçiş noktası olma özelliğini de yansıtmaktadır. Bu anlamda bölge kentin araç ve yaya trafiğinin, kentsel rantın, kentsel imajın da ağırlık merkezi özelliği arz etmektedir.

Şekil 5.26 Bergama Merkez Donatı Alanları Çekirdeği ve Yakın Çevre İlişkileri (Demir, 2009)

Farklı sosyal hizmet alanlarını içeren bölge Cumhuriyet Meydanı ile Osman Bayatlı Caddesi ve Bankalar Caddesi arasında kalan ticaret kullanımına bağlanan yoğun yaya ve araç akışı arzeden bir yapı sergilemektedir. Alanın kent girişi olmasının yanısıra yakın çevre ilişkileri ile de sergilediği yoğun kullanım niteliği burada konumlandırılan işlevlerin ve bu işlevler arasındaki ilişkilerin önemini daha da artırmaktadır.

Şekil 5.27 Bergama Donatı Alanları Çekirdeği, İşlev Alanları (Demir, 2009)

Alan içinde, aynı parselde;

- Sağlık Meslek Lisesi, Anadolu Öğretmen Lisesi ve İlçe Milli Eğitim Merkezi
- Zübeyde Hanım İlköğretim ile Eğitim Rehberlik ve Araştırma Merkezi

Ayrı parsellerde;

- Halk Eğitim Merkezi
- Jandarma Komutanlığı ve Poligon
- Otopark
- Verem Savaş Dispanseri
- Bergama Müzesi
- İlçe Emniyet Müdürlüğü
- Devlet Hastanesi (eski)
- Tarım Kredi Kooperatifi
- Kurşunlu Cami konumlandırılmıştır.

Bölgede mevcut alan kullanımının bazı kullanıcı profillerini sakıncalı bir şekilde biraraya getirmesinin (Adliye ve ilköğretim komşuluğu) yanısıra bazı donatıların kentin kimliğini

yansıtmayan niteliği aynı zamanda bazı kentsel hizmet alanları için kullanılan mekanların imar mevzuatı ile tariflenen asgari alan büyüklüklerini yakalayamadığı (Bkz. İmar Planı Yapılması ve Değişikliklerine Ait Esaslara Dair Yönetmelik) ve sağlıklı kullanım koşulları oluşturduğu (sorunsal) saptanmıştır. Ek olarak, hafta sonları, resmi tatil günlerinde ve geceleri karanlık (tenha) olan bölgenin sözkonusu zamanları da dikkate alan tasarımının gerekliliği de belirlenmiştir. Burada dikkat çekilmesi gereken bir başka unsur, yukarıda belirtilen ve yürürlükte olan imar yönetmeliğince tanımlanan donatı alanlarına ilişkin çeşitli standartların hangi ölçütler temelinde geliştirildiğinin yanısıra bu gibi standartların her yerleşimde eşdeğer alınmasının doğru olup olmadığı sorunsalıdır. Ancak sözkonusu sorunsalın eleştirisi bu çalışmanın detayda incelenmesi gerektiğini vurguladığı ayrı bir çalışma konusunu oluşturmaktadır.

Şekil 5.28 İlköğretim (solda) ve Adliye (sağda) Komşuluğu (Demir, 2009)

Bu genel değerlendirme üzerine çalışma alanı özelinde yapılan gözlem ve analizler mevcut işlevlerin kendi içlerinde, birbirleri ile ve kullanıcıları ile olan ilişkileri açısından detayda irdelenerek bölgenin daha önce belirtilen özelliklerine uygunlukları sorgulanmıştır. Bu çalışma her bir donatının diğeriyle yasal, yönetsel bağılıklarını ve ilişkilerini sorgulamak amacıyla yapılmıştır. Aşağıdaki tabloda belirlenen puanajların düşüklüğü sözkonusu donatının bulunduğu mekana sadece işlevsel açıdan daha az bağımlı olduğunu göstermektedir.

Çizelge 5.5 Kentsel Donatıların İşlevsel İlişki Varlığı (Demir, 2009)

<u>KENTSEL DONATILARIN İŞLEVSEL İLİŞKİ VARLIĞI</u>	Adliye	Hükümet Konağı	İlçe Emniyet Müd.	Cami	İlköğretim	Ortaöğretim	Eğitim Rehber & Araştırma Merk.	Müze	Tarım Koop.	Halk Eğitim Merk.	Verem Savaş Disp.	Devlet Hast. (eski)	Jandarma	İlçe Milli Eğitim M.	<u>PUANTAJ</u>
Adliye															<u>4</u>
Hükümet Konağı															<u>8</u>
İlçe Emniyet Müd.															<u>2</u>
Cami															<u>1</u>
İlköğretim															<u>3</u>
Ortaöğretim															<u>3</u>
Eğitim Rehber & Araştırma Merk.															<u>4</u>
Müze															<u>1</u>
Tarım Koop.															<u>1</u>
Halk Eğitim Merk.															<u>5</u>
Verem Savaş Disp.															<u>3</u>
Devlet Hast. (eski)															<u>2</u>
Jandarma															<u>2</u>
İlçe Milli Eğitim M.															<u>5</u>
<u>PUANTAJ</u>	<u>4</u>	<u>8</u>	<u>2</u>	<u>1</u>	<u>3</u>	<u>3</u>	<u>4</u>	<u>1</u>	<u>1</u>	<u>5</u>	<u>3</u>	<u>2</u>	<u>2</u>	<u>5</u>	

Ancak burada müze, cami ve Tarım Kredi Kooperatifinin mekana daha az bağımlı olarak görünmesinin nedeni çalışmanın, fonksiyonların anlamsal ve yapısal özelliklerini sorgulamıyor olmasıdır.

Buradan edinilen sonuç özellikle eğitim birimlerinin kendi içinde ve hükümet konağının diğer donatılarla olan işlevsel ilişkisinin yoğunluğudur.

Yapılan bir diğer çalışma ile ise işlevlerin anlamsal, yapısal özellikleriyle ve kullanıcı profilleriyle beraber etki alanlarına da bağlı olarak kent girişindeki varlıkları, mekana bağlılıkları sorgulanmıştır.

Çizelge 5.6 Kentsel Donatıların Kent Girişindeki Mekana Bağlılıkları (Demir, 2009)

	Alan Büyüklüğü	Ticari Hareketlilik	Kullanıcı Profili			Yapısal Özellik		Kullanım			
	Yetersiz	Sunar	Ziyaretçi	Kentli	Hinterland	Tescilli	Tescilli Önerilen	Gece	Gündüz	H.içi	H.sonu
Adliye											
Hükümet Konağı											
İlçe Emniyet Müd.											
Cami											
İlköğretim											
Ortaöğretim											
Eğitim Rehber & Araştırma Merk.											
Müze											
Tarım Koop.											
Halk Eğitim Merk.											
Verem Savaş Disp.											
Devlet Hast. (eski)											
Jandarma											
İlçe Milli Eğitim M.											

Buradan çıkarılan sonuca göre, yerel kullanıcı dışında ziyaretçi profilindeki kullanıcıya da hitap eden ve kentin tarihini, belleğini yansıtan Arkeoloji Müzesi'nin ** yapısal özellikleri nedeniyle tescilinin de önerilmesi ile konumu ve kullanımı mekansal olarak doğrulanmıştır.

Şekil 5.29 Bergama Arkeoloji Müzesi (Demir, 2009)

** Bergama Arkeoloji Müzesi, ilk olarak 1924 yılında Bergama Akropolü'nde, müze deposu olarak kurulmuş, 1936 yılında bugünkü binasında ziyarete açılmış Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk müzelerinden biridir. (Bkz., <http://www.izmirkulturturizm.gov.tr>)

Yanısıra “Cumhuriyet Dönemi”nin yapısal ve anlamsal özelliğini de yansıtan Hükümet Konağı ve Adliye binasının varlığı prestij yapıları olması nedeniyle, emniyet ve sağlık tesisi yapılarının ise bu yoğunluktaki kullanımı ve önemi olan bir alanda verdikleri hizmetin mutlak olması gereğince yerseçimi doğrulanmıştır.

Şekil 5.30 Bergama Hükümet Konağı (Demir, 2009)

Bir diğer sonuca göre özellikle eğitim işlevlerinin kullanım alanları yetersizdir. Tarım Kredi Kooperatifi ve Jandarma Komutanlığı ise belirlenen ölçütler sonucunda içerisinde bulunduğu mekana en az bağımlı olan işlevler olarak görülmektedir.

Yapılan her iki çalışmanın birlikte yorumlanması ile alandaki sabit ve değişken işlevler belirlenmiştir. Burada sabit işlevler yukarıdaki tablolarda belirtilen ölçütler açısından yerseçimi doğrulanan değişken işlevler ise doğrulanmayan donatı alanlarını ifade etmektedir.

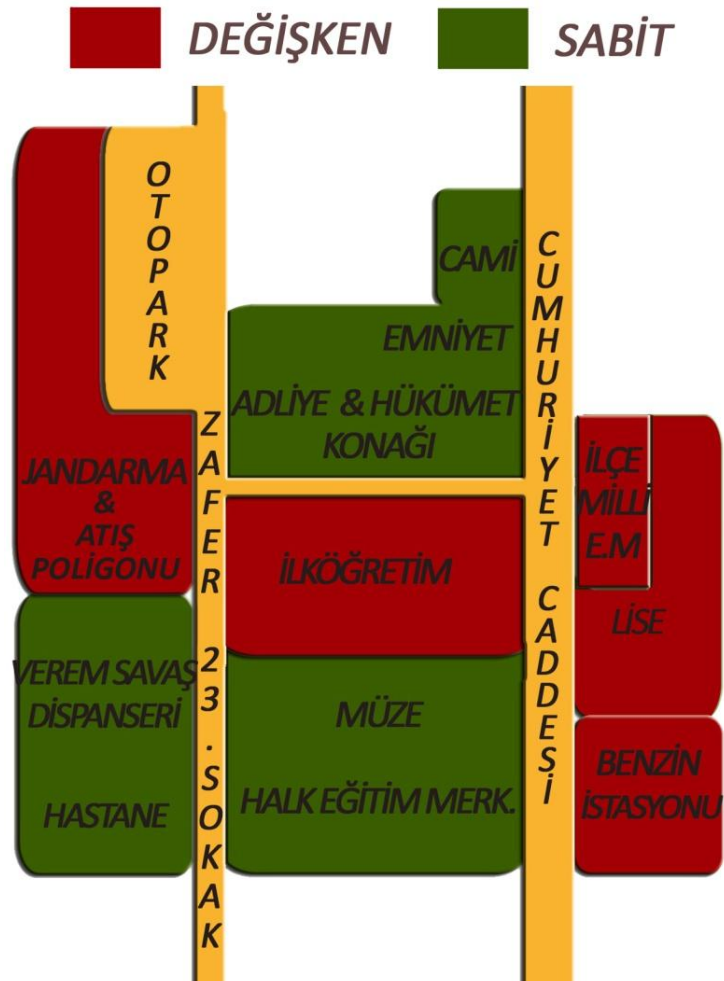
Buna göre ilköğretim alanının Eğitim Rehberlik ve Araştırma Merkezi ile paylaştığı parseldeki kullanım alanı standartların çok altında olması ve müze alanının da yetersizliği nedeni ile her ne kadar yarattığı hareketlilik alanın bütünü için bir avantaj ise de değişken işlev olarak belirlenmiştir.

6029 m²'lik parsel içinde konumlanan iki lise ve İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü hem gerekli alan büyüklüğü standartlarında olmamaları hem de İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'nün kullanımındaki imaj değeri yüksek tescilli yapının çok kısıtlı bir kullanıcı profili tarafından kullanılması ve diğer işlevlerle olan ilişkisinin zayıflığı nedeni ile yine değişken işlev olarak görülmektedir.

Şekil 5.31 Bergama İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'nün tescilli yapısı (Demir, 2009)

Çizelge 5.7 Kent Girişindeki Kentsel Donatıların Sabitlik ve Değişkenlikleri (Demir, 2009)

Kentsel sit alanı komşuluğunda ve merkezin girişi niteliğinde kentsel imaj ve algı açısından çok önemli olan böylesi bir alanda bulunan benzin istasyonu yarattığı olası tehlike arzı nedeniyle ve görev alanı kırsal alan olan jandarma ve ona bağlı atış poligonu da yine aynı nedenle “mekanla hiçbir bağı olmayan işlevler” olarak belirlenmiştir.

Yapılan çalışmalar sonucunda Antik Çağ kamusal alan kullanımlarının “**Fonksiyonel İlişkiler ve Kurgusal Özellikler**” ile “**Yapısal Özellikler, İmaj ve Algısal Özellikler**” tasarım ölçütlerinin de günümüzde konu olan donatı alanlarının düzenlenmesinde yeterince gözönüne alınmadığını söylemek mümkündür.

Çalışmanın Antik Çağ’ı irdelleyen bölümünde belirtilen ve günümüzde ele alınışı sorgulanan tasarım ölçütlerinin insanın kamusal alanı, birbiri ve kentle olan iletişiminin yanısıra mekanların tercih edilirliliği ve yaşanılrlılığı üzerindeki etkisi ve yönlendiriciliği de şüphesiz çok önemlidir. Zira herhangi olumsuz etki kamusal alanların kullanılmamasına veya amaç dışı ya da yetersiz kullanımına ya da çeşitli kullanım sorunlarına sebep olacaktır.

5.5. Bölüm Sonucu / Değerlendirme

Antik Çağ’da tüm doğa olaylarını, dünyayı, genel anlamı ile hayatı anlama/anlamlandırma amacıyla sorgulayan ve bunu yaparken de içinde yaşadığı mekanlara da anlamlar yükleyen, tasarım ve kullanım aşamasında da bu anlamların izlerini gördüğümüz bir düşünce sistemi ve yaşam görülmektedir. Söz konusu izler çalışmanın toplum içinde insanın yeri ve duruşunu ele alması ve bir toplumla ilgili en çok fikir elde edilebilen mekanlar olması nedeniyle kamusal alanlar üzerinden irdelenmiştir.

Günümüz kamusal alanlarının Antik Çağ’a kıyas ile gözlemlenen kullanım ve tasarım farklılıklarında her farklı toplumsal yapının sosyolojik ve psikolojik hatta ekonomik değerleri kadar genel olarak çağın insanında yani toplumunda görülen düşünce ve yaşama yönelik farklılıklar da önem arz etmektedir. Bu farklılıkların temeli insanın Antik Çağ’dan çok uzak olduğumuz bu zamanlarda hayatını, içinde yaşadığı mekanı/kenti ve toplumu çok daha az sorguladığı gerçeğinde yatmaktadır.

6. SONUÇ

Her çeşit canlı gibi insan da tüm ihtiyaçlarını bir mekan aracılığı ile gidermektedir. Bu amaç doğrultusunda da varoluşundan başlayarak etrafındaki doğal çevreyi bilimsel olarak adı “mekansal organizasyon” olan bir düzenleme eylemi içerisinde. Şüphesiz bu eylem insanın değişen ihtiyaçları doğrultusunda gelişen, bu nedenle de asla tamamlanmayan bir süreçtir. Zira insanın gereksinimleri zaman içerisinde başkalaşan çeşitli yaşam koşulları dahilinde (sosyal, ekonomik vb.) değişim göstermektedir. Dolayısıyla günümüzde insanlık tarihinin başlangıcından farklı olarak kendi mekanlarını bireysel olarak düzenleyen insanların yanısıra bu eyleme bilimsel açıdan katkıda bulunan mimar, şehir plancı ve mühendis sıfatlarını taşıyan bireyler de profesyonel olarak dahil olmuştur.

Böylesi bir bilimsel yaklaşımın yönlendiriciliğinin gerekliliği mekanın insanın gereksinimlerine elvermediği ölçüde tekrar düzenleneceği ve bu tekrarın zamansal ve mekansal bir kayba ve her düzenleme girişimi sürecince yaşanacak bir işlevsizliğe neden olmasında saklıdır. Özellikle dünya üzerinde sürekli artan nüfusa karşın değişmeyen üzerinde yaşanılacak taban alanı büyüklüğü gözönüne alındığında olası zamansal ve maddesel kaybın artan büyüklüğü neticesinde bu yönlendirici yaklaşımın gerekliliği mutlaklıdır.

Tüm diğer mesleklerde olduğu gibi böylesi bir uzmanlaşmanın bir diğer temel nedeni de insanın birçok farklı canlı türü gibi tarihteki varlığından itibaren bir topluluk halinde yaşama gereksinimidir. Bir topluluk halinde yaşamak avlanan insandan günümüze birbirini koruma ve düşünme yetilerinin gelişmesini gerekli kılmaktadır. Bir başka deyişle insan kendi türü içerisinde bireysel çıkarlardan ziyade ortak bir faydaya yani toplum yararına temellendirilmiş bir sosyal organizasyon kurmak ve kendisini, doğal/yapay çevreyi, ekonomiyi kısaca tüm yaşamı bu ortaklaşa çerçevede yönetmek durumundadır. Söz konusu sosyal organizasyonu elde edebilmek ve sürdürebilmek için ise insanlar arasında sağlıklı bir iletişim sürecinin sağlanması gereklidir.

Bu bakış açısıyla mekansal ve sosyal organizasyon oluşturma eylemleri doğrudan ilişkilidir. Ancak burada önemli olan her iki organizasyon eyleminin birarada karşımıza çıktığı kamusal alanların düzenlenmesi sorunsalıdır. Zira kamusal alanların nitelik ve niceliği insanların birbirleri ve içinde beraber yaşadıkları mekan olarak kentle ilişkileri açısından önceliklidir. Burada bireysel çıkar aracı olan mülkiyetten bağımsız ve onun üstünde görülen toplumsal yarar ve kentsel yaşam kavramlarına temellendirilerek tanımlanan kamusal alan kavramı, mülkiyeti kamu ve/veya özele ait ancak işlevsel açıdan kullanımı topluma açık alanlar olarak ele alınmaktadır.

Kamusal alanların bu anlamdaki önemi iki ana iletişim işlevinden kaynaklanmaktadır. Bunlardan biri insanların birbiriyle karşılaşması ile başlayan iletişimine olanak sağlayan mekansal niteliği bir diğeri de kentin kendini insanlara tanıtmayı/sunması ve onları kendine davetindeki araçsal niteliğidir. Kentin kendini tanıtmayı anlamında özellikle kamusal alanlardaki her türlü doğal ve yapay nesne sözsüz iletişim bağlamında insanlara mesajlar ileten bilgi kaynağıdır. Dolayısıyla bu alanlara mekansal organizasyon kapsamında yapılacak her türlü müdahale (doğala ve yapaya) tüm elemanların kullanıcıya ulaştırdığı bilginin niteliğini de etkileyeceği için önemlidir. Yanısıra kamusal alanların insanların kuracağı sağlıklı bir iletişim için hiçbir teknolojik aracın sağlayamayacağı jest, mimik, vurgu gibi bireysel özellikleri besleyerek yüzyüze iletişimi destekleyen niteliği, daha önce de bahsedildiği üzere, **mekansal ve sosyal organizasyonun birlikteliğine** işaret etmektedir.

Ancak bu birliktelik içerisinde kamusal alanın geldiği nokta küreselleşme kavramı ile tariflenen, teknolojinin aracılığı ile birbirine benzeyen, modern çağda kapitalin yönlendiriciliğiyle toplum yararını gözetmekten ziyade kendine dönen ve bireyselleşen insan profili ile yitirilmektedir. Zira dünya üzerindeki tüm kaynakların açık ara farkla dağılımı insanların bireysel refahları peşinde kaybolarak ait oldukları toplumdan uzaklaşmalarına ve “kamusal” kavramının çöküşüyle beraber kavrama karşılık gelen/gelmesi beklenen alanların düzenlenmesinde de insan odaklı tasarım ölçütlerinden bahsedilememesine sebep olan bir süreçtir. Bu konu mekansal organizasyonun ötesinde ve sadece kentsel tasarım bilimi aracılığı ile çözülemeyecek bir sorunsal ise de mekansal elverişlilik kapsamında kamusal alanların tercih edilirliliğini yani yaşanılrlılığını arttırmanın insanları kamusal sıfatlarına ve ilişkilerine yakınlaştırmının kentsel tasarım aracılığı ile atılan bir adımı olarak görülmektedir.

Burada bahsedilen “yaşanılrlılık” insanın yaşamsal faaliyetlerini gerçekleştirmesi için mekanın uygunluğunu yeterlilik düzeyinde tarifleyen “yaşanabilirlik” olgusundan öte insanın içinde bulunmayı tercih edeceği ve bu tercihten memnuniyet duyacağı mekanları nitelemektedir. Yaşanabilirlik kavramı esasen kullanıcının içerisinde bulunduğu kente ilişkin deneyimlerine dair bir tatmin duygusunu ve kaliteyi işaret etmektedir.

Bu noktada önemli olan ise bu bakış açısında kentsel tasarım bilimi kapsamında bahsedilen kalite kavramının kapital içeriğinden bağımsız, mekana insan öncelikli yaklaşan, insanları biraraya getiren, diyaloga ve etkileşime elveren anlamındaki kullanımıdır. Zira burada amaç “kamusal” kavramının anlamını hatırlayarak ve hatırlatarak bu anlam dahilinde kurulacak sosyal organizasyonlara elverişli olacak mekansal organizasyonun ölçütlerini tarifleyerek insanları yüzyüze iletişim halinde tutmaktır.

Çalışmanın buraya kadar aktarılan kuramsal bölümü kapsamında “**Sosyal ve Mekansal Organizasyonların Mutlak Birlikteliği**” başlığı altında;

- **İnsanların ihtiyaçları doğrultusunda biçimlenen mekanların, kamusal alan ölçeğinde toplumların düşünce ve yaşam biçimlerini yansıttığı ve**
- **Mekansal elverişlilik anlamında da kamusal alanların organizasyonun toplumların biçimlenmesinde rolü olduğu**

temel sonuçları elde edilmiştir.

Bu sonuçlar doğrultusunda çalışmanın temelini oluşturan kamusal kavramının ilk kez Antik Çağ’da ortaya çıkması nedeni ile dönemin en önemli yerleşimlerinden biri olan Pergamon Antik kentinde yapılan araştırmada günümüzde Pergamon’u bir laboratuvar niteliği ile bünyesinde barındıran Bergama’ya tezat olarak kamusal alanların organizasyonun üzerine düşünülmüş tasarım ölçütleri;

- **Alan büyüklüğü ve kapasite,**
- **Erişim mesafesi ve etki alanı,**
- **Doğal eşikler ve kaynaklar,**
- **İşlevsel ilişkiler ve kurgusal özellikler,**
- **Yapısal özellikler, imaj ve algısal özellikler**

olarak belirlenmiştir.

Buradan yola çıkarak tarih boyunca düşünce sistemlerinin geçirdiği evrim içerisinde mekanın taşıdığı anlamın ve düzenlenmesinde öncelikli olan tasarım ölçütlerinin zamanla değiştiğini söylemek mümkündür. İnsanlığın doğa olaylarını bile anlamaya ve anlamlandırmaya çalıştığı Antik Çağ’da kamusal alanların anlamıyla eşdeğer düzenlenmesi şaşırtıcı değildir. Zira dönem bu anlamaya çalışma süreci içerisinde insanlığın daha çok fikir alışverişinde bulunduğu ve toplumsallaşmanın öne çıktığı bir düşünce ve yaşam biçimini yansıtmaktadır.

Geçmiş ve günümüz arasında genel bir kıyaslama sözkonusu olduğunda yoğunlaşan ortak kanı tüm insanoğlunun her geçen gün daha ileride ve daha gelişmiş olduğudur. Ancak, Arendt’in de vurguladığı üzere, modern çağ karakterinin temelini oluşturan keşif ve icadların başlangıcından günümüze gelişen teknoloji ile yapay/sanal bağlarla birbirine bağlanan insan ve dünyaya yabancılaşması gerçeğinde kamusallık ve iletişim açısından geline nokta ise “ironik” bir gelişmişliktir.

Öyle ki çalışma içerisinde de detaylandırıldığı üzere teknolojinin sunduğu “gelişen” imkanlar ile tüm dünya hakkında çok daha kolay bilgiler edinen insan buna karşın bu tecrübeyi mekandan bağımsız olarak elde etmekte, yüzyüze iletişim/etkileşim ve gerektirdiği mekansal organizasyon açısından ise bu nedenle “gerileyen” bir biçimlenme içerisinde bulunmaktadır.

Dolayısıyla binlerce yıl önce Antik Çağ’daki Pergamon’un özellikle kamusal alanlarında görülen insan ve toplum odaklı organizasyonun işaretlerini veren tasarım ölçütlerinden günümüzdeki Bergama’nın organizasyonunda bahsedilemiyor oluşu Bergama’ya özgü değildir, tecrübe edilen modern çağın geliştirdiği düşünce ve yaşayış biçimi kaynaklı bir sorunsaldır.

Ancak buradaki ironi her türlü bilgiye olduğu gibi Pergamon’un ve Bergama’nın geçmişte ve günümüzde sahip olduğu tüm özelliklerin bilgisine erişebilen ve kentlerin mekansal organizasyonlarında yetkili olan kişi ve kurumların bu olanağı değerlendirmiyor oluşundadır.

KAYNAKLAR

- Akurgal, E., (1996), “Batı Anadolu’da Konut, Yerleşme ve Kent Planlaması (M.Ö. 3000-30)”, Tarihîten Günümüze Anadolu’da Konut ve Yerleşme, Tarih Vakfı Yayınları, ss:122-146, İstanbul.
- Alp, F. A., (1993), “Mekan Düzenlemesi ile Davranışlar Arasındaki İlişkiler Açısından Tiyatro Binalarında Kullanıcıya Ait mekanların İrdelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, YTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Altas, N. E. ve Özsoy, A., (1997), “Spatial Adaptability And Flexibility As Parameters Of User Satisfaction For Quality Housing”, Building and Environment Journal, 33(5):315-323, Elsevier Publishing, Oxford.
- Altaş, N. E., (1994), “Kalite Kavramı Üzerine Bir İnceleme: Fiziksel Çevrede Kalite Parametreleri Modeli”, İTÜ Dergisi, 52(3-4):37-48, İstanbul.
- Arendt, H., (1994), İnsanlık Durumu, B. S. Şener, çev., İletişim Yayınları, İstanbul.
- Arendt, H., (1996), Geçmişle Gelecek Arasında, B. S. Şener, çev., İletişim Yayınları, İstanbul.
- Atkinson, Rita L., (1999), Psikolojiye Giriş, Y. Alogan, çev., Arkadaş Yayınları, Ankara.
- Aydınlı, S., (1986), “Mekansal Değerlendirmede Algısal Yargılara Dayalı Bir Model”, Doktora Tezi, İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Beardsley, M. C., (1970), The Aesthetic Point of View, Contextualizing Aesthetics: From Plato to Lyotard, H. Gene Blocker and Jennifer M. Jeffers, ed., Wadsworth Publishing Company, California.
- Bell, P. ve Greene, J., (1996), Environmental Psychology, Harcourt Brace College Publisher, Fort Worth.
- Bergama Ticaret Odası – BTO, (2002), 2001 yılı 77. Faaliyet Raporu: Bergama-Dikili-Kınık, İzmir.
- Bilgi, A., (2007), “İnsan-Mekan-Işık Etkileşimi ve Işığın Mekandaki Psikolojik Etkilerinin Değerlendirilmesi”, Yüksek Lisans Tezi, YTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Bilgin, N., (1997), Siyaset ve İnsan, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- Bilgin, N., (2003), Sosyal Psikoloji Sözlüğü: Kavramlar, Yaklaşımlar, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- Bolak, O., (1988), Bina Bilgisi Ders Notları, İTÜ, Mimarlık Fakültesi, İstanbul.
- Bumin K., (1990), Demokrasi Arayışında Kent, Ayrıntı Yayınevi, İstanbul.
- Bütün, Ö., (2002), “Kent Mekanı ve Görsel Bilgi”, Yüksek Lisans Tezi, YTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- Cummins, R. A., (1999), "A Psychometric Evaluation of the Comprehensive Quality of Life Scale-Fifth Edition", L. Yran, B. Yuen, C. Low, ed., Urban Quality of Life: Critical Issues and Options, pp:32-46, Nastional University of Sinagapore, Sinagapore.
- Curran, J. R., (1983), Architectural and The Urban Experience, Van Nostrand Reinhold Com., Newyork.
- Cüceloğlu, D., (2002), İletişim Donanımları, Keşkesiz Bir Yaşam için İletişim, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Cüceloğlu, D., (2004), İnsan ve Davranışı: Psikolojinin Temel Kavramları, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Çakın, Ş., (1988), Mimari Tasarım, İnsan, Toplum ve Çevre, Özel Matbaası, İstanbul.
- Demir, M., (2009), "Kentsel Hizmetlerin Organizasyonu-Bergama, Kentsel Mekan Organizasyonu ve Tasarım Programı", Yüksek Lisans Projesi ve Raporu, YTÜ, İstanbul.
- Edney, J. J., (1976), Human Territoriality in Environmental Psychology: People and Their Physical Settings, New York.
- Eriş, E., (2003), Bergama Uygarlık Tarihi Bakırçay Üçlemesi, Bergama Ticaret Odası Kültür Yayınları, Bergama.
- Ertürk, Z., (1977), "Kullanıcı Konforu Açısından Boyutsal Gereksinmelerin Saptanması İçin Bir Yöntem", Doktora Tezi, İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Farbstein, J., Shibley, R., Welch, P., Wener, R. ve Axelrod, E., (1998), Sustaining Urban Excellence, Learning from the Rudy Bruner Award for Urban Excellence, 1987-1993, MA: Bruner Foundation Inc., Cambridge.
- Frazer, N., (1991), Kamusal Alanı Yeniden Düşünmek: Gerçekte Varolan Demokrasinin Eleştirisine Bir Katkı, Kamusal Alan, Hil Yayın, İstanbul.
- First European Quality of Life Survey, (2003), European Foundation for the Improvement of Living and Conditions, Dublin.
- Gehl, J., (1987), Life Between Buildings, Van Nostrand Reinhold Co., New York.
- Gehl, J., Dr. Litt ve Lis Søholt, H., (2002), Public Spaces And Public Life City of Adelaide, Gehl Architects Aps, Copenhagen.
- Gehl, J., (2004), Places for People City, of Melbourne in Collaboration with Gehl Architects, Urban Quality Consultants, Copenhagen.
- Geçtan, E., (1988), Çağdaş Yaşam ve Normaldışı Davranışlar, Evrim Matbaacılık, İstanbul.
- Gibson, J.J., (1979), The Ecological Approach to Visual Perception, Houghton Mifflin, Boston.
- Gökçe, O., (2006), İletişim Bilimi, Siyasal Kitabevi, İstanbul.

- Gülersoy, N. Z., Özsoy, A., Tezer, A., Yiğiter, G. R. ve Günay, Z., (2005), *Mevcut Kentsel Dokuda Çevresel Kalitenin İyileştirilmesi*, İTÜ, İstanbul.
- Gür, S. Ö., (2000), *Doğu Karadeniz Örneğinde Konut Kültürü*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Gür, Ş. Ö., (1996), *Mekan Örgütlenmesi*, Gür yayıncılık, Trabzon.
- Habermas, J., (2009), *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü*, İletişim Yayıncılık, İstanbul.
- Habitat II Türkiye Ulusal Raporu ve Eylem Planı: Taslak, (1995), Türkiye Ulusal Komitesi, İstanbul.
- Hall, E. T., (1990), *The Hidden Dimension*, Garden City, Anchor Books, New York.
- Herbert, D.T., (1976), *Social Areas in Cities*, John Wiley and Sons, London.
- İlal, E., (1989), *İletişim, Yıgınsal İletişim Araçları ve Toplum*, Der Yayınları, İstanbul.
- Jacobs, J., (1992), *The Death and Life of Great American Cities*, Vintage Books, New York.
- Gibson, J. J., (1977), *The Theory of Affordances In Perceiving, Acting, and Knowing*, Robert Shaw and John Bransford, ed., LEA Publishers, New Jersey.
- Juran, J. M., (1988), *Planning For Quality*, The Free Press, Collier Mc. Millan, New York.
- Kamp, I., Leidelmeijer, K., Marsman, G. ve Hollander, A., (2003), "Urban Environmental Quality and Human Well-being Towards a Conceptual Framework and Demarcation of Concepts; a Literature Study", *Landscape and Urban Planning*, 65(1-2): 5-18, Elsevier Publishing, Oxford.
- Keleş, R., (1998), *Kentbilim Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayını, İmge Kitapevi, İstanbul.
- Kılınç, T. N., (2003), *Hannah Arendt, Felsefe Ansiklopedisi*, cilt:1, A. Cevizci, ed., Etik Yayınları, İstanbul.
- Kuban, D., (1992), *Mimarlık Kavramları*, YEM Yayınları, İstanbul.
- Lang, J., (1987), *Creating Architectural Theory: The Role of the Behavioral Science in Environmental Design*, Van Nostrand Reinhold, New York.
- Lennard, S.H.C., Ungern-Sternberg, S. ve Lennard, H.L., der., (1997), *Making Cities Livable, Wege zur Menschlichen Stadt*, International Making Cities Livable Conferences, California.
- Hinchman, P. L. ve Hinchman, K. S., (1996), "Heidegger'in Gölgesinde: Hannah Arendt'in Fenomenolojik Humanizmi", S. Z. Hunler, çev., *Felsefe Tartışmaları*, (19):120, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.
- Lovell, N., (1998), *Locality and Belonging*, Routledge Publishing, London.
- Lynch, K., (1981), *A Theory of Good City Form*, MIT Press, Cambridge.

- Madden, K., (2001), How to Turn a Place Around, A Handbook for Creating Successful Public Spaces, A. Schwartz, ed., Project for Public Spaces Inc., New York.
- Malay, H., (1993), Batı Anadolu'da Aristonikos Ayaklanması (İ.Ö.133-129) Bergama Belleten, n.3, Bergama.
- Maslow, A. H., (1943), "A Theory of Human Motivation", Psychological Review, American Psychological Association Publishing, (50):370-396, Washington.
- Mazı, F., (2008), "Antik Çağda Düşüncenin Kentsel Mekana Yansıması", Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (10):33-48, Hatay.
- Menekay, S., (2009), "Asklepion – Bergama", Dirim Tıp Gazetesi, İstanbul.
- Money, D.C., (1975), Patterns of Settlement, Human Geography in Colour, Evans Brothers Ltd., London.
- Morval. J., (1981), Çevre Psikolojisine Giriş, N. Bilgin, çev., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İzmir.
- Norberg-Schulz, C., (1971), Existence, Space & Architecture, Studio Vista, London.
- Oktay, D., (1999), "Kentsel Ortak Mekanların Niteliği ve Kent Yaşantısındaki Rolü", Yapı Dergisi, (207):54-61, İstanbul.
- Oskay, Ü., (2001), İletişimin A B C'si, Der Yayınları, İstanbul.
- Otaner, F. ve Keskin, A., (2005), "Kentsel Geliştirmede Kamusal Alanların Kullanımı", İTÜ Dergisi/a Mimarlık-Planlama-Tasarım, İTÜ, Mimarlık Fakültesi, 4(1):107-114, İstanbul
- Özbek, M., (2004), Kamusal Alan, Hil Yayın, İstanbul.
- Özden, Ö. E., Yerliyurt, B. ve Seçkin, E., (2006), "Continuity of the Spirit of a Place – Case of a Historic Town", 42. ISoCaRP Kongresi'nde Sunulan Bildiri 14-18 Eylül 2006, YTÜ, Mimarlık Fakültesi, İstanbul.
- Öztimur, N., (2003), "Hannah Arendt ve Kadınlık Durumu", Birikim Dergisi, n.168, İstanbul.
- Özülke, I. C., (2005), "Konut Çevrelerinde Göç/Aidiyet İlişkisinin Belirlenmesi için Model: Berlin Kreuzberg Örneği", İTÜ Dergisi/a Mimarlık-Planlama-Tasarım, İTÜ, Mimarlık Fakültesi, 5(2):59-70, İstanbul.
- Pacione, M., (2003), "Urban Environmental Quality and Human Wellbeing, a Social Geographical Perspective", Landscape and Urban Planning Journal, 65(1-2):19-30, Elsevier Publishing, Oxford.
- Pacione, M., (2005), Urban Geography: A Global Perspective, Routledge Publishing, London and New York.
- Parfect, M. ve Power, G., (1997), Planning for Urban Quality: Urban Design in Towns and Cities, Routhledge Publishing, London and New York.

- Proshansky, H. M., Ittelson, W. H. ve Rivlin, L. G., (1976), *Environmental Psychology: People and Their Physical Settings*, Holt, Rinehart & Winston Publishing, New York.
- Radt, W., (2002), *Pergamon Antik Bir Kentin Tarihi ve Yapıları*, S. Tammer, çev., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Rheidt, K., (1996), “Kent mi, Köy mü? Orta ve Geç Bizans Anadolu’sunda Konut ve Yerleşme”, *Tarihten Günümüze Anadolu’da Konut ve Yerleşme*, Tarih Vakfı Yayınları, ss:221-234, İstanbul.
- Roth, Leland M., (2002), *Mimarlığın Öyküsü: Öğeleri, Tarihi ve Anlamı*, E. Akça, çev., Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Seguin, C. A., (1967), “The Individual Space”, *International Journal of Neuropsychiatry*, (3):108-117, Chicago
- Sennett, R., (2002), *Kamusal İnsanın Çöküşü*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Sevin, N., (1982), “Anadolu’da Yunanlılar”, *Anadolu Uygarlıkları Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi*, Görsel Yayınları, 2:210-246, İstanbul.
- Sommer, R., (1969), *Personal Space: The Behavioral Basis of Design*, Prentice Hall, Inc., New Jersey.
- Stimson R. J., (1999), “Urban Metabolism as a Framework for Investigating Quality of Life and Sustainable Development in the Brisbane-Southeast Queensland Metro Region”, *Quality of Life: Critical Issues and Options*, Sch. of Building and Real Estate, National Univ. of Singapore Publishing, pp:143-168, Singapore.
- Tanyeli, U., (2005), “Genişleyen Dünyada Sanat”, *Kent ve Siyaset: 9. Uluslararası İstanbul Bienali’nden Metinler*, İstanbul Kültür Sanat Vakfı, ss:199-209, İstanbul.
- Tekeli, İ., (1996), “Yaşanabilirlik”, *İstanbul Dergisi*, Türk Tarih Vakfı, ss:58-59, İstanbul.
- Tekeli, İ., Güler, Ç., Vaizoglu, S., Algan, N. ve DüNDAR, K. A., (2004), *Yaşam Kalitesi Göstergeleri, Türkiye İçin Bir Veri Sistemi Önerisi*, Türkiye Bilimler Akademisi Raporları, Tübitak Matbaası, Ankara.
- Tibbalds, F., (1992), *Making People-Friendly Towns: Improving the Public Environment in Towns and Environment*, Longman Publishing, London.
- Tobelem, Z., (1995), “La Qualité de Vie Dans Les Villes Françaises”, *Publications de le Université de Rouen*, n.228, Rouen.
- Toker, K. N., (2003), *Hannah Arendt, Felsefe Ansiklopedisi*, cilt:1, A. Cevizci, ed., Etik Yayınları, İstanbul.
- Toros, A., Ulusoy, M. ve Ergöçmen, B., (1997), *Ulusal Çevre Eylem Planı, Nüfus ve Çevre*, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.
- Trancik, R., (1986), *Finding Lost Space: Theories of Urban Design*, New York.

Tuncer, M., (1994), “Kent Merkezleri Planlamasında Ekolojik Yaklaşım”, V. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul.

Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük, (1998), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Türkoğlu, N., (2002), Kitle İletişimi ve Kültür, Naos Yayınları, İstanbul.

Türksever, A. N., (2001), “Türkiye’de Büyük Şehir Alanlarında Yaşam Kalitesi Değerlendirmesine Yönelik Bir Yöntem Denemesi”, Doktora Tezi, İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Türksever, A. N. ve Atalık, G., (2001), “Possibilities and Limitations For The Measurement of the Quality of Life in Urban Areas”, Social Indicators Research, (53):163-189, Kluwer Academic Publishers, Netherlands.

Ülengin, B., Ülengin, F. ve Güvenç, Ü., (2001), “A Multidimensional Approach to Urban Quality of Life: The Case of İstanbul”, European Journal of Operational Research, 130(2):361-374, Elsevier Publishing, Oxford.

Ünlü, A., (1998), Çevresel Tasarımda İlk Kavramlar, İTÜ, Mimarlık Fakültesi, İstanbul.

Ünügür, M., (1989), Bina Bilgisi Ders Notları, İTÜ, Mimarlık Fakültesi, İstanbul.

Van der Voort, T.J.M. ve Van Wegen, H.B.R., (2005), Architecture in use: An Introduction to the Programming, Design and Evaluation of Buildings, Architectural Press, Netherlands.

Woolley, H., (2003), Urban Open Spaces, Spon Press, London.

Wycherley, R. E., (1991), Antik Çağda Kentler Nasıl Kuruldu?, N. Nirven, N. Başgelen, çev., Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Yenen, Z. ve Hamamcıoğlu, C., (2006), "Threshold Analysis for a Contemporary Sustainable Urban Form - Case of an Ancient Anatolian Settlement: Pergamum", NNUM Conference - Nordic and International Urban Morphology: Distinctive and Common Themes, Book of Abstracts, 3-5 Eylül 2006, pp:26-34, Royal Institute of Technology and International Seminar on Urban Form, Stockholm.

Yenen, Z., Özden, Ö. E., Çekiç, İ. T., Seçkin, E., Hamamcıoğlu, C. ve Yerliyurt, B., (2008), Bergama ve Yakın Çevresinde Turizme Alternatif Bir Bakış, Bergama Ticaret Odası Kültür Yayınları, İzmir.

Zılhoğlu, M., (1996), İletişim Nedir?, Cem Yayınevi, İstanbul.

İNTERNET KAYNAKLARI

[1] (<http://www.turkpsikologlardeneg.com>)

[2] <http://www.tdk.gov.tr>

[3] (http://en.wikipedia.org/wiki/Maslow%27s_hierarchy_of_needs tercümesi)

[4] http://en.wikipedia.org/wiki/File:Personal_Space.svg

- [5] <http://www.boltart.net/yasar-canpolat-kisisel-mekan/>
- [6] <http://www.boltart.net/yasar-canpolat-kisisel-mekan/>
- [7] <http://www.boltart.net/yasar-canpolat-kisisel-mekan/>
- [8] <http://photografr.com/tag/street/>
- [9] http://www.momadvice.com/blog/uploaded_images/IMG_0177-779870.jpg
- [10] whiggles.landofwhimsy.com/hdcaptures/leon1.jpg, [.imdb.com/title/tt0110413/](http://www.imdb.com/title/tt0110413/)
- [11] (<http://en.wikipedia.org/wiki/Territory>)
- [12] <http://www.osmancik.com.tr/public/news.aspx?id=1694>
- [13] (www.askoxford.com)
- [14] http://nottheonlyone.files.wordpress.com/2009/08/public_enemies02.jpg
- [15] <http://socrates.clarke.edu/athens.gif>
- [16] (isguc.org/?p=article&id=189&cilt=6&sayi=1&yil=2004)
- [17] (birikimdergisi.com/birikim/dergiyazi.aspx?did=1&dsid=66&dyid=1735&yazi=Kamusal%20Alan:%20Ansiklopedik%20Bir%20Makale)
- [18] (isguc.org/?p=article&id=189&cilt=6&sayi=1&yil=2004)
- [19] http://galeri.netfotograf.com/fotograf.asp?foto_id=354007
- [20] <http://www.planum.net/topics/main/m-gehl.html>
- [21] (<http://www.archives.nd.edu/cgi-bin/lookup.pl?stem=communis&ending=>)
- [22] (<http://www.tdkterim.gov.tr>)
- [23] (www.etymonline.com)
- [24] (maxihaber.net/yazarlar/konukyazar/ky_czehir_temmuz2004.htm)
- [25] (<http://en.wikipedia.org/wiki/File:Palmanova1600.jpg>)
- [26] (<http://www.pps.org/grplacefeat/> tercümesi)
- [27] (<http://www.pps.org/failedplacefeat/>)
- [28] (http://wowturkey.com/t.php?p=tr31/emrekan_bergama.jpg)
- [29] (http://www.midillituru.com/bergama/bergamares/zeusModell_Pergamonmuseum.jpg)

ÖZGEÇMİŞ

Doğum Tarihi	21.07.1984	
Doğum Yeri	İstanbul/Beyoğlu	
Lise	1998 – 2002	Kabataş Erkek (Anadolu) Lisesi
Lisans	2003 – 2008	Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü
Yüksek Lisans	2008 – 2010	Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı Kentsel Mekan Organizasyonu ve Tasarım Prog.

Çalıştığı Kurumlar

1998 – 2002	Kabataş Gençlik Dergisi–Editörlük
2008 – 2009	YDS Yayıncılık – İngilizce Test Soru Yazarlığı
2009 – Devam	Yaşanılır Bir Çevre Oluşturmada Yeşil Yerleşim Değerlendirme Sistemleri – Beykoz Örneği, Beykoz Belediyesi – YTÜ Ortaklı Araştırma Projesi Bursiyerliği

Ödüller

1999	Kabataş Erkek Lisesi Nehar Tüblek Karikatür yarışması, Mansiyon
2003	Yıldız Teknik Üniversitesi Grafik Anlatım ve Sunum Tekniklerine İlişkin Kentsel Mekan Konulu Poster Yarışması Birinciliği
2008	Yıldız Teknik Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Lisans Bitirme Proje Yarışması, I. Mansiyon